

15. 435

Мұқазғали Мақатаев

15735

ӨМІРДАСТАН

МУҚАҒАЛИ МАҚАТАЕВ

ӨМІРДАСТАН

ТАҢДАМАЛЫ ӨЛЕНДЕР
МЕН ПОЭМАЛАР

«ЖАЗУШЫ» БАСПАСЫ,
АЛМАТЫ — 1976

Мақатаев Мұқағали.

М61 Өмірдастан. Таңдамалы өлеңдер пен поэмалар. Алматы, «Жазушы», 1976.
232 бет.

Мұқағали Мақатаев соңғы жылдарда өз үні, өз әуенімен қазақ поэзиясына кеп қосылған белгілі лирик ақындарымыздың бірі. Оның өлеңдері мен поэмалары тереңнен сыр тартар нәзіктігімен оқырман қауымның ілтифатына ие болды.

«Өмірдастан» атты бұл кітапқа ақынның өлеңдері мен поэмаларының ең тәуірлері іріктеліп алынды.

М $\frac{70403 \quad 17}{402(07)-76}$ 60—76

Каз2

15735
© ЖАЗУШЫ 1976
Азғхстан Республикасының
Алматы қаласында
Издательство «Жазушы»
Алматы

БІРІНШІ БӨЛІМ

ӨЛЕҢДЕР

«АРМЫСЫҢДАР, ДОСТАР»
ЖИНАҒЫНАН

* * *

Кең дүние, төсіңді аш, мен келемін,
Алынбаған ақым бар сенде менің,
Бұйрат құмдар — бұйығып шөлдегенім,
Бура бұлттар — бусанып терлегенім.

Аспанындай кей сәтте күрсінемін,
Жас талындай жауқазын бүршік едім,
Кең дүние, керемет қалпыңменен,
Жүрек болып кеудеме кірші менің.

Байтақ ел, балауса тау, бозаң далам,
Секілді бәрі менен көз алмаған,
Кең дүние, кенде етсең сыбағамнан,
Шырылдаған сәбидей мазанды алам.

КҮЗЕТШІ

Сәлем бере бара қалсаң Мұратқа,
Тыныштық деп алдымен айт, сұратпа.
— Тыныштық па, тыныштық па, балалар?
Деп отырар қысы-жазы шуақта.

Қыс та таныс қоржынына мұз артқан,
Бері таныс; жылымық түн, ұзақ таң.
Өмір таныс өмір-жасын ұзартқан,
Әзірге аман өлім дейтін тұзақтан.

Шатынаған соғыс салған сызаттан,
Кәрі кеуде жалын атқан, сыз атқан!
Төрт баланы тыныштыққа құрбан қып,
Төрт келінді төрт адамға ұзатқан.

Төрт келіннен алып қалды төрт бала,
Өзі — пана, ал өзіне — төрт пана.
Қартың отыр түгендеп ап ұпайын,
«Айырбастап төрт қараға, төрт қара».

Қартың қазір бір бәйтерек мәуелі,
Сексен емес, жүзіңнен де дәмелі.
Сәлеміңе қайтаратын жауабы:
— Тыныштық па?— деп сұрайды әуелі.

Суыт жүрген кәріден де, жастан да,
— Тыныштық па?— деп сұрайды
сасқанда.

Күн күркіреп, шатырласа найзағай,
— Тыныштық па?— деп қарайды аспанға

Өмірде әлі хауіп көп қой не түрлі,
Қарт қалғымай күзетші боп бекінді.
Сәл ұйықтаса төрт немере төрт жаққа,
Көзден ғайып болатұғын секілді.

АЛПЫСҚА КЕЛДІҢІЗДЕР

Бәрін де көрдіңіздер,
Бәріне көндіңіздер,
Бәріне сендіңіздер,
Бәрін де бердіңіздер,
Сіздер алпысқа келдіңіздер.

Менің де әкем келер еді алпысқа,
Амал нешік, жоқ боп кетті тартыста.
Амал нешік, селдір сақал қарт ұста,
Ауылында жүрер еді балта ұстап.

Соғыс, соғыс... Соғыс жауы жер-көктің,
Соны біліп, соғысқа жол бермек кім?!
Егер сонау қанды майдан болмаса,
Жүрер еді топай көгі еңбектің.

Жақсы күннің рақатын сезіп тек,
Немеремен сауық құрып, кезіп кеп,
Қайран қартым отыратын еді ғой,
Өлеңімді оқи алмай ежіктеп.

Мен егінсіз қалдырғым жоқ даламды,
Мен көмусіз қалдырғым жоқ Анамды,
Мен әкесіз қалдырғым жоқ баламды,
Ешқашан да өлтіргім жоқ адамды.

Алпысқа келдіңіздер,
Бәрін де көрдіңіздер.
Бәріне сендіңіздер,
Бәрін де бердіңіздер.
Алпысқа келсек екен енді біздер...

Тау өзені тентек қой, тасып жатыр,
Ақ көбігін аспанға шашып жатыр.
Арғы жаққа отарын өткізе алмай,
Бала шопан айғайға басып жатыр.

Тарт! — деп еді, өзеннен өт деп еді,
Беттемеді көк серке, беттемеді.
Қойлар қайтсін қойшының ыза-кегін,
Тасқа барып соғылды шек дегені.

Қуып шығып серкені қойдан бөліп,
Сырық сапты қамшымен сойды-ау келіп.
Бірін-бірі паналап, ығысады,
Көк серкенің тағдырын қойлар көріп.

Дүбін жазбай дүр етіп үрікті де,
Отар тұрды, қалтырап бірікті де.
Сорлы серке тұзаққа ілікті ме,
«Өлдім» деді сақалын сілікті де.

Қой маңырап, шопанның сыбағаны,
Шыңға жетті серкенің «жылағаны».
Ұйқылы-ояу маужырап қырда отырған.
Қарғып тұрды қарт шопан, шыдамады.

Жетіп келді желдіртіп күреңімен,
Ашу буы атып тұр реңінен.
Сақалдан ап серкені сабап жатқан,
Шопанның ұстай алды білегінен.

— Түк көрмеген түлейдей... малды ұра
ма?!
Жоғал былай, торсықтай салбырама!

Серке емес, сен өзің де сескенесің,
Сен қылмаған ерлікті мал қыла ма?!

Шешініп суға түскен қартты көріп,
Көк серке өзенге өзін атты келіп,
Көсемінен көз жазбай тұрған отар,
Жамырасып жағаға тартты берік.

Қазақтың мал — ырысы, малы — бағы,
Қашаннан бір-біріне танымалы.
Күреңімен қырқа асып бара жатқан,
Қартқа қарап көк серке маңырады.

БІЗДІҢ ЖАҚТЫҢ ІЦІРІ

Әлдеқашан жасырынды, күн батты,
Ауыл үстін елең-алаң түн жапты.
Сонау егіс даласында колхоздың,
Қызған еңбек әлі-дағы тынбапты.

Жарқырайды түнгі ауылдың оттары,
Адам даусы, пысқырынған аттары.
Қызыл сәуле бір көрініп, бір сөніп,
Белден асып машиналар кетті әрі...

Дүбірлеткен көшеміздің жан-жағын,
Дыбыстары машинаның, арбаның.
Қалтырайды қойлы ауылдың оты да,
Жағасында тасып жатқан арнаның.

...Күндегіден әлдеқайда жай тіпті,
Қыр астынан әрең-әрең Ай шықты.
Жатағынан кешеу қалған топ үйрек,
Жаңа ғана жайылымнан қайтыпты.

Көз алдымда оның кейпі, сыр, түсі,
Сыпайы бір ашық-жарқын күлкісі —
Аржағында қарауытқан қыраттың,
Әндетеді менің досым жылқышы.

Өсекшіл жел сыбырлайды алыстан,
Сырын ұрлап жастардың да табысқан.
Әлі қарап, мен де тұрмын бір үйге,
— Жұмысынан келді ме? — деп, — таныс
жан.

МЕН БЕ ЕКЕМ?!

Шаруа-басты, маңдайды
Шаршатам, күнде терлетем.
Шола алмай алыс, шалғайды
Шоғырда жүрген мен бе екем?!

Қинамай жанды, ауыртпай,
Жүретін кезім кемде-кем.
Илеуге қойған мамықтай,
Иесіз бұйым мен бе екем?!

Тереңнен тартып нәр алмай,
Теңізде жүру жөн бе екен.
Қайығы батқан адамдай
Қармаған талды мен бе екем?!

...Дос басына күн туса,
Досымнан бұрын мен кетем,
Қару ап жауым ұмтылса,
Қайыра соқпас мен бе екем?!

Отаным, сенің ұлыңмын,
Сен үшін, Отан, бел бекем!
Алқызыл арда — Туыңның
Тұғыры болмас мен бе екем!

ЖҰМЫСТАН СОҢ...

Қажып тұрмын, несіне жасырайын,
Әкелші, ата, бар болса насыбайың,
Азан-қазан шулаған қапақ бастан
Құрып кеткір даң-дұнды қашырайын.

Айтшы, ата, әкемді көріп пе едің?
Ол мендей жан ба еді желікпелі?
Ол да мендей шақшаңа құмар болып,
Сергіп бір қайту үшін келіп пе еді?

Ол да мендей шолжыңдап, жүріп пе еді?
Саяқ па еді, болмаса күлік пе еді?
Болмаса дүйім елді дүбірлеткен
Бағзы біреулердей бүлік пе еді?

Мұрагері емес пе ем арт жағында,
Әкеме тарттым ба, ата, тартпадым ба?
«Ата көрген оқ жонар» деуші еді ғой
Байырғы атамыздың салттарында.

Айтшы, ата, әкемді көріп пе едің?
Ақыл кеңес оған да беріп пе едің?
...Оу, ата, мұның қалай, жарамайды
Несіне көз жасыңа ерік бердің?!

Көрсетпе көз жасыңды, жасымаймын,
Әкем өлсе, мен бармын несі уайым!
Әкемдей бір атайын шертіп тұрып,
Әкелші, тәуір екен насыбайың.

ОТЫЗДАН АСЫП БАРАМЫН

Сұқтанып тұрып жанарың,
Сұрыма неге қарадың?
Солай да, солай, қарағым,
Отыздан асып барамын.

Шашымның санап әр ағын,
Таңырқай берме, қарағым.
Санаулы басқан әр адым,
Отыздан асып барамын.

Белгісі тұр ма ағаның,
Бетіме неге қарадың?
Бақытын тілеп баланың,
Отыздан асып барамын.

Қуанып кейде қаламын,
Қуарып кейде қаламын.
Аттанған ата-ананың
Артынан қуып барамын.

Әзілің қайда, қарағым,
Әжімге несін қарадың?
Артымда қалып аларым,
Отыздан асып барамын.

Солай да, солай, қарағым,
Көңілдің таппай қалауын.
Жастықтың жықпай жалауын,
Отыздан асып барамын.

ХАТ

Саған таныс адыр, қырқа, беттегі,
Жыңғыл, жусан, тобылғылар көктеді
Рақатта іші-сырты ауылдың,
Қуантсаңшы сен де, сәулем, кеп мені.

Сағынышым — тек өзіңсің бір ғана,
Ұшып жетті, қарлығаш та, тырна да,
Саралақаз жұмыртқалап үлгірді,
Кеше екеуміз асыр салған жылғаға.

Ең алғашқы нөсер де өтті себелеп,
Әлдеқашан гүлге қонды көбелек.
Байлық, бақыт — бәрі де бар ауылда,
Әттең, сәулем, тек сен жоқсың не керек?!

Күміс жалды күн дейтін көлікпенен,
Көріп келем өмірді, көріп келем,
Қуатым бар жанымда сеніп келем,
Даңғазаға даурығып желікпеген.

Кездеседі кей-кейде босаң қайғы,
Кеспек болып алдымды шошаңдайды.
Кездестірем кейде бір осал жайды.
Кезі-кезі келгенде дос алдайды,
Көңіл сонда құлазып, босаңдайды.

Жүгірмей, желмей, жортпай,
жорғаламай,
Өрмелеп шығып келем жонға қарай,
Қыран болсам қонбас па ем шыңға
барып,
Дариға-ай, қанатымның болмағаны-ай!

157.35

Түркістан облысының
2—1942
1942
город Петропавловск

«ҚАРЛЫҒАШЫМ КЕЛДІҢ БЕ?»
ЖИНАҒЫНАН

ОТЫЗ БЕСІНШІ КӨКТЕМІМ

Отыз бес күз,
Отыз бес қыс,
Отыз бес жаз.
Осал өмір емес-ау, отыз бес жас.

Отыз бес жыл өткердім.
Отыз бес жыл қуарып,
Отыз бес жыл көктедім.

Отыз бес жыл өмірді кезіп келем,
Және отыз бес бола ма?
Сезіктенем...
Әкем менің есімде, шам түбінде,
ВКП(б) тарихын ежіктеген.

Отыз бестің шілдесі, ақпандары,
Қан майданға әкемнің аттанғаны,
Бәрі есімде —
Дала, егіс, ауыл, мектеп,
Ұстаздар, интернаттың қатқан наны...

Бәрі есімде —
Мекен-жай, тұрағым да,
Тек есте жоқ,
Күлдім бе, жыладым ба?!
Балалық шақ жармасып жүретұғын,
Өгіз жеккен соқаның құлағында.

Шаруаның баласы болғасын ба?
Шаруамен айналдым он жасымда.
Майдандағы әкеме оқ жібердім,
Айырбастап күлшемді қорғасынға.

Әжем есімде...
Әрнеге тозбайтұғын,
Әріден көп әңгіме қозғайтұғын.
Темір керней есімде,
Боран үрсе,
Азалы үнмен аңырап боздайтұғын.

Есімде жоқ,
Бала боп өсіп пе едім?!
Болсам неге жылы сөз есітпедім?!
Білемін тек, есімде жеңіс-құстың,
Біздің жаққа бір апта кешіккені.

Осылай өскемін.
Мен — солдаттың тұтатып кеткен оты

едім,

Сөнбедім де өшпедім
Мен отыз бестемін.

Мені жұрт:

«Жақсыдан қалған көз» дейді,

«Шешеннен қалған сөз» дейді.

Ақымақ болсам, төзбейді.

«Хайуан» дейді, «ез» дейді.

Қақым жоқ жаман болуға,

Өрбісін өсек, сөз мейлі...

1941 ЖЫЛ. АҚПАН

1941 жыл ақпандатқан,
Сыртта аяз.
Аулымызды ақ қар жапқан.
Үңірейген үрей тұр соғыс дейтін,
Алапат — аспан, жерді аттандатқан.

Аттан! — деді.
Ол ертең аттанады.
Аттанады еңбектің ақ табаны
Күрегінің орнына қару алып,
Жауынгердің ролін атқарады.
Ол ертең аттанады.

Жарты Ай тұр шар аспанда — тозған
таға,
Үскірік үрлей ме, әлде қозғалта ма?!
Әжем жүр туған жердің топырағын,
Тұмар ғып тігіп жатыр бөз қалтаға.

Ол отыр.
Аямай-ақ ішіп алған.
Санасын мазалайды күшік-арман.
Аттан әке.
Таныс қой күрес саған,
Күресуі керек қой күші бар жан.

Неге бізге үмітсіз тесілесің?
Аттан әке.
Жолыңнан кешігесің.
Кеудесінде шыбыны бар пақырлар,
Тауып жейді сенсіз де несібесін.

Қалай сені жұбатам, аңыра, Ана,
Сау қайт деп тәңіріңе жалын, Ана.
Мына отырған иеміз құласа егер,
Саған жар, әке бізге табыла ма?!.

...Жалынған ғазиз Анам, сұрап қалған,
Жоғалды сол бетімен бірақта арман.
Сенбеймін әкең өлді дегенге мен,
Себебі ол үйімізден тірі аттанған...

ҚЫРҚЫНШЫ ЖЫЛДАР

Рас, қайғы-қасіреті бар қаптаған,
Ғұмырлар бар батқан және батпаған.
Әкелгенмен әр адамға бір қайғы,
Сол жылдарға қарғыс айту жат маған,

Жанды-жансыз бар табиғат түнерген,
Әр кеудеде бір шер барын білем мен.
Қан майданда ерлік етсе біреулер,
Қарсы жауға біз де шықтық түренмен.

Аңыздардан тере жүріп масақты,
Рас, рас, көзімізден жас ақты.
Бірақ со бір дауыл жылдар, от жылдар,
Бөрімізден бір-бір батыр жасапты.

Батыр жұртым, сол жылдарды өткердің
Сонда да сен жақсы көрдің, жек көрдің.
Қара емендей қатып қалған әжеңді,
Кейінгі ұрпақ, батыр емес деп көргін.

Кейінгі ұрпақ, саған салған өткелдің,
Сағасында өткен жастық, өткен күн.
Қаршадайдан қара шаруа атанған,
Сен әкеңді батыр емес деп көргін.

Сол жылдарға қарғыс айту жат маған,
Сондағы мен ерлігіме мақтанам.
Балғын ұрпақ, сенің болашағыңды
Біле білсең, мына біздер сақтаған!

МАХАББАТЫМ ӨЗІМДЕ

Жүргенде қатал тұрмыс илеуінде,
Білмеймін, сүйдім бе мен сүймедім бе...
Жастықта жалын атып сүйсем егер,
Түспес ем дәл мынадай күйге мүлде.

Мен нағыз махаббатты армандаймын,
(Оны мен жоғалтып та алғандаймын...)
Ақ қаздар арасынан аққуымды,
Ажырата білмеген сормаңдаймын.

Өтінем сенен ғафу, асыл жарым,
Көрсетпе тарпаң мінез, тасынбағын.
Сен менен от іздеме, құрмет ізде,
Өртеніп жана-жана басылғамын.

КЕЛ, БОЛАШАҚ!

Ей, Болашақ!
Сен мені шет көрмегін.
Осынау емес еді жетпек жерім!..
Жеткендерің,
Шарықтап кеткендерің,
Көрмеген күндерімді өткер менің.

Көрмедім көп нәрсені, сөз ілінді.
Сен түйсін, түйсінбеген сезімімді.
Атан жортса арқамнан мыңқ етпеген,
Айыптасаң өзін біл төзімімді.

Жыр жорығына аттандым, кезіп жүрдім,
Бақ алаңын баптадым сезім-гүлдің.
Жазылмаған жырымды жалғайсың ба,
Бастайсың ба жаңа жыр, өзің білгін
Сезім-гүлге келеді көз ілдіргім...

Өмірменен жөн болмас ұстасқаным,
Бір ғұмыр дүниенің құшпас бәрін.
Күнің шығып келеді Болашағым,
Бесінге ауып барады түскі аспаным.

Өмір — мәңгі.
Уақыт, мүмкін, елес.
Кел, Болашақ!
Сауық құр, күлкіңе көш!
... Бір күн шықса, бір күннің батуы анық,
Екі күннің тұруы мүмкін емес!..

АЛАТАУ, АССАЛАУМАҒАЛЕЙКҮМ!

Көзінің де, көңілінің де нұрын алған талайдың,
Алатауға тамашалап, таңмен бірге қараймын,
Уа, ассаламағалейкүм, әппақ басты арайлым!

Шаруа — ата секілденіп, өміріңді сарып қып,
Үлкен үйдің ошағындай дүниені қарық қып,
Аман-есен жатырмысың, айналайын жарықтық?

Жат осылай тапжылмастан, осыныңды хош алам,
Баурайында бауыр да аман, тең-тұс, аға, дос аман.
Жат осылай тапжылмастан, уа, төкаппар босағам!

Кем болып жаралғам жоқ мен ешкімнен,
Кейбіреуге қарыздар емеспін мен.
Бейлімді теңізбен таластырып,
Тереземді аспанмен теңестірем.

Досқа сыйын, заһарын шашар жауға,
Қарыздармын халқыма қашаннан да.
Қабырғасы қайысып қарт әжемнің,
Қалай тұрам, көзіне жас алғанда.

Қайғы түссе басына бір ағаның,
Қалай ғана шыдап мен тұра аламын.
Жасын сүртіп солардың, бірге жылап,
Бірге күліп солармен, жұбанамын.

Ести тұра шырылын жас баланың,
Қалай ғана алшаңдап, мастанамын.
... Тік көтеріп сәбиді уатпасам,
Сәби — халқым, саған мен масқарамын.

Сәби — халқым, сарыла сыр ақтарам,
Жалған ой, жасырын күй жырақ маған.
Сенің үнің мендегі, сенің жырың,
Сенің ойың санамда тұрақтаған.

СІЗДЕР

Сіздер сезесіздер ме?
Түсінесіздер ме?

Сенесіздер ме кісіге,
Сіздер?

Сіздер — көтергіш крансыздар:
Шығарасыздар да,
түсіресіздер де.

Заманның жүгі алақандарыңызда,
Алақандарыңызда, жоталарыңызда,
Айтсаңыздар болды балапандарыңызға,
Лаулаймыз өрттей от аламыз да.
Дәуірге — оттық,

шырпы да — Сіздер,
Тұтанасыздар да, сілкінесіздер.
Құпия сандық құлыпы да — Сіздер,
Құлпының ашар кілті де — Сіздер.
Қатігез майдан, қанды жапанда,
Безгісіз болып жоғалғансыздар.
Жігіт боп барып ерлік сапарға,
Шал болып қайта оралғансыздар.
Атадан қалған асылдарсыздар,
Дауылдансыздар, жасыннансыздар.
Өзен болып көлге қосылғансыздар,
Дән болып жерге шашылғансыздар.
Атаннан гөрі жоталысыздар,
Жоталысыздар, боталысыздар;
Боталарыңыздың Отанысыздар.

Ауыл түні бозғыл, торғын, мақпалдай,
Аспан жерге таңырқап тұр ақ маңдай.
Бір-біріне ғашық екі дүние,
Сырласа алмай, мұңдаса алмай жатқандай.

Құс ұшпайды, жел еспейді, тып-тынық,
Жұлдыз қандай, жұлдыз қандай тұп-тұнық.
Жер мен Аспан,

Екі алыптың қойнында
Ұйықтап жатыр ұлан-ғайыр мықтылық.

Сал-дүние, самала-аспан, жарық кеш,
Жаймашуақ жаздың түні мамық төс.
Құс жолында керуенін доғарып,
Ұйып қана ұйықтап жатыр алып көш.

Сыр дүние-ай, сиқырың көп не түрлі,
Бір көрсетпей өтесің-ау бетіңді.
... Жанып-сөнген, жанып-сөнген жұлдыздар
Іңірдегі стадион секілді.

(Үздік-создық шырпыларын жаққандай).
Ауыл түні.

Ауыл түні мақпалдай.
Аспан мен жер бозғыл шәйі жамылып,
Сырласа алмай, мұңдаса алмай жатқандай.

Жұтайыншы елімнің таза ауасын,
Сарайымды, санамды тазаласын.
Жасырмайын аяздан дидарымды,
Жазаласын жарықтық, мазаласын.

Соқсын, мейлі, үскірік тыншымасын,
Саусағымды, бетімді шымшыласын.
Туған жердің ежелгі өзіліне,
Туған ұлы шыдамай, кім шыдасын?..

Соқ бұрқасын.

Қаласаң аттан алып,
Қатырып қой далаңа аққала ғып.
Ұшып-қонып өмірде жүрген ұлың
Мұздай қатып отырсын таққа барып.

Аяз Ата!

Соқ, мені, шынығайын,
Шыдамасам мәңгілік тынығайын.
Таяғыңа тас болып төтемесем,
Сынайын да құриын шыныдайын.

Ал, бұрқасын, аңыра, аңыра бір,
Өн бойымды қуала, жаныма кір.
Ей, жүрегім, еліңді сүйем десең,
Ең алдымен сауығын сағына біл!

АРУЛАР

Арулар — асыл жандар!
Шуақ боп шашылғандар,
Қуат боп тасынғандар,
Құшақ боп ашылғандар,
Арулар — асыл жандар!
Арулар — асыл жарлар!

Арулар — әр бір үйдің шаңырағы,
Әр бір үйге от болып жағылады.
Әр бір үйде таң болып атты-дағы,
Әр бір үйге сәуле боп жамырады.

Жимайды-ау бір шашылған шуақтарын,
Саясына келеді-ау, шуақтағың.
Жамандыққа қиярсың қалай ғана,
Жайнаған бір-бір үйдің шырақтарын.

Арулар — асыл жарлар, сағыныштар,
Өтініштер, құшақтар, жалыныштар...
Жек көрсе олар жүрегін мұз жасайды,
Жақсы көрсе балқытып, жанына ұстар.

Арулар — аяулылар, ардақтылар,
Өмірдің жылуы боп қалмақ бұлар.
Арулар — тіршілікке күре тамыр,
Өмірді бір-біріне жалғап тұрар.

Бір ән бар бүгінгі ұрпақ естімеген,
(Сонау бір соғыс жылы естіген ем)
Әрәдік, әлдеқалай есіме алсам,
Қос басы, қою қара кешті көрем.

Шар тастар, шалғынды сай «Қарағайлы»,
Шулы өзен шомылдырған шағала —
Айды.

Жәтеліп бұлттар көшіп өтетұғын,
Жетектеп жетегінде қара қайғы.

Жел тынған, жапырақ та сілкінбеген,
Тауға кеп түн ұйитын кілкілдеген.
Әр жүректі сол бір ән мазалайтын,
Әр көмейде сол бір ән бүлкілдеген.

Қос басында қауымның бәрісі де,
Қосылатын жасы да, кәрісі де,
Сіңір тірсек біздер де шырқаушы едік,
Түсінбестен сол әннің мәнісіне.

Күндізгі зор бейнеттің түні келіп,
Әр кеш сайын ән тыңдап жүріп едік.
Көз ұйқыға кеткенше сол бір әннен
Сай-сала тұратұғын күңіреніп.

Жүректің шыңрауында қоздайтұғын,
Шыбыны бар кеудені қозғайтұғын
Қауым айтқан сол әнді естігенде,
Боталы інген борықта боздайтұғын.

Бір ән бар бүгінгі ұрпақ естімеген,
(Сонау бір соғыс жылы естіген ем)
Сол бір ән көмейіме кептелгенде,
Өмір дейтін керуен, көшті көрем.

Қабағы таудың қатулы,
Қар жауа ма, қайтеді?!
Бұлақтар мұңға батулы,
Мұз тұра ма, қайтеді?!

Ай туыпты шалқалап,
Шатынап аяз болар ма?!
Тыныстай қапты шар тарап,
Шарқ ұрып дауыл соғар ма?!

Жапсаң жап тауды, қыратты,
Жаусаң жау, ақ қар, үш апта!
Бұйығып жатқан бұлақты
Бұрқана келіп құшақта.

Дала, орман тегіс ілбіпті,
Соқсаң соқ, дауыл, серпіл бір!
Мына бір бейқам тірлікті
Желпіндір, дауыл, желпіндір.

Шалқадан туған Айды да
Орақ қып көкке шаншып қой.
Жол ашсаң мұңға, қайғыға
Тірлігің онда мансұқ қой.

Қарлығашым, келдің бе, қаршығадан саумысың?
Аман-есен жеттің бе, айыр құйрық нау-құсым?
Оралдың ба тағы да өзің өскен ұяға,
Оралдың ба, сүйіктім, екеуің де бармысың?

Қарлығашым, бұ қалай, қайда кеткен серігің?
Зияны жоқ зиялым, өкпелетті сені кім?
... Түсінікті сүйіктім, түсінікті айтпа енді,
Тұмар құсым кеткен-ау тырнағында перінің.

(О жылы біз ауылда оңаша үйде тұрғанбыз)
Жаз да өтіп барады, қарлығашым жүр жалғыз,
Көзді ашып-жұмғанша көсеуін ап қолына
Жетіп келді бір күні жел үрлеген сырдаң күз.

Ғанибет қой, шіркін-ай, шуылдасаң ұлардай,
Қиын екен жалғыздық қияда өскен шынардай,
Жалғыз қайтты сол жылы,

жалғыз қайтты жыл құсы,
Жұмыртқа да таба алмай, балапан да шығармай.

Қарауытып көз алдым, қарап тұрмын досыма,
— Қарлығашым, қайта орал мекеніңе, шошыма.
Әжем менің күйбеңдеп, күбірлеп жүр аулада:
— О, бәтшағар өмір-ай, өмір дейтін осы да!..

Бұлқынып жатыр,

Келмейді-ау құрғыр шамасы,

Бұлқынып жатыр.

Таусылды-ау айла-шарасы.

Сәулемнің менің аяқ пен қолын матамай,
Бостандық берші, бостандық берші, мамасы.

Тұмшалап қойдың несіне сонша қаусырып,
Шандудан бөлек қалған ба шараң таусылып?
Аяқ пен қолын матамай бос қой, мамасы,
Кішкентай адам көрсетіп жатыр қарсылық.

Қарашы мынау қабаржып жатқан пішінге,
Ыза мен ашу қайнайды келіп ішінде.
Жетпей ме сол да, қойдың ғой мені арқандап.
Мамасы, босат, қызыма құрсау түсірме!

Көкемді босат, аяқ пен қолын матама,
Көтеріп жүрем, көтеріп өтем жотама.
Басымды тігем.
Бармақтай менің сәбиім бүлдіре қоймас...
Бостандық берші ботама?

Мамасы, босат, еркімен өссін тал шыбық!
Ауа мен күнге, Ай менен нұрға малшынып.
Бұлқынып жатыр, ұмтылып жатыр, қарашы,
Кішкентай жүрек көрсетіп жатыр қарсылық.

Қап-қара, ғажап сиқырлы
Қашпаңдар қара бояудан!
Қандырып уыз-ұйқымды,
Қап-қара түннен оянғам.

Қап-қара түнді көрдім де,
Жап-жарық таңға кездестім.
Қарасыз, сірә мен мүлде,
Аппақтың нарқын сезбеспін.

Жарыңның шашы қап-қара,
Көзі де қара, шамасы.
Сондықтан жүзі аққала
Сондықтан әсем, қарашы.

Ақ пенен қара алмасып,
Алмасып тұрса әрдайым.
Ақ түске ғана жармасып,
Қараны неге алмайын.

Қап-қара көзді бір қыз бар,
Қашпаңдар қара бояудан!
Аспанда жарық жұлдыздар
Қап-қара түнде оянған.

Шау тартып қалыпсың-ау, қайран шабыт!
Жүруші ең кейбір жерде ойран салып,
Жүруші ең кейбір жерде сайран салып,
Шау тартып қалыпсың-ау қайран шабыт!

Секектеп желетін де сен емес ең,
Тепектеп келетін де сен емес ең,
Ақ бұлт пен қара бұлттың арасында,
Алапат айқұш-ұйқыш төбелес ең!
Сен солай болмағанда елемес ем,
Сені мен найзағайға теңемес ем.

Шау тартып барасың-ау шарық-құсым,
Тояттап әлде жемге қарықпысың?
Бар ұшшы!
                    Босатайын тұғырыңнан,
Шау тартпа!
                    Шынымен сен шабытпысың!?

Адамды адам түсінбеу — бір ақырет.
Ойлы жас, түсініпсің, рақмет!
Рақмет!

Жассың ғой жалыны мол,
Жалыны мол және де қуаты көп.

Ойлы жас!

Өлең менің бар тынысым,
Жақсы сөзім — жаны игі халқым үшін.
Атақ қуып, бақ қуып, даңқ қуып,
Біреулерден жүргем жоқ арту үшін

Оңашада ойларын тыным еткен,
Біздейлердің мыңы көп, мыңы кеткен.
Ақындар бар амалсыз бұғып өткен,
Ақындар бар ішінен тынып өткен.
Біздейлердің мыңы көп, мыңы кеткен.

Бізді олардың балама біріне де,
Ұлыға да санама, іріге де.
Қалам тартқан қазақтың бөрі де ақын,
Абай, бірақ, қайтадан тіріле ме...

Ойлы жас!

Өлең менің сырласымдай,
Сырлассам да құмарым жүр басылмай
Айтып өткен ақында арман бар ма
Жүрегінің түбіне кір жасырмай...

ҚАСЫМ СОЛАЙ БОЛМАСА...

Дейсіңдер-ау! Қасымның несі басым?!
Қасым солай болмаса, несі Қасым,
«Ақынмын» деп қопаңдап жүргендердің
Әммесінен Қасымның десі басым.

Қуат алып жырына бәз-даладан,
Ол жанған.

Күні жоқ-ты маздамаған!
Өлісінде өнеге болғаны анық,
Тірісінде «біреуге жазған Адам...»
Өлеңінің өлмеуін арман қылды.
Тасқа басып қалдырды такаппар жан,
Қан менен жас аралас тарлан-жырды.

Жеді.

Тынды...

Керемет дерттер төніп,
Кең кеудеде кетті ғой кектер сөніп.
Қасым деген — қалғыған жанар тау ғой
Жанар тау ғой.

Жанды да кетті өртеніп.

«Бір күй бар добырамда...»

(Иесі Қасым)

Қасым солай болмаса, несі Қасым?
Жыр бәйгесіне аттанған адам болса,
Сөредегі Қасымын есіне алсын!..

Тау бұлағы да ағады,
Ой бұлағы да ағады.
Әрқайсысы өзінше тепкілейді жағаны.
Бірі жылжып барады,
Бірі мөңкіп барады,
Бәрісі де, не шара, аға алмайды жоғары.

Бәрісі де, ұмтыла, тек ылдиды іздейді.
Әрқайсысы өзінше,
Қатарларын түзейді.
Дарияға қосылып жай тапсам деп теңізден,
Байғұстардың бәрісі күдерлерін үзбейді.

Бірі жатыр күркіреп,
Бірі жатыр жылмиып.
Бірі қалды шөлдерде көмейіне құм құйып.

Асығады байғұстар,
Сезінбейді сірәда,
Барар жері бәрібір екендігін тұңғыық.

Асығады байғұстар,
Өзін-өзі қинайды...
Бұлақтардың көбісі дарияға құймайды!
Дарияны қайтеді.
Мұнысы да жөн шығар.
Мүмкін олар даласын шөл етуге қимайды,
Бар қуатын өзінің топырағына сыйлайды.

Санаулы күн,
Санаулы ай,
Санаулы жыл.
Санай жүріп самайлар ағарды кіл,
Уақытты не пайда санағаннан,
Алатұғын өмірде бағанды біл.

Қанша күнің,
Санап көр текке кетті,
Қанша жанды.
Санап көр, өкпелеттің.
Адамдықтан адасып қаншама рет,
Қаншама рет ауытқып, шетке кеттің?!

Қанша жүрек түбінде тұрақ тептің,
Қанша жанның жүзіне шуақ септің?
Қаншама рет қуанып бардың-дағы,
Қанша адамның алдынан жылап кеттің!

Ал, қанеки,
Санап көр, санағышым!
Сарқылмастан тұрғанда сана-күшің.
Не жақсылық көрсетті адам саған?
Не жақсылық жасадың адам үшін?

Сонау бір жазда, жайлауда,
Соғыстың кезі, қой баққам.
Көңілім келмей байламға,
Көп нәрсені ойлантқан.

Астымда тарпаң дөненім,
Торсықта шырын қымызым.
Миымда шикі өлеңім,
Қайнайтын келіп күн ұзын.

Қайнайтын, шіркін, піспейтін,
Маздатып қойып оттығын.
Өзімді-өзім күштейтін,
Қазіргі жағдай жоқ-тұғын.

Қойнымда дәптер, қаламым,
Қайтатын үйге жазылмай.
Сағым сабыр даланың
Айта алмай жүрген назымдай.

Жүгірген төмен құлдырап
Көрдім де таудың бұлағын.
Көзімнің алды бұлдырап,
Қалқайып екі құлағым,
Қабаржып, үнсіз жыладым.

Сондағы көздің жасынан
Ләззат алғам, нансаңыз.
Сұраңыз әрбір тасынан
Еліме менің барсаңыз.

Сұрапыл, сұрғылт, ашулы
Сұраңыз таудан, асқардан.

Сондағы тамшы жасымды
Кем көрмен ұлы дастаннан.

Бұлақтан барып сұраңыз,
Көрді екен, кімді білді екен...
Бұғынып қалған бір аңыз
Бұйығып тағы жүр ме екен.

Жартастың жонын ұрғылап,
Кеудесін сайдың тепкілеп.
Сұрар ма екен сұм-бұлақ
— Сол бала қайда кетті? — деп.

САҒЫМ

Есімде ессіз менің бала шағым,
Болмасқа әжемменен таласамын.
Қиыры жоқ даланың сахнасында,
Сағым болып ойнайтын болашағым.

Теңіз болып жер беті тербелетін,
Қыбыр-қыбыр дүние сенделетін.
Таулар алып кемедей жүзетұғын.
Желпіндіріп желкені желге бетін.

Сиқырлы сан мың сәуле төгілетін,
Сан мың өрнек сәнімен өрілетін.
Көз ұшында мазарлар көтеріліп,
Тәжі мақал сияқты көрінетін.

Сағым ойнап тұратын көпке дейін,
Бірде жылжып, шегініп шетке кейін.
Көрші ауылдар ғайып боп алыстайтын,
Аңсап өткен моллалар Мекке дейін.

... Табиғат сиқырына аңырғамын
Аңырғамын, алысты сағынғамын.
Жоққа сенгіш сәбилік қайдан білсін,
Сағымнан әрі тағы сағым барын.

Жалаңаяқ жар кешіп,
Қызылаяқ қыр кешіп,
Қыр гүлімен бірге өсіп,
Қыр желімен бірге есіп,
Торғайлармен тілдесіп,
Торы тайға мінгесіп,
Тобын жазбай топ бала.
Жүретін ек гулесіп.
Орман, таулы туған жер —
Ортақ бізге бір бесік.

Оны да біз атқардық,
Жігіт болдық, мақтандық,
Тартып мініп ат жалын,
Жеке-жеке аттандық,
«Өнерімізді» ақтардық,
Өршелендік мақтан ғып,
Өкініші сол ғана —
Өзді-өзіміз тақ қалдық.

... Орақ мұрын, қыр маңдай,
Маңғаз жігіт жүр бүгін.
Өзі ұстап тұрғандай
Туған жердің тұңлігін.
Сақтап қалса, жарады,
Азаматтың тірлігін,
Сәби шақтың бірлігін...

Жоқ күндерім бар күндермен өтеліп,
Баршылыққа, таршылыққа ет өліп;
Күйігім мен қуанышым қолдасып,
Келе жатыр мені иыққа көтеріп.

Екі дүние, екі мінез әр алуан,
Екеуі де орын тапқан санамнан.
Бақыт деген осы ма әлде, кім білсін,
Қайғы менен қуаныштан жаралған?!

(Мен еріксіз екеуінен қаймығам)
Қуанамын, қуанам да қайғырам.
Күйініш те маған керек сияқты,
Күйінішсіз шаттығымнан айрылам.

Жоқ күндерім бар күндермен байыпты,
Бар күндерім жоқ күндерге айыпты.
Мәңгі-бақи шаттықта өту мүмкін бе?
Адаммын ғой, қайғыру да лайықты.

Аң емеспін, адаммын ғой, санам бар,
Шаттығымды бөлісіңдер, жарандар!
Көкте күнім тұрған сәтте нұр шашып,
Жай ойнатқан бұлтыма да қараңдар.

Заулап өткен заман-ай құр аттайын,
Сырғанаған күндер-ай сынаптайын.
Өксі, көңіл, өткізген сәттеріңе,
Өксі, көңіл, мен сені жұбатпайын.

Белгісіз, қыр аса ма, сай бара ма,
Асығады осы өмір қайда ғана?!
Көшін тартып барады шіркін жастық,
Оянғасын қарасам айналама.

Қалмасам деп сол көштен далбасалап,
Жалын тартып асаудың жармасам-ақ,
Адуын ат ауыздық салдыртпайды,
Қараң қалған мені бір жанға санап.

Әттең-ай, құлағыңнан басып тұрып,
Басып тұрып, арқаңды қасып тұрып:
Жастық көшін жалтартпай қуар едім,
Шылқыта көбігіңді шашып тұрып...

Өксі, көңіл, мен сені жұбатпайын,
Өксі берші жалғыз тал бұлақтайын.
Күзден қалған күрең бір жапырақтай,
Жармасып ап жағаңда шуақтайын.

Жүрегімде жүргені-ай бір қауіптің,
Сабағындай шырмайды шырмауықтың.
Үмітпенен, арманмен, күдікпенен,
Отіп жатыр зымырап зырлауық күн.

... Шешем менің еңкейіп бара жатыр,
Қай күні келер екен нала «батыр».
Жел маған сыбырлайды аят оқып:
«Бір күні айрыласың, қара да тұр».

Кім білсін, көңіл қандай күй кешеді,
Қаңырап қалуы оңай үй кешегі,
Алаңдаймын алтыным жоғалғандай,
Анамның көрінбесе кимешегі.

Шешем менің — иілген сұрау белгі,
Сәл ғана шаттық көрді, жылау көрді.
Қалай ғана қалпына келтірерсің,
Дауылдар майыстырған мынау белді.

Ұлың сені ұжмаққа бергісі жоқ,
Ұжмағың да тамұқ қой — көргісіз от.
Осылай көз алдымда жүре берші,
Сұраулы сөйлемдердің белгісі боп.

Әке, сенің тастап кеткен мұраңды,
Төрт немерең көрген шақта қуанды.
Терің сіңген тақияға жармасып,
Алма кезек бірінен соң бірі алды.

Иіскейді танауларын шүйіріп,
Шешем отыр тәуба жасап сүйініп.
Мазалаған әлдеқандай бір сезім,
Тұрды менің алқымымда түйіліп.

Кейіс пішін.

Келінің де тұр қарап,
(Сәбилер-ай, сәби кімді тыңдамақ)
Сездің бе әке, сенен қалған мұраны
Ұрпақтарың жатыр әне жұлмалап.

Сезбейсің-ау, сезбейсің-ау, ардағым,
Осыншама артыңда ұрпақ қалғаның.
Пай, пай, шіркін.

Орталарында отырсаң,

Ию-қию базар болып жан-жағың.
(Сезбейсің-ау өшпегенін 'отыңның...)
Ортасында өзің шашқан қоқымның,
Өзің жоқсың.

Өзіңе ұсап отырмын.

Досым!

Саған сенемін,

Сеніп өтем!

Жолы бөтен демеймін, жөні бөтен.

Достық деген — адамның көрігі екен,

Достық деген ақылдың серігі екен.

Қыран күлкі, тамаша — бәрі осында,

Отырмын думан-тойдың арасында.

Береке бойдан асып жатқанымен,

Олқы тұр көңілім менің, нанасың ба?

Ұйытқып жатыр көңілде құйын-дауыл,

Неге сен келе алмадың жиынға бұл?!

Жыраққа жалғыз мені жібермеші

Жаныңа жаманшылық бұйырмағыр?

Әне, жұрт өзді-өзімен, сөйлеседі,

Өзімсініп: — ей! — деседі, — өй! — деседі.

Шіркіндер-ай, даурығып тыңдар емес!

Есіме ап, тост көтертсем, кейде сені.

Сенсіз көңіл қашан да хош тұрған ба?

Сенсіз думан — қызылсыз бос қырман да.

Әсіре ойнап қайтемін, әсіре күліп,

Сенің орның құлазып, бос тұрғанда.

МАЙГҮЛГЕ

Қалақтай едің,
Қабірінде қалақ тұр.
Туғаныңды, өлгеніңді санап құр.
Сенің аңқау құлағыңдай қалқиып,
Қыр басынан қала жаққа қарап тұр.

Қызым менің,
Гүлім менің,
Аяулым!
Жатыр молаң жотасындай қоянның.
Құлпы тастың құны маған бес тиын,
Бірақ таспен қалай жаншып қоярмын?!

Қойман, ботам.
Керегі не көк тастың,
Қыста ақ қар, жазда шалғын шөп бассын?
Өзің келген май айында ақ нәсер,
Ағыл-тегіл бізбен бірге жоқтассын.
Керегі не көк тастың...

Бұлданба, жүрек, бұлданба!
Жиылыя досың тұрғанда,
Жиырып сені жентектер,
Жымысқы қайғы-мұң бар ма,
Бұлданба, жүрек, бұлданба!
Қызығы тайып, қызы өлген,
Жалғыз-ақ сен бе бұл маңда?!
Қыс қайтып жасыл көктемде,
Қызғалдақ өсер қырларда.
Өкініш айтып өткенге,
Бұлданба, жүрек, бұлданба!

Сары алтын дейді сабыр іс,
Тепкілей берме өкпемді.
Қыз деген құрғыр сағыныш.
Сағынту үшін кеткен-ді.
Бұлданба, жүрек, бұлданба!

Қаздар қайтып барады мекеніне,
(Қанаты бар мақұлық кетеді де)
Қаз-қаз басып, қалтырап кәрия тұр
Дәрмені жоқ таяғын көтеруге.

Қарашаның қалықтап желіменен,
Қаздар кетті қоштасып көліменен,
Қайтқан құстың кәрия қанатына
Қарайды көзін сүртіп жеңіменен.

Қаздар қайтып барады тізбектеліп,
Іздеп кетті көктемді, іздеп келіп.
Қарашада қалтырап кәрия тұр
Тағы да бір сұп-сұрғылт күзді өткеріп.

Қаздар кетті, құлақта үні қалды,
Жазды әкетті.

Әкетті тұнық әнді,
Қайтқан құстан қара үзіп қалса-дағы,
Қалтылдаған кәрия тұрып алды.

Қарашаның ұлыса желі гулеп,
Түсіне бер қаңтардың желігі деп.
... Қисайып бара жатқан кәрияны
Сүйей берді баласы, келіні кеп...

Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда!

Бұр мойныңды қалжыраған қарт ұлға,

Сенің сәби сәттеріңнің мысқалын

Айырбастап ала алмай жүр алтынға.

Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда!

Жүзе жүріп, жүз құбылған сағымда,

Жастық дейтін көктеменің шағында,

Өскен едік сенің анаң екеуміз

Осы қарттың мәпелеген бағында.

Қарттың бағын жайлайтынбыз иен тегін.

Тыңдайтынбыз алуан-алуан ертегін.

Жинап алып жүрер еді жарықтық.

Күллі ауылдың елтеңі мен селтеңін.

Ей, болашақ!

Қарт келеді зиялы,

Кейімесін ата-қыран ұялы.

Сен сыйласаң, сәби шақтың бір сәтін,

Атаң саған ұзақ өмірін қияды.

Ақылына айырбаста күлкіңді,

Қайтесің сол күлкі дейтін шіркінді?!

Бейқам күліп өспеген соң өз басым,

Бос күлкіні ұнатпаймын бір түрлі...

Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда.

Дария шалқар даналығын ал, тыңда!
Сенің сәби сәттеріңнің мысқалын
Айырбастап таба алмай жүр алтынға.
Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда!

БӘСІРЕ

Жылқышы атам — қамқоршы, асыл еді,
Әкелді де, ерттеді бәсірені.
Үзеңгімді тең теуіп, орныққанша,
Бәсірені құлақтан басып еді.

Асау тай мөңкитұғын көрінбеді,
Төбінбеді, немесе шегінбеді,
Атам тайдың құлағын қоя беріп,
Тізгін-шылбыр ұстатып: — төбін! — деді.

Сарт еткізіп бір теуіп мамағашты,
Әзер тұрған асау тай ала қашты.
Бір тентектің үстінде бір тентек бар,
Екі тентек әйдәй кеп жағаласты.

Жүйрік желмен біз қашан жарысқалы,
Атамдар да, ауыл да алыстады.
Қос тентектің қылығын көп көрді ме,
Көршілердің иті де қалыспады.

Ұласып иттер даусы аттан құрды,
Бәсірем атылады сақпан ғұрлы,
Екі тізгін, бір шылбыр қолға ұстатып!
Осылай Атам мені аттандырды.

Құлаймын-ау деген бір қауіппенен,
Шауып келем, ызғытып шауып келем.
Атам таққан құйысқан түсіп қапты,
Әттеген-ай, қай жерден тауып берем...

Сағынып, аңсап барғанда,
Сағына күткен жан бар ма?
Оттары қайда аулымның,
Ошақта сөніп қалған ба?!
Лақтай ырғып өскен ем,
Суатта, анау жарларда.
Өскен ем, өмір кешкен ем,
Осынау ұлы тауларда,
Осынау ойлы орманда.
Самала мынау белдерге,
Сағынып, аңсап келгенде,
Сарыала шәйі жамылып,
Самауыр қойған жеңгем бе?
Сауығушы едім көргенде,
Күректей күрең сақалын.
Сұлтанбай атам өлген бе?
Астында ма анау жотаның?
Еліктей жортып өскен ем,
Еңіс пен қырат, дөңдерде,
Өскен ем, өмір кешкен ем,
Өнеге тұтып зердемде,
Осынау ұлы жерлерде...

Армандап, аңсап барғанда,
Алдымнан шыққан жан бар ма?
... Басымды ием тауларға,
Басымды ием орманға,
Бұлардан ыстық жан бар ма?..

Көтеріп шаңын көшенің,
Көгілдір «Волга» тоқтады.
Көңілге салып неше мұң
Жүрегім кімді жоқтады?!

Аяңдап келем көшемен,
Аңырып әрбір жаңа үйге.
Ұқсайтын едім кеше мен
Ана бір томпақ сәбиге.

Жадырап жатыр біртіндеп,
Жайнасын аулым, жайнасын!
Соғады жүрек бүлкілдеп:
«Атамның үйі қайдасың?»

Саябыр тартты әл-демім,
Ұстаның дүкені алыс қап.
Соғады келіп әлдекім,
Балғамен төсті жаныштап.

Ұста еді ол да осындай,
Ұсталық содан қалған-ды.
Ұсталыққа енді қосылмай,
Уыстап жатыр жалғанды.

Жұртында қалды асыл іс,
Жұртына берді ол пайдасын.
Соғады жүрек асығыс:
«Атамның үйі қайдасың?
Атамның үйі қайдасың?..»

Мен өскен лашық — бір бөлме,
 Бір бөлме, сенің іргеңде,
 Білгенімді істеп жатушы ем
 Сонау бір алыс күндерде.
 Мен өскен лашық — бір бөлме,
 Бір бөлме — маған мың бөлме.
 Хан тағы қараң қалатын,
 Босағанды аттап, кіргенде
 Қонақпен күнді батырып,
 Қонақ боп атып таң нұры.
 Тұратын еді шақырып
 Әжемнің аппақ жаулығы,
 Мен өскен лашық — бір бөлме!
 Болғансың пана кімдерге?
 Ат ерттеп жатқан жас жігіт
 Жарамады үйге кір деуге.
 Демесе, мейлі, демесін,
 Көрмеген нені бұл кеуде,
 Жұрт едік қой ниеті кең,
 Ей, жігіт, саған не етіп ем?
 ... Әкемнің қара шаңрағын,
 Сатты екен неге... өкінем,
 Өкінем, жігіт, өкінем!
 Осалдан емес қырсығы,
 Осы үйдің едім қыршыны.
 Рұқсат болса, жігітім,
 Су берші маған бір шыны?
 Сыйламас іні сен бе едің,
 Сый білмес аға мен бе едім?!
 Су берші маған, інішек,
 Су берші маған, шөлдедім?..

Азамат едің тәп-тәуір,
Барасың болып жат бауыр.
Жалт беріп, сырғып кеткенің
Жаныма менің батты ауыр.

Айрылып достан жаны ізгі,
Ауырлық басты, сеземін.
Адасқан құлын тәрізді,
Апыр-ау, қайтіп төземін.

Көңілге салдық босқа кір,
Кіре алмай достық тыста жүр.
Қуатсыз қалған дос та бір,
Қанатсыз қалған құс та бір.

Бауырын бауыр қия ма?
Табысайықшы қайтадан?
Қос Ана бір-ақ ұяда,
Балапан едік шайқаған.

Азамат едің тәп-тәуір,
Барасың болып жат бауыр.
Толғанып кел де, тап бауыр,
Томсарып жүрер шақ па бұл!..

Суық күз.

Сермеп жатыр жел ескегін,
Сен сонда көктем болып елестедің.
Жел жағыма панадай қайыспай тік,
Қалқандай қайрат берген емес пе едің?

Қыс келген, қырау тұрған кездерде де,
Маздаған шуағыңды сезген дене.
Ұмытты деп ойлама жақсылықты,
«Жалаңаяқ құдайдан безген неме».

Көктемге де сенімен еріп келдім,
Көктеп тұрған бағымды келіп көрдім.
«Көрінгенге иілме, майыспа!» деп,
Көңіліме төкаппар желік бердің.

Жаздың да жан шөлдетер аптабында,
Жан сусынын баса алмай жатқанымда,
Шыңыраудан шығардың шырын тартып,
Шырылдаған жүректі ап қалуға.

... Енді саған қараймын, қараймын да,
Шырқ айналам шабақтай ақ айдында.
Сыйыңа сый, жарқыным, қайтаруға,
Халім менің келе ме, жараймын ба?!

— Бала едік, ә?

— Бала едік кеше біздер.
Неше қыстар өтіпті-ау, неше күздер.
Енді бізді балалар әкеміз дер,
Енді бізді балалар шешеміз дер.

Жалаңаяқ бала едің лақ қуған,
Терезеге тас атып, лақтырған.
Көкесінің тартып ап тентектігін,
Көп жасағыр ұлдарың сауап қылған.

Мынауың не, басыңа шық тұрған ба?!
Аппақ ұнды әйелің жұқтырған ба?..
Қайранмын, қалай шыдап жүр екенсің?!
Жылаушы ең асығыңды ұттырғанда...

— Бала едік, ә?..

Бала едік,
Талтүс еді.
(Үйретпепті-ау өмірдің салты сені)
Басқа несін қарадың?
Бас — биік қой,
Биік жерге алдымен қар түседі.

Тентектікті бердім ғой балаларға,
Бермесіңе қоймайды, шара бар ма,
Оңып тұрған жерің жоқ сенің-дағы,
Тілің қайтып барады табалауға?

Тек көздерің күлгенін ұмытпапты,
Қайық төсің қирауға жуықтапты.
Қолаң қара шашыңа кім байлаған,
Әне бір аппақ-әппақ суыртпақты?!

Кірпігінде бұлт тұр жауатындай,
Сілкіп қалсаң селдетіп ағатындай.
Маңдайыңа әлдекім сурет сапты,
Шағаланың шарқ ұрған қанатындай.

Сен бота едің көздерің мөлтілдеген,
Мен құлын ем тұлымы желпілдеген.
Өтті бәрі...

Ана мен әке болдық,
Арамызда сыр қалды шертілмеген.

Ат суара барғанда жылғаға мен,
Ашаң жүзің ашылып, бір қарап ең.
Құлағыңда ай-сырғаң дір-дір етіп,
Енді үзіліп кетердей тұрған әрең.

Қимыл сайын майысып бос буының,
Асылып тұр арқаңа қос бұрымың,
Құла бесті құлағын тіге қалады,
Қыз көрмеген мақұлық оқыруын!

Жақындатпай жаныңа үрікті кеп,
Тарпаң неме тулап тұр бүлік тілеп.
Жолбарыстай атылып тізгінді алдың,
Жігіт жүрек қыз едің жігіт жүрек.

Тарпаң неме тайсады қуатыңнан,
Құлай түстім қасыңа құла атымнан.
Ерге қондың,
Жөнелдің кең далаға,
Артыңда тек шаң қалды шұбатылған.

Құла сайтан барады оқтай ағып,
Шыт көйлегің алаулап оттай жанып,
Әудем жерге жеткенде бұрылдың да,
Қол бұлғадың артыңа тоқтай қалып.

Кім болды екен жолыңды торып жүрген?
Біреу барды қасыңа торы мінген.
Тентектердің өзімдей бірі ғой деп,
Әйтеуір жақсылыққа жорыдым мен

Құйын боп қырға тарттың екеуің де,
Құла кетті торының жетегінде.

Құмды құшып, дәрменсіз қала бердім,
Қуатым жоқ еңсемді көтеруге.

Айналамда дүрлікті ауыл болып,
Адастырдың басыңа бағың қонып.
Құйын болып жылғадан бастадың да,
Сардалада жоғалдың сағым болып.

Қидым саған құла аттың тұяқ күшін,
Қарғамаймын, демеймін ұяттысың,
Сағым болып алыстап кеткеніңмен,
Самал болып оралатын сияқтысың.

Сөрігіңмен сен асқан жұмбақ қырдан,
Жұмбақ қырдан — жүрекке мұң
қаптырған.

Сағым жүрсе, телмірем сен екен деп,
Жете алмай орамалын бұлғап тұрған...

Ғашықпын!

Шын ғашықпын сол адамға!
Мен болмасам, болмайын.

Сол аман ба!?

О, тәңірім! Неткен жан қайрылмайтын!
Жүрегі еттен бе, әлде қоладан ба?!

Ғашықпын.

Қайтіп оны жасыра алам,
Бір алтын оның әр тал шашы маған.
Сағынайын, таусыла сағынайын.
Сағынышқа жаралған ғашық адам.

Шарықтап, қолым жетпес көкте Күнге,
Ақ қанат құсым менің, кеткенің бе?
Шарқ ұрып бар ғаламды шыр айналып,
Мәңгілік сені іздеумен өткенім бе?

Сарғайған сағынышты басып толық,
Бар үміт, бар сенімді шашып болып,
Өтермін сірәда мен бұл өмірден,
Мәңгілік қалармын мен ғашық болып.

Көңілде ән, көгімдегі Күн көруші ем,
 Барғанда маған ылғи гүл беруші ең.
 Жалт етіп жай отындай көкжиектен
 Әттең-ай, маған енді бір көрінсең!

Кетер ем бұлтпен бірге араласып,
 Көрер ем найзағаймен жағаласып.
 Артыңнан ақша бұлт боп жүзер едім,
 Көзіме бір көрінсең бала-ғашық.

Сандал тау, сайдан соққан самалым-ай!
 Ой-санам құлайды кеп саған ұдай.
 Әлдеқандай күн кешіп жүр екенсің,
 Сүттен ақ, судан таза, адалым-ай!

Сап-сары сағынышпен жағаласып,
 Жастық өмір басымнан барады асып.
 Көзіме бір көрінші, тынайын мен,
 Қайдасың, қайдасың сен, бала-ғашық?..

Жамылып сағыныштың сал шекпемін,
Сарғайып сенің үшін зар шеккемін.
Зарықтыр, о, тәңірім, жалықтырма?
Мәңгілік ғашықпын мен, ант еткемін!

Көзіме көрінбесең, көрінбе сен,
Күнім боп тұра бергін көгімде сен.
Өлді деп ойлай бергін сонда мені,
Бұлт болып шуағыңды тұтып алып,
Нәсер боп селдетіп мен төгілмесем.

Көкке емес, жерге сонда құлайды арман,
Сел болып ағар, мүмкін, лайланған.
Сен сол кез кезбе бұлтқа бір қарап қой,
Сол — менмін көктің жүзін шыр айналған.

Білем саған жете алман, ғарыштасың,
Белгілі мәңгілікке табыспасым.
Дерт те емес, күйік те емес,
жар да емессің,
Сен маған сағыныш боп жабысқасың.

Қайтсем екен сені ұстап қалу үшін?!
Сен маған шексіз дала сағымысың.
Мен өтермін, өтермін, өтермін мен,
Мәңгілік сен қаласың, сағынышым!!!

«МАВР» ЖИНАҒЫНАН

* * *

Үйім — Халқым.
Халқыма еркелеймін,
(Мен — кедеймін)
Бүлдірсем бірдемесін,
Мен төлеймін.
Үйім — Тауым,
Тауыма сүйенемін.
(Жоқ болса, сүйенерім)
Келеді тауымды да күйелегім.
Үйім — Ордам,
Ордамда сайрандаймын.
(Болмаса сайран дәйім)
Мінгескен Көтібарға Аймандаймын.
Үйім — Отаным!
Отаннан жай табамын.
Отанға не айта аламын,
Отанға не айта аламын.

Көктем де келер,
От ойнар әлі аспанда.
Көгерер әлі:
Көрі емен, қайың, жас тал да.
Дүлейдің шоғы түспесе екен деп тіле,
Аспанда апат зарядтар жағаласқанда.

Көктем де келер,
Құстар да жетер ән салып.
Көктер де шығар,
Көгілдір нұрға тамсанып.
Сулар да тасыр,
Кетпесе екен деп тіле,
Мұхиттар көлге қарсы ағып.

Бұлттар да көшер,
Жыртық па, әлде бүтін бе,
Жауласа бермей,
жайғасар, келер бітімге.

Ақ көңіл бұлттар,
Ақ нөсер төгіп өтсін де,
Айналып кетпей түтінге.

Келсе екен көктем,
Көк-жасыл шұғыла тартылса,
Көкжиек барып
Көкжиектерге артылса.
Көктем де келер,
Көрерміз әлі жазды да,
Осылай өмір,
тұрса екен тыныш қалпынша.

Ей, Табиғат!
Мен саған өкпелімін,
(Жерде мұхит жатқанмен, көкте күнің:)
Бермей-ақ қой күніңнің бетке шұрын,
Қимадың ғой толқынның өктем үнін.

Алысар ем бұлтпенен, жауынменен,
Неге туыс етпейсің дауылменен?
Найзағайдай шашылған жасындарды
Жалғап неге қоймайсың жанымменен?

Сан жақсылық жеріңе жасап жүрмін:
Жап-жалаңаш құмыңды жасандырдым,
Мұзды ерітіп жатқанда лебімменен,
Жалын болып жаныма қашан кірдің?!

Сен маған қаһарланған кезеңдерде,
Аспаныңнан дым тамбай безергенде
Жердің ерні шөліркеп кезергенде,
Өзендерді жалғадым өзендерге.

Мен саған арамтамақ, масыл емен,
Жаңбыр болып гүліңнің шашын өрем.
Аспаныңды арқама құлатсаң да,
Кеудемменен жеріңді басып өлем.

Ғұмыр бердің шоп-шолақ, шара бар ма...
Ей, Табиғат!

Барыңды маған арна!
Неше мың жыл неге мен жасамаймын,
Мың жыл жасап жүргенде қара қарға!?

Жүргейсің бізге тәуе етіп!
Жүгермек жандар біз бе едік?!
Өрттен де рақым дәметіп,
Дерттен де мейірім іздедік.

Аяқтан біреу шалғанда,
Ақырын бақтық шамданбай,
Тәртіпсіз со бір жандарға,
Тәлім боп тұрдың қорғандай!

Арқадан біреу қаққанда,
Алдымен бетті тостық біз.
Дүние түлеп жатқанда,
Ту ұстап тұрған достықпыз.

ШАРДАРА

Шардара!
Шалқадан жатыр
Адамдар салған арнада.
Қанды ма шөлің,
Нар-далам?
Тынды ма үнің зарлаған?

Шардара!
Шалқадан жатыр жарықтық,
Соқыр даланы жарық қып,
Көсе-шөлдердің
Көмейін, бөлем, жарыттық,
Әкесін, бөлем, таныттық!

Шардара!
Шаруа — Сырдың тамшысы,
Ильичтің отты қамшысы,
Оятты-ау сені,
Сардала!
Шардара!

Біздің таулар — керуендей шұбалған,
Күнді өздері батырған да, шығарған.
Тұлғаларын тұңғиыққа суарған,
Олар биік тұманнан да мұнардан,

Сенсең бөрік, сәлде шалған — атамдар,
Желкен — бұлттар — желкілдеген сақалдар,
Өркеш-өркеш маң-маң басқан — атандар,
Біздің таулар — аяқталмас сапарлар.

Көшін тартып, көше-көше сабылып,
Көш бастаушы бағытынан жаңылып,
Біздің таулар — тоқтап қалған керуен,
Сахараның сағымына аңырып.

ЖОҚ, ДӘРІГЕР!..

Жүрегіме жүк артып жүргенімде,
Қажыдың ба, байғұсым, білмедім бе?
Шайпау тиіп, шаршатып кім көрінген,
Уландың ба, білмеймін, кірледің бе?

Бары ақиқат бір дерттің жүрегімде,
Дәрігер-ау,
арқалап жүремін бе?
Сорлайтындай соншама кім едім мен,
Неге аяныш атасың іреңнен?

Айтып өлтір,
қайтесің босқа ойланып,
Жүрек дерті өлімге бастай ма анық?
Адасам ба өмірден жастай қалып?
Ет жүрегім кете ме тасқа айналып?
Неге айтпайсың, тұрғанша босқа ойланып?

Пері соққан пендедей есі жарым,
Тамырымда тулайды есіл ағын.
Бұл жүректің білмеймін несібін алдым,
Несі жоғын білмеймін, несі барын.

Қаным қайнап барады, қаным қайнап,
Бір амал тап, дәрігер,
халімді ойлап.
Алауыртқан ақынның қолын байлап,
Әкетпесін ажал кеп, өлімге айдап.

... Жоқ!
Дәрігер!
Орнатпа басқа жүрек!
Басқа лүпіл жасама, басқа леп.

Қалай айтам, бүлінген жүрегімді,
Білдірмей доғдыр алып тастады деп?!

Өңгеріп өгей жүрек қайда барам,
Өзгенің ғұмырын қалай пайдаланам?
Сыйыңа рақмет, қайран Адам!
Өзімнің жүрегімдей қайда маған.

Алмастырам!?.

Дедің-ау, алмастырам!..
Сірә, менің жұлдызым жанбас бұдан.
Өзімнің жүрегімді жерлеп келіп,
Өзгенің өмірін қайтіп жалғастырам?

Тула Жүрек

Өкінем мен несіне!?

Туған жүрек,

әрине,

өлмесін бе.

... Жоқ!

Дәрігер,

Қозғама,

дамылдасын,

Әрбір жүрек өзінің кеудесінде.

Жарық дүние-ай!
Жарығың неткен жақсы еді?
Жаңылыспасын,
жарым деп айтсам нақ сені.
Құшаққа сыйсаң,
құшырым қанып,
өбер ем,
Құшақтап тұрып, өлер ем.
Жарық дүние,
жанарым менің жайнаған!
Жап-жарық неткен айналаң!?
Нұрыңа сенің
миллион бояу ойнаған,
Құмартып кетер
қомағай көзім тоймаған...

Япыр-ай!
Неткен көктем!
Көктем!
Көктем!
Дүние-ау,
Сен осылай көкпеңбек пе ең?!
Қымырандай ашымын қырға шығып,
Өзегімді жалайды өткен-кеткен.

Мына дала, мына өлке — жап-жас әлі,
Адамдардың жоғалды сан жасағы.
Бір ұрпаққа бір ұрпақ жалғасады,
Мына дала, мына өлке — жап-жас әлі.
Жап-жас әлі.
Ой да жас, орман да жас,
Елтіп тұр.
Көктемге болған ба мас?!
Көзге күйкі жалғыз-ақ — қиырдағы
Құлазыған, мүжілген қорған — қораш.

Япыр-ай!
Неткен көктем!
Көктем!
Көктем!
Дүние-ау, сен осылай көкпеңбек пе ең?!
Мәңгі-бақи түлеген қаз қалпыңда,
Табиғат керемет ең неткен, неткен?!

ТАУДАҒЫ НӨСЕР

Алыста,
Сонау аспанда,
Атыстар, сірә, басталды.
Жай түсіп жатыр тастарға,
Жайратып жатыр асқарды.

Дірілдеп біраз тұрды да,
Түрілдеп ала жөнелді.
Аспанды құдай ұрды ма?
Айырар ма екен төбемді.

Жарқ етті алды көзімнің,
Өртене жаздап, басылдым.
Отым ба, әлде, өзімнің!?
Оты ма, әлде, жасынның!?

Жанымды болып қорғамақ,
Жалтарып, тұра қашқан ем,
Төбемнен төмен сорғалап,
Сөндірді нөсер, басты әрең...

АРМАНЫҢ БАР МА?

Адырлар, жондар, шатқалдар,
Аспанды тіреп жатқандар,
Айтылды нелер мақтаулар,
Арманың бар ма, ақ таулар?

Сапарды солай жалғаңдар,
Шарлаңдар, мәңгі шарлаңдар,
Аспанды кезген тарландар,
Ақ бұлттар, сенде не арман бар?

Армандап Адам сұрады.
Ақ таулар — іштен тынады,
Азан сап тұрып ақ бұлттар,
Ағыл да тегіл жылады.
Ақ нөсер, бар ма арманың?..

Шалғының жүеін жанытып алып қарттарға,
Таласып біздер, тамызда пішен шапқанда,
Сылқ түсер еді балауса шалғын сол жаққа,
Қолтығыңды ашып, құлаштап тұрып
тартқанда,

Құлаштап бірге, сілтесіп бірге, бірге адым,
Орғанда, шіркін, шалғынын бойлап жылғаның,
Түзелер еді шалғышылардың ырғағы
Үнімен бірге аспанда ұшқан тырнаның.

Жоқ еді бізде біреуін-бірі жат бұру,
Қалғанды кекеп, озғанға қарап аптығу.
Дыбысын бағып масаның оркестрінің
Бәріміз бірге жасайтын едік жаттығу.

Арымыз тұтып атадан қалған әдетті,
Пайдаға біздер асырушы едік әдепті.
Шалғымен бірге шалғын боп біз де ырғалып,
Жасайтын едік байсалды, әсем балетті.

Өрекліп бұлттар,
өткенде сахна-даладан,
Сақтан деп аспан соққанда дойыр-барабан,
Бұғынушы едік, бәріміз бірге паналап,
Балапанға ұсап, ұямыз бір түп қараған.

Басылар еді,
ашылар еді күн кенет,
Аспаннан шұғла шашылар еді бір бөлек,
Бітпейтін біздің балетіміздің жалғасы,
Қосылар еді қостағы қою түнге кеп.

ШҰБАТ ПЕН БОТА

Ас артынан,
алдыға шұбат келді,
Біреу татып,
біреулер сынап көрді,
«Қызылқұмның» қиылып қыз-келіні,
Шұбат емес, бір шара шуақ берді.

Ақбоз үйдің есігі айқара ашық,
Гулесуде жігіттер тайталасып,
Бота сонда боздаса байлаудағы,
Шұбат ішіп, қалайша жай табасың?!

Бір ботаның сондағы боздауын-ай!
Не басына күн туды, боздағым-ай.
Ұмыт болған уайым, мұнды әкеліп,
Алпыс екі тамырды қозғауын-ай!

Елестеді ел ауып баратқандай,
Жетім бе, әлде, жесір ме,
зар атқандай.
... Қайтқан қаздай қазақтар ертедегі,
Сардалаға сағыныш таратқандай.

Осы екен ғой ботадай боздау деген,
Естімеп ем,
естідім...

Қозды-ау денем.
Боталардың боздауы тозбапты әлі,
Адамдардың боздауы тозғанменен.

Құмған алған,
Суға барған,
Сұлуымды сағындым.
Сырғаланған,
Қуған арман.
Құлынымды сағындым.

Түйнектер мен
Жидек терген,
Нуларымды сағындым.
Үйректермен
Иректелген,
Суларымды сағындым.

Тынып тіптен,
Түлік біткен,
Жусағанын сағындым.
Жиі беттен
Сүйіп өткен,
Қыр самалын сағындым.

Безінбейтін,
Сезінбейтін
Аңғал кезді сағындым.
Өзім дейтін,
Сезім дейтін —
Жанған көзді сағындым.

Бір әңгіме қозғашы ауыл жайлі,
Бұдан артық рахат табылмайды.
Бұлдырасын өткен күн сағымдай бір,
Бір әңгіме қозғашы ауыл жайлы.

Қар да ілігіп қалған-ды тау басына,
Мұз тоңды ма бұлақтың жамбасына?
Суық келіп, суыр да жатқан шығар,
Қамдап алып азығын қамбасына.

Төрт түліктен төгілген шалқар өнді,
Ұзатқан-ды, жайлау да тарқаған-ды.
Ескі жұртты тіміскіп, қорқау әлгі
Қажалап та жүрген-ді қаңқаларды.

Сағыныштай сарғайып жанды ма күз,
Сары шәйі жамылып алды ма түз?
Қурайларын сыңсытып сыбызғыдай,
Қаңбағы ұшып, қаңырап қалды ма аңыз?

Әңгімеле тауын да, даласын да,
Қырқасын да, сайын да саласын да.
Ақбоз үйдің түндігін желпілдетіп,
Қонды ма кеп қойлы ауыл «Қара суға?»

«Қара суға» қосылып тұна барып,
Жатқан болар іргеде бұлақ ағып?
Арып келіп, тойынып қайтқан болар,
Топ тырналар аспанға сына қағып!

Саршұнақ аяз,
Салт атқа шана жектіріп,
Сапарға шықсаң,
Саң ауған жаққа бет бұрып,
Сардала жатса
ақ қарға жанын бөктіріп,
Сабаса келіп
үскірік-тікен бетке ұрып.

Оранып алып
отаудай қасқыр ішікке,
Жағаңды түріп,
жоһыңды тоссаң үсікке,
Қатқан қар, шана,
тұяқтан ұшқын ұшып тек,

Ұлыса келіп,
ұялас жетім күшікше.
Жорғалай басып,
жортқанда жомарт құла
айғыр,

Шайқалсаң, шіркін, бірде олай,
бірде бұлай бір.
Аулақта түлкі азығын таппай жылайды,
Өлексе бағып, өзекті шарлап, құмай жүр.

Қырқадан асып,
күн батып бара жатқанда.
Қияны басып,
іліксең, бөлем, ақ тауға.
Қылғытсаң сонда,
отырып алып ақ қарға,

Бір шиша зәһар бұйым ба,
тәйірі, ақпанда.
Соқпағын аңдып,
сотқарлау қыстың жолының
Сорлаған айғыр
баса алмай тұрса солығын.
Қызулау қосшы
саусағын үрлеп қолының,
Жүрдік деп енді,
жағасын түрсе тонының.

Алдыңнан кенет
ақтүтек ұйтқып ұрды да,
Аяңға басса,
тоқжарау айғыр бұрлыға,
Қисая қалғып,
отырған сәтте қынжыла,
Ауылдың жұмсақ түтіні тисе мұрныңа.
Жылымық түтін,
жылынып бойың, тамсанып,
Ауылға біздер,
ауыл да бізге қарсы ағып,
Көш бойы жерден
көрінсе сонда жар салып,
Шапқылап келіп
саққұлақ Сырттан қарсы алып.
Аулаққа бармай,
атыңның басын бұра сап,
Бейтаныс үйде береке бар ма сынасаң.
Ат байлап жатса,
азамат үйден шыға сап,
Кештетіп келіп,
кез-келген үйге құласаң.

Сәл толқып барып,
жібектің бір тал жібінше,
Бұйығы келін бұралып,
біраз кідірсе,
Зайыбы жақтан бір белгі сонда білінсе,
Ошаққа қарай оттығын ала жүгірсе...

АТА — ЖАЙЫҚ

Аймалап жатса,
ашынып барған баласын,
Айығып, сергіп,
басылып бір сәт қаласың.
Ағытып қойып,
адамгершілік жағасын,
Ағасың тынбай,
ағасың, Жайық, ағасың.

Аймалап жатса,
айдының аппақ нұр сеуіп,
Сауығып қалам,
сақалыңа анау бүркеніп.
Айылымды алып
пәнделік дейтін мәстектен,
Жоғалтам көзін,
бүйірден мықтап бір теуіп.

Жалғызындай боп,
кешігіп көрген ененің,
Қоқысты тастап,
қойныңа сосын енемін.
Шалқамнан жатып,
шар-аспаныңнан көрермін,
Шарықтап жылар,
шаршаған бұлттар — өлеңім.

* * *

«Ақбақай» дейтін көл екен,
Аймағы тегіс гүл екен.
Аймалап атамекенін,
Қызғыштар қорып жүр екен.

«Саралжын» жері дүр екен,
Сары алтындардың бірі екен.
Салттары мүлде ірі екен,
Азаматтары да ірі екен.
Махамбет пенен Мұхиттар,
Тірі екен, әлі тірі екен!!!

* * *

Сонау бір, сонау заманда,
Қасым кеп сенің жағаңда,
Құшағын гүлге толтырған,
Кеудеге бұлбұл қондырған,
Шабытқа ұя — «Шаған» ба?!
Қасым жоқ, «Шаған», аман ба?
Аман ба «Шаған», аман ба?!
Бір бұлбұл сыйла маған да!

АЯКӨЗ — АРУ

Аякөз,
    сірә,
        аядай бұлақ көзі емес,
Аяулы, сірә қыз болар.
Ақиқат бағып,
        анықтап жатар кез емес,
Белгісіз, досым,
        белгісіз тұр ғой бізге олар.
Белінде мынау
        берігіп жатқан қырлардың,
Бейіттен бөлек,
        белгісі жоқ-ты қыздардың.
Кезінде, сірә, қызғалдақ болып гүл жарды,
Түндігін тесіп
        туырсып жатқан мұз-қардың.

Бүр жарды,
        Кетті.
        Өмірді мәңгі мансұқ қып,
Соларды іздеп,
        сорларды талай қаңсыттық.
Қойғаны-ай, шіркін,
        өмірдің қатал заңының,
Оларды бізге,
        оларға бізді Таңсық қып.
Аякөз — деген —
        аядай бұлақ деседі.
(Жұрттарда қалған жұмбақты кімдер
  шешеді!)

Аякөз болып
        ғасырлар алға көшеді,
Ая, көз, ая, — Арулар елі кешегі!

МАХАББАТ МОЛАСЫ

Аяқтап болып,
                    махаббат дейтін сапарды,
Қозы мен Баян моласы, міне, атанды.
Қалауын қанша тапқаныменен,
  қара тас,
Қайырымсыз ата Қарабайдайын
  қатал-ды.

Басына бардым,
                    қасында тұрмын солардың,
(Қозыдай маңырап,
                                    сүймеген, сірә, болармын...)
Егіз жүректі екіге бөліп мола тұр,
Тұмсығы үшкіл қанжарындай-ақ
  Қодардың.

Төрт жанардың да
                    тауысып түгел көлдерін,
Төрт бұлақтарынан
                    төге де жүріп селдерін.
Ескерткіш етіп,
                    қос Ана тастап кеткен бе?!
Аялап жатқан Аякөз сынды белбеуін.

Жол түсіп, ұрпақ,
                    Таңсыққа барсаң тегінде,
Бір соқпай кетпе
                    күмбезге сонау көрінген.
Қазақтың осынау
                    қасқайып тұрған төрінде,
Бабаларыңның
                    махаббаттары көмілген...

Жасасаң қайыр,
                                 қарыз деп айтпа,
   жарқыным!
 Қарыз ғып берсең,
                                 қажет те емес алтының.
 Өгіз боп саған,
                                 өткерер менің жәйім жоқ,
 Өмірдің қалған тамтығын.
 Ақ уыз берді,
                                 қарыз деп Анам айтпады,
 Мойнымда әлі,
                                 әкенің қарызы қайтпады.
 Қарыз демей-ақ,
                                 қамқоршым болған дос қанша,
 Қайтарар едім,
                                 қайтейін,
   мені байытпады...
 Еліме мәңгі
                                 қарыздар едім қашаннан,
 Өтермін қашан?
                                 Кетермін қайда?
   Қаша алман.
 Қарыз деп айтпас,
                                 қайрымды мынау өмірге,
 Қарыздар болып жасалғам.
 Қарыз деп айтпа,
                                 жасасаң маған қайырым,
 Қайтара алмаспын,
                                 белгісіз менің байырым...
 Мен деген,
                                 жолдас
   жарлының жалғыз тайымын,
 Ағытып болмас айылың!..

Кейіме, інім,
Сен татқан мұңды мен емгем,
Кеткемін сосын,
Өзімді-өзім жебеумен.
Анамыз жомарт,
Бабамыз жомарт дегенмен,
Жыламай жатсақ,
Жарылқап, емшек берер ме?!

Кейіме, інім,
Кездескен мұңға алғашқы,
Кесірлі шақтың
                                болмасын тіле алды ащы.
Қып-қызыл шоқтан
                                суырып алып зергерлер,
Салмай ма суға
                                сертке ұстар семсер-алмасты.

Кейіме, інім,
Керемет күндер алдыңда,
Кемсіне берме,
Керенау тартса, тағдырға.
Сүрініп кетсең,
                                қарғып тұр қайта,
                                даярлан
Кедергілерден екінші рет қарғуға.

Келіпсің, інім,
Кеңесіп қайттың көктемде.
Кейітпес едім,
Болмады билік тек менде.
Жұлмалап,
                                тонап, қалдырып мені шеткеріге,
Жымысқы-уайым жылысып саған
                                жеткен бе?!

Сағым боп аққан сан жылдар,
Сарсаңға мені салдыңдар.
Тағдырлас маған, тағдырлар,
Қай жаққа кетіп қалдыңдар?

Сайраңдап күнде келетін,
Саялы баққа бара бар;
Сан етін ойып беретін,
Қай жақта жүрсің, ағалар?

Қанаттыға қақтырмай,
Қамқоршым едің жем берер.
Айдында жүзген аққудай,
Қайдасың, қайран жеңгелер?
Сотқар деп мені есірген,
Қольмнан тізгін тартпадың.
Сақалына орап өсірген,
Қай жерде жүрсің, қарттарым?
Мендегі қызық тағдырға,
Жастарын сүртіп қараған.
Қай жаққа кетіп қалдыңдар,
Бір анам емес, Бар Анам?

Көп жылдар өтті, көп күндер.
Халімді сұрамай бәрің,
Қай жаққа ауып кеттіңдер,
Тауымның құралайлары?

Жаныма жайғасыңдар,
Жан сала шыңғырамын:
О, қайда, қайдасыңдар!
Тағдырлас құрбыларым?!

ҚАЙРАН ЖЕҢГЕМ

Су сұраса сүт берген, айран берген,
Қартайып, қалыпсың-ау қайран жеңгем!
Қарғаның валетіндей едірейіп,
Қасыңа мына біреу қайдан келген?

Апырай суық еді сұрқы неден?!
Адамға қарайды ғой сыртыменен.
Жол көрсеткіш сақшының таяғындай,
Қимылыңды бағып тұр мұртыменен.

Жеңеше-ау, есінде ме біздің ағай?
Сыйласып отырар ек біз құдадай.
Қанды балақ соғысты қарғыс атсын,
Қайран жеңгем, шырқыңды бұзды қалай.

Күлкің қайда күмістей сыңғыраған?
Жүзің неге ымырттай тұнжыраған?
Бұғалыққа тұрмайтын асау едің,
Сені әкеліп теліген кім мынаған?

Өзің болсаң, тым ағат ойланғансың,
Бақыт емес, басыңа қайғы алғансың,
Жан едің ғой жанының талғамы бар,
Қара мұртқа қалайша байланғансың?!

Ел-жұртың қараушы еді мақтан өтіп.
Киіп ап аяғыңа саптама өтік,
Талайлардан кетуші ең аттап өтіп,
Талайларды жүруші ең таптап өтіп...

Қартайып қалыпсың-ау қайран жеңгем!
Қайғыға мойымаушы ең, қайдан келген?!
Сағынып жүрсің бе әлде, қадірлім-ай,
Баяғы жастығыңды майданда өлген?..

Ойым бар менің,
Ойым бар менің ерекше.
Жақсылық жауып,
Дүниені мынау сел етсе,
Жауыздықтардың,
          жамандықтардың барлығын
Көрге алып көтем керексе.

Адамның бүкіл айыбын
Арқалап алып,
Азабын өзім көрер ем,
Жамандық басқан денөмен,
Жандырып жатқан,
Тондырып жатқан тамұққа
Жамандығыммен төнер ем.

Бүкіл дүние жамандықтарын
Артыңдар маған, көтерем!
Қарызым болсын өтеген
Жауыздық біткен менімен ғана бірге өлсе,
Бүгін-ақ өліп кетер ем.

Армансыз барып,
Көрімнің аузын жапқасын,
Дүниедегі тірілер
Жамандық іздеп бақпасын!
Жауыздық жатқан,
Арамдық жатқан көрімнің
Қақпасын келіп қақпасын!

Қазынам бар.
Біреуге берсем бе екен?!
Өкпелейді-ау бермесем,
Берсем, бөтен.
Бар байлықты қойныма тығып алып,
Әлде мына құмдардай өлсем бе екен!?

Қазынам бар.
Біреуге қисам ба екен!
Ренжиді-ау қимасам,
Қисам, бөтен.
Әлде мына даладай байлықты
Бір өзім иемденіп жисам ба екен!?

Қазынам бар,
Тәуекел, сатсам ба екен?!
Өзіңдікін өзгеге сатсаң, бөтен.
Әлде мына таулардай бүркеніп ап,
Бүк түсіп, төріс қарап жатсам ба екен?!

Қазынам бар.
Қисапсыз шектеледі.
Қызғанады біреулер, жек көреді.
Бермеймін де, сатпаймын, көрсетпеймін!
Алам десең,
Алдымен зертте мені...

Иек артқан теңізге мүйістейін,
Келші, қарғам, шашыңнан иіскейін?
Иіскейін тек қана, тиіспейін,
Келші, қарғам, шашыңнан иіскейін?

Қолаң қара шашың-ай күн қақтаған!
Қос бұрым-ай жотаңда бұлғақтаған!
Қарғам, сенде жерімнің иісі бар-ау,
Жер иісі жұпардан қымбат маған!

Иісі бар-ау дәннің де, шалғынның да,
Қырдың да, қырманның да, жаңбырдың да,
Тұр, сірә, мына шашта иісі аңқып
Аптаптың, аңызақтың, тандырдың да.

Шашыңнан иіскетші, қарғам, маған!
Есіме түсер ме екен арман-далам.
Иіскетші?
Жауқазын-жан екенсің;
Жасанды әсемдікке алданбаған.

Тұрғам жоқ сауға сұрап қылығыңнан,
Жан едім махаббаттың құрығы ұрған.
Иіскейін жұртымның топырағын,
Иіскет, қарғам, маған бұрымыңнан?..

НЕГЕ ЕРТЕРЕК СУАЛДЫҢ!..

Неге ертерек суалдың,

жаным Анам!

Қалжыраған қозыңның халі жаман.

Өзің берген уызды іздеуде әлі,

Жетім қозы күзекте маңыраған.

Таста тұнған тамшының сынабынан,

Татып көрсе таудың да бұлағынан;

Бір кезде өзің иіскеп қоюшы едің,

Тартады енді біреулер құлағынан.

Бар айыбы — сусынын басқаны ма?!)

(Барлық жердің шөлі тұр баста мына).

Барлық жердің іздеді аспанынан,

Тәтті уызың шынымен тастады ма?

Іздей-іздей еріні кезергенде,

Еміп көрді көлден де,

өзеннен де:

Еріп кетті ақыры болмаған соң,

Емін-еркін жүретін көзелдерге...

Олар оны бастады ойға-қырға,

Мұрша бермей отыру, ойлануға.

Сұйық заттың бөрінен сүт іздеймін,

Ақ уызды ащы су жойғаны ма?!)

Неге ертерек суалдың, жаным Анам?

Ақ уызды қай жерден тауып алам?!)

Азаматпын арда емген деп жүруші ем,

Жан екем уыздыққа жарымаған!

Тымырсық күндей
тамызда жаңбыр көкसेген,
Жақсылық күтем,
жақсылық күтем тек сенен.
Жаман бір ойлар
жанымды шарпып өтсе егер,

Мен жақтан саған
суық бір хабар жетсе егер,
Жалғызым менің,
қайтер ең?

Ұшар ма ең қанат байланып?
Қалар ма ең, әлде, ойланып?
Келер ме ең менің қасыма,
Періштем болып, айналып?

Қайтер ең, жаным?
Тағдырыма етіп құлшылық,
Талықсып жүрсем тұншығып,
Жетер ме ең маған
Құрықтан қашқан асаудай,
Құлын-мүшеңмен құлшынып?

Көзіңнен аққан
дариялардан өте алмай,
Қалар ма ең, әлде, жете алмай?
Қалайда, Жаным,
кірпігіңе үміт ілдіріп,
Мен жүрген жаққа бет алғай...

Көзіңнен аққан дарияға
Көпір сап, Жаным, өткейсің,

Қалайда маған жеткейсің?
Үзілмей жүрген үмітіңе мінгейсің,
адасып, сірә, кетпейсің.
Қарғып өт, Жаным,
қатерлі-қауіп текшеден!
Жетесің маған,
жетесің маған, бек сенем!
Тымырсық күндей,
тамызда жаңбыр көксеген,
Жақсылық күтем,
жақсылық күтем тек сенен!

ӘБДІЛДАҒА

Тұрғанда ұйқы-тұйқы ақ самайың,
Мен қалай
Әбе, сені жат санайын.
Абыржып асаңды ұстап отырғаның,
Ашулы Грозный патшадайын.

Сөйлесең,
Бурадайын лықып-тасып,
Жаралы жауынгердей сылтып басып,
Әбігер боп жүргенің қашан көрсем,
Жырдағы жалғандықпен мылтықтасып,

Бой түзеп,
Босқа кетпей сауықпенен,
Боз қырау босағасын тауыпты өлең.
Жаман жыр жазғанымда
Ақ таяғың —
Арқамда ойнай ма деп қауіптенем...

Қажыдың, қарғам,
басылар ма екен аптығың,
Қалжырама, ерте жат бүгін,
Көңіліңе алған,
түсіңе енсін шаттығың.

Ертерек қамдан,
ертерек, қарғам, жат бүгін.
Боз атқа мініп,
боз тауға, мүмкін, шығарсың,
Боз көйлек киіп,
бозарған таңда тұрарсың.
Боз Айдай балқып,
бозарған көкте тұнарсың,
Бозарған, жаным,
боз түске неге құмарсың?!

Аяулым менің,
Ақ бояу, әлде, арың ба?!
Арманың ба, әлде, бағың ба?
Қып-қызыл оттан
бозарып шыққан жалынға
Телміре бермей,
ертерек бүгін дамылда.

Аяулым менің,
айналаң толы аппақ нұр,
аялап сені, сақтап тұр.
Осылай, қарғам, түндерге,
аппақ нұрыңмен аттап кір.

Қажыма, жаным,
бөлмеңді ерте аш бүгін,
Ойлардың бөге тасқынын.

Күтуде сені
бозарған төсек,
бозарған көрпе-жастығың...

Қашанғы қалжыраймын, ойлап өтем,
Қашамын, қайрылмаймын, қойға кетем.

Аламын да таяғын Шопан — Атам,
Ақ қойларымды өргізем, жоталатам.
Шыңға барып шыңғырып мұң шағамын,
Тұмшалағын жасыл тау, тұмшалағын.

Мұң шағамын?!

Мұңы бар күйкі ме едім?!

Ақ тауға алты қанат үй тігемін.

Ойнақтатып мінем де Күреңімді,
Оқалатып қоямын жүгенімді.

Көк шалғынды көсілте жүзіп келіп,
Қымыз ішіп жатамын, қызық көріп,

Қасқа бұлақ бесікті тербетеді,
Қасқыр жүрек ұлдарым ер жетеді.

Қойларыммен тау асып, тау барамын,
Бір қоныстан бір қоныс аударамын.
Қашамын, қайрылмаймын, қойға кетем,
Жетеді өзімді-өзім алдағаным!..

Жүрегіме жүк артып,
жүрегіме жүк артып,
Жүдедім бе?
Білмеймін,
Жүдедім бе мұнартып?!
Жігеріме, білмеймін,
жібердім бе мұң артып?!
Жүремінде, әйтеуір,
жүремінде құмартып,
Жүрегіме жүк артып.
Мен іздеген нұр-бақыт,
ұстатпаса, зуласын.
Тек жүрегім бір уақыт,
Жүксіз қарап тұрмасын,
Жүрек болып туғасын.

Махаббат,
Сенен келсін деуші едім ажалым,
Сүйе алмайды екем,
Тарқапты менің базарым.
Шаршапты көңіл,
Шаршатты бәрі, шаршатты,
Қош енді
Менің ажалым менен азабым!

Сергелдең болма,
Сен енді мені іздеме,
Іздеме қыста,
Іздеме көктем, күзде де.
Шәйі жамылғыш:
Шөлкездеу желпіп қалғанда,
Лып етіп сөнген
Шырақтың нұры — біз деген...

Туады, туады әлі нағыз ақын,
Нағыз ақын бал мен у тамызатын.
Жесірдің айырылмас сырласы боп,
Жендеттің көзінен жас ағызатын.
Туады, туады әлі нағыз ақын!

Жыр сөздері жай болып атылғанда,
Атылғанда, аспаннан оқылғанда,
Мылқауларға тіл бітіп, керең естіп,
Жанар пайда болады соқырларға.

«ДАРИҒА-ЖҮРЕК» ЖИНАҒЫНАН

ПОЭЗИЯ

Поэзия!

Менімен егіз бе едің?

Сен мені сезесің бе,

неге іздедім?

Алауыртқан таңдардан сені іздедім,

Қарауытқан таулардан сені іздедім.

Сені іздедім кездескен адамдардан,

Бұлақтардан, бақтардан, алаңдардан

Шырақтардан, оттардан, жалаулардан,

Сені іздедім жоғалған замандардан.

Сені іздедім досымнан, қасымнан да,

Ақша бұлттан іздедім, жасыннан да,

Сен бе дедім ақ нөсер ашылғанда,

Қызыл-жасыл шұғыла шашылғанда,

Көкжиек пен көкжиек қосылғанда.

Махаббаттан іздедім, сағыныштан,
Арманымнан іздедім алып ұшқан!
Сәттерімнен іздедім жаңылысқан,
Сені іздедім жадырау, жабығыстан.

Сені іздедім зеңбірек гүрсілінен,
Күннен, түннен, гүлдердің бүршігінен.
Қуаныштан, түршігу-күрсінуден,
Жүректердің іздедім дүрсілінен.

Сені іздедім сезімге у шараптан да,
Минуттерден іздедім сағаттан да,
Сені іздедім.
Іздеймін тағат бар ма?
Сені маған егіз ғып жаратқан ба?!

ТІЛЕК

Қаға гөр қамсыз жүрген шақтарымнан,
Орынсыз, оқыс кеткен мақтанудан.
Сақтай гөр ақпай жатып суалғаннан,
Уайымсыз, қайғысыз шаттанудан?

Басыма берме бақыт үйіп-төгіп,
Жерірімін емін-еркін сүйіп көріп,
Біреулерден тұрғаным биік болып,
Жармасады жаныма күйік болып.

Жарты бақыт, жартылай уайыммен,
Жарты ғасыр ғұмырға шыдайын мен.
Осынау там-тұм ғана шырайыммен,
Шыға алатын тауыма шығайын мен.

Бір сәнтім де артық зат берме маған,
Арланбаймын, жоғымды елден алам.
Бұл өмірге жалаңаш келген Адам,
Көрген адам, көбісін жеңген Адам.
Үйіп-төгіп бақытты берме маған.

АЙХАЙ, ДАЛАМ!

Аһ далам, айхай далам, сағым далам,
Бір бұдыр жоқ-ау көзге шалынбаған;
Аспан құлап кетсе де тарынбаған,
Бір ғаламат бойыңда сабыр бар-ау,
Аһ далам, айхай далам, сағым далам!
Төсінде атылмаған жанар таулар,
Вулканын тұншықтырып, дамылдаған.

Боз далам, күрең далам, жасыл далам,
Кісі емес саған келіп бас ұрмаған.
Құныға құшырым бір қанбай қойды-ау,
Қалай ғана құшармын ғашық-далам?

Құшақтан шығармайын деген едім,
Дәрменсіз ғып жараттың неге мені?
Өзіңдей алып болып тумаған соң,
Адам болып жүрудің не керегі...

Сонда да сүйіп өтем, сүйіп өтем,
Сүйе тұра құша алмау — күйік екен.
Алыптан алып болып тумаған соң,
Адам болып жүру де қиын екен...

КӨКТЕМ ДЕ КЕЛЕР

Көп кешікпей көктем де келер енді,
Көгеретін тіршілік көгереді.
Қу бұтағы арса-арса кәрі еменге,
Келер көктем, білмеймін, не береді?

Көп кешікпей көктем де келер енді,
Көгереді ауылдың төңрегі.
Ерте кеткен досымның қабірі тұр,
Келер көктем, білмеймін, не береді?

Көп кешікпей көктем де келер енді,
Барлық нұрын көл-көсір төгер енді.
Сағынышын сарыққан, жапа-жалғыз,
Менің жесір жеңгеме не береді?

Көгереді...
Барлығы көгереді:
Ой да, қыр да, даланың төбелері.
Әлі құрып баратқан ауру досқа,
Осы көктем, білмеймін, не береді?

Көп кешікпей көктем де келіп қалар,
Есінетіп, есіртіп, ерікті алар.
Азан-қазан аспанның қоңырауы,
Жақсылықтан тұрса игі беріп хабар...

ЖҮР, ҚАЛҚАМ

Шайқалып нұр,
Маужыраған мамырдан май тамып тұр.
Жайқалып қыр,
Тауға соққан боз сағым қайта ағып тұр.
Айталық сыр,
Серуендеп, жүр қалқам, қайталық бір.

Сырласайық,
Қызғалдақты иіскеп, бір жасайық,
Қыр басайық,
Әмсе бұлай мамырдың тұрмас айы.
Мұңдасайық,
Қос көңілдің пернесін бір басайық.

Танысайық,
Сенде — мамыр, ал менде — август айы.
Табысайық,
Сенде — шырын, менде — дән, ауысайық?
Ауысайық,
Шырынын да, дәнін де тауысайық.

Құлақ талып,
Мына даңнан кетті ғой құлақ талып,
Жырақ барып,
Серуендеп қайтайық сыр ақтарып.
...Бара жатыр жанымды бір от қарып,
Жастығым ба, тірілген құлап барып?..

ҚҰРДАСТАРҒА

Көктем кетті, күз міне жуықтады,
Бармысыңдар бауырлар, қырықтағы?
Бәрің тірі қалдың ба, қарығанда
Қырықыншы жылдардың суықтары?

Туылып ек айлар сап арамызға,
Айлар салып, әріге барамыз ба?!
Бұйырмасын түсінсем, осы біздер
Шыныменен біреуге ағамыз ба?!

Кеше еді ғой, құдай-ау, кеше еді ғой,
Дүйсенбінің,
                    мына дәу,
                                    шешегі ғой!

Мынау —
                    өзер қаз басқан төрт жасында,
Мұхамеджан қартыңның мешелі ғой.

Тағдыр бізден бәрін де аямаған:
Жылатқан да жұбатқан, аялаған,
Ата-қаздан айрылған балапан ек,
Аспан асты, жер үстін саялаған.

Арманымыз жұлдызға жуық болып,
Апыл-тапыл күн кештік суып, тоңып,
Шаруасы шалқайған шағын үйдің,
Шаңрағына шаншылдық уық болып...

Санаулы менің сағатым,
Санаулы менің күн, айым.
Асығам қалмай тағатым,
Асықпай қайтіп шыдайын.

Шау тарта жаным бастады-ау,
Айларды қуып жылдарым,
Айтылмай қалса масқара-ау,
Ашылмай жүрген сырларым.

Күні ертең өліп кетердей,
Жастыққа қорқа бас қойдым.
Өмірім босқа кетер ме ей,
Өруін жаппай таспа ойдың?!

Күндер-ау, күндер, көктемдер,
Қасымнан менің кетпеңдер?!
Әуелде неге жараттың,
Көпсінсең мені көк пен жер?!

СЫБАҒАМ ҚАЙДА?

Қарамай сақалыңа, шалдығыңа,
Жарасып тұрушы еді қалжыңым да.
Қарабайдай қатайып алыпсың ғой,
Ата,
Сен, шыныменен алжыдың ба?!

Сұрың да, сұхбатың да сондай бөтен!..
Бұйымым бар,
Үйіңе қонбай кетем
...Жыламаған сәбиге емшек бермес,
Жыламасам алдыңда болмайды екен.

Мен сені сыйламасам, түсінбесем,
Жүрмес ең әр жырымның ішінде сен,
О, менің пайғамбарым!
Сен болмасаң,
Тірі пенде алдында кішірмес ем.

Ат басы алтын берсе табылмаған,
Еншім бар менің сенде алынбаған!
Қобызың емес пе едім қолыңдағы,
Ұмыттың неге мені жаным-бабам?

Қатыбас өмірден мен пайда алмадым,
Жаныммен жазған жырым — жайған
малым.

Қылышың емес пе едім қынаптағы,
Жоғалттың неге мені пайғамбарым?!

Ат басы алтын берсе табылмаған,
Сыбағам қайда менің алынбаған?
...Бір түйір кәрі көздің жасы емес пе ем,
Ұшында сақалыңның дамылдаған?!

Сусыны жоқ жолаушыдай кезерген,
Сусыным бір қанбай қойды ежелден.
Ол — жүректің шөлдегені сезем мен;
Төрт аяғын тағалатып буырылдың
Бұрқыратып, кең өлкемді кезер ме ем.

Сусыны жоқ жолаушыдай қаңсыған,
Сусыным бір қанбай, мені жаншыған.
Жүректің бір қалағаны бар шығар,
Қаталаған шөлімді бір басар ма ем,
Сусын ішіп даладағы малшыдан.

Шөлім неге, шөлім неге қанбайды?
Тәтті де іштім,
ащы да іштім,

нанбайды...

Жүрек нені, жүрек нені талғайды?!
Қыр басында отыратын ауылдың
Қымызымен жібітер ме ем таңдайды...

АВТОГРАФ

Көрер едің,
Шаламын ба, отпын ба,
Білер едің
Ақынмын ба, жоқпын ба...
Кектендірген хан Жәңгір де жоқ мұнда,
Кектенетін Махамбет те жоқ мұнда.

Түсінер ең,
Езбін бе, әлде ермін бе,
Байқар едің,
Артықпын ба, кеммін бе...
Мен Спартак бола алмадым, не шара,
Сенің өзің Цезарь болып көрдің бе?!

Сырым да — осы,
Жырым да — осы,
Алдыңда
Байқашы бір,
Бықсыдым ба, жандым ба.
...Махандар жоқ,
Махандардың сарқыты —
Мұқағали Мақатаев бар мұнда!

«АҚҚУЛАР ҰЙЫҚТАҒАНДА» ЖИНАҒЫНАН

БАРЛЫҒЫ ДА МЕНІКІ

Барлығы да менікі:

Мына дәуір, мына өмір,
Мына аспан, мына күн.

Мына мұхит, мына жер —
Мына менің тұрағым.

Барлығы да менікі:
Жұлдыздардың шырағы —

Жердің ұшқан Сыңары,
Еділ, Жайық, Дон, Дунай,

Қарасаздың бұлағы,
Барлығы да менікі:

Қиыр шығыс, қарт Сібір,
қарт Оралдың қойнауы,

Балтық, Қырым, Кавказ бен
Қарқараның жайлауы,
Өзендер мен көлдер де,
ормандар мен таулар да,
Астана мен Одақ та,
облыс пен аудан да,
Манаураған түндер де,
алаулаған таңдар да —
Тиген менің еншіме,
қолым жеткен арманға,
Октябрьдің жұлдызы
Аспанымнан жанғанда.

ҚҰРМЕТТЕҢДЕР ЖИЫРМАСЫНШЫ ҒАСЫРДЫ!

Біздер жүрміз дер кезінде туылып,
Суға түсіп, отқа өртеніп, жылынып,
Жетімдердің ұясына тығылып,
Жесірлердің көз жасына жуынып,
Әйтсе-дағы, дер кезінде туылып!

Біздер мына дәуірменен бірге өстік,
Қарап соның қабағына, күн кештік.
Уақыттың үніменен тілдестік,
Уақыттың көшіменен бір көштік.

Адамзатты қорғай жүріп, қан бастық,
Адамзаттың азғынымен арбастық.
Аласапыран арпалыстан аман қап,
Адамзаттың өмірімен жалғастық.

Бұл дәуірдің бетін біздер ашқанбыз,
Болашаққа солай қадам басқанбыз.
...Біздер — әлі жан баспаған асқармыз,
Біздер — әлі жазылмаған дастанбыз.

Біз жараттық мынау ғажап ғасырды,
Тарихы оның біздерменен ашылды.
Біздің мына қолтаңбамыз басулы.
Құрметтеңдер жиырмасыншы ғасырды!

ЖАРАЛЫЛАР

Жаралылар,
Жаралылар...
Жүздерінде майданның алауы бар.
Аспанынан жоғалып қара мұнар,
Бастарынан ақ ұлпа жауады қар.

Жаралылар,
Жаралылар.
Жаралылар, жандары балақұмар.
Жаралылар.
Жаралы жетімдерге пана — бұлар.

Мүгедек емес олар!
Жаралылар
Жеңістің қолдарында жалауы бар,
...Парадтан, барады өтіп жаралылар.
Ей!
Адам!
Басыңды и де, қарауыңа ал.

СЫРЛАСУ

Аспан мен Жер,
Уақыт, заман жайлы,
Өзім жайлы,
Сен жайлы, анау жайлы,
Бүгінгі ұрпақ,
                    бүгінгі Адам жайлы —
Азды-көпті алдында айтылған сыр,
Сотыңнан сенің сақтап қала алмайды.
Соны ойлап,
                    сорлы көңіл алаңдайды.

Білесің бе?
Жыр жазу — маған қайғы!
Мысалы, Анам жайлы
Сөзбенен сурет салып,
                    ой түйсем де,
Анамдай бәрібір ол бола алмайды.
Мен ішімнен өртеніп,
                    алаулаймын,
Өз отыма жылынып,
                    манаураймын,
...Шындықтың ауылында — қазына бар,
Шыр айналып, соны іздеп
                    алаңдаймын.

Қырқада, ойда, бөктерде,
Отығып өріс, күн жылып,
Мал төлдеп жатыр көктемде,
Ауылдың маңы қым-қуыт.

Бұлақтың көзі ашылып,
Бұлдырап келді жылғаға.
Құнанның жалына асылып,
Қуанып, күліп тұр бала.

Жапанды естен тандырған,
Көктем бе мынау — той ма бұл!?
Аймақтың бәрі жаңғырған,
Оркестр тартып қойлы ауыл.

Естілмей үні бар маңда
Құстар да естен танған-ды.
Ұқсайды жаулап алғанға,
Жас төлдер мына жалғанды.

Жан-жақтың бәрі жаңғырып,
Жасарып кетті ой да қыр.
Биеден шампан алдырып,
Той жасап жатыр қойлы ауыл.

ӨМІР

Қойлы ауыл көшіп кеткен жайлауына,
Жалғыз үй неғып отыр ойда мына?!
Шопан жігіт әлде не ойлануда,
Ойлануда, келе алмай байламына.

Бәрі көшкен малшының маңайдағы,
Жайлауына жайғасты талайлары
Үйін әлі жыға алмай қамсыз жігіт,
Әлденені қия алмай қарайлады.

Көшсем деген,
салқынмен,
таң атарда,
Жүгін артпай әлі отыр сары атанға.
...Қос қарлығаш тынымсыз жем
тасуда,
Ұядағы тойымсыз балапанға.

Не деген балажанды құрғыр еді,
Киіз үйге бір шығып бір кіреді.
...Шопанның шаңыраққа көзі түссе
Шарасы таусылғандай ділгір еді.

Ойының болмай қойды тиянағы,
Қарайды балапанға ұядағы.
Үлбіреп қауыз ашқан үш өмірді,
Қалайша құрбандыққа қия алады.

Тәңірі дәрменсіз ғып жаратар ма!..
Тағдыры үш өмірдің алақанда.
...Қос қарлығаш ойында дәнеңе жоқ,
Жем тасуда тойымсыз балапанға.
Үй иесі су берді сары атанға,
— Көшермін,— деп,— келесі таң атарда.

ҚЫСТАУДА

Боран,
Боран.
Ақ боран —
ой да, қыр да,
Толғануға мұрша жоқ,
ойлануға.
Қыр астында қыстаудың есін алып,
Бар қаһарын төгуде
қойлы ауылға.

Түннен бері тіміскіп,
тыным алмай,
Сай-саланы тінтуде ұрылардай.
Тоғай менен орманды түтіп жатыр.
Атасының осында құны бардай.

Қораны да,
үйді де,
өрісті де,
Түтіп жатыр ақтүтек тегіс міне.
Сұп-сұр аспан сұрланып, ойран салып,
Бар қаһарын шашуда жер үстіне.

Отар жатыр қойнауда, ықтасында,
(Ығыр көрсе, бораннан бұқпасын ба.)
Қарауылдап шопан тұр аттан түспей,
Аяз қарып, кірпігін шық басуда...

Боран.
Боран.
Ақ боран —
ой да, қыр да,
Бар қаһарын төгуде қойлы ауылға.
Бұққан қоян секілді қыстау жатыр,
Бұғып алып таудың бір қойнауына.

ҮШ БАҚЫТЫМ

Ең бірінші бақытым — Халқым менің,
Соған берем ойымның алтын кенін.
Ол бар болса, мен бармын, қор болмаймын,
Қымбатырақ алтыннан нарқым менің.

Ал, екінші бақытым — Тілім менің,
Тас жүректі тіліммен тілімдедім.
Кей-кейде дүниеден түңілсем де,
Қасиетті тілімнен түңілмедім.

Бақытым бар үшінші — Отан деген,
Құдай деген кім десе, Отан дер ем!
...Оты сөнген жалғанда жан барсың ба?
Ойланбай-ақ кел-дағы от ал менен.

Түтін түтет,
Өс, өрбі, көгере бер,
Немерелер көбейсін шөберелер.
Жадында ұста,
Жақсылық күтпегейсің!
От емес, оқ сұрасаң менен егер!

Үш бірдей бақытым бар алақанда,
(Мені мұндай бақытты жарата ма!)
Үш күн нұрын төгеді аспанымнан,
Атырау, Алтай, Арқа, Алатауға!!!

АСЫҒУ КЕРЕК

Асығу керек,
Асығу керек,
Асығу керек, асығу!
Алдында — биік асуың.
Асығу керек, жылдамдығындай сәуленің.
Артыңа тастап найзағайлардың жасынын
Асығу керек,
Тындыру керек барлығын,
Ешкімнің күтпей жарлығын!
Апармай кешке, асығу керек, асығу,
Түстегі ісіңнің қалдығын.
...Қайран күндерім,
Асықпай қамсыз өткердім.
Ақымақтығымды,
Апыр-ау, немен шектермін?..
Қолымнан келсе,
Қыста егін салуға әзірмін,
Келуін күтпей көктемнің.
Қолымнан келсе,
Уақыт деген өлшемді,
Жоқ қылып мүлде көрсем бір.
Қолымнан келсе,
Ойымның жылдамдығындай,
Жарықтың-дағы тездігін тежеп,
Жеңсем бір.
Асығу керек,
Асығу керек, қалайда!
Уақыт саған қарай ма.
Асығу керек,
Асығып жеткен арманның
Өппақ сәулесі,
Түссін де, тұрсын самайға.

ҚЫРҚЫНШЫ ЖЫЛДАРДАҒЫ БЕСІК ЖЫРЫНАН

«Кебін киген өледі,
Кебенек киген келеді»,
Майданға көкең кеткенде,
Осылай бәрі деп еді.

Бөпем, бөпем, бөпем-ау,
Қай жерде қалды көкең-ау!?
Кей-кейде біздің халық та,
Өтірік айтады екен-ау!

«Оралар туған жеріне,
Топырақ сап бер»,— деді де,
Дұғасын оқып, күбірлеп,
Әжең қалған жөніне.

«Оралсын аман жеріне,
Көріссін туған елімен»,—
Дедім де, көздей қалтаға
Топырақ түйіп беріп ем.

Бөпем, бөпем, бөпем-ау,
Қай жерде жатыр көкең-ау?!
Көбісі біздің ырымның
Түкке алғысыз екен-ау!

«Үлкен үйден дәм татса,
Кешікпей қайта оралар.
Ел-жұрты қарғап, ант атса,
Кеткеннен келмес, жоғалар.

Дегесін, үлкен шаңырақ,
Дәм беріп еді жамырап.
Алақан жайып артынан,
Ақ тілеу айтқан аңырап.

Аужалын түйіп заманның,
Ортаға салып бар малын,
Ала жібін адамның
Аттамап еді ардағым.

Неліктен тәңірім оны алды,
Оранушы еді алғысқа.
Дәуқара аман оралды,
Оранды қайта қарғысқа.

Бөпем де бөпем, бөпем-ау,
Не жазды сенің көкең-ау?!
Халықтың кейде алғысы,
Қарғыстан бетер екен-ау!

Әлди де бәлди, бөпем-ау,
Бәрі де бекер екен-ау!
«Сабыр да түбі — сары алтын»
Сарғайып қашан жетем-ау!?

ШҰҒЫЛА АРМАН

Бәрін де, түйсін, білсін тылсым кеуде,
Қосылсын дүрсіл келіп дүрсілдерге.
Күрсінсең, аспан болып күрсін кеуде,
Жай оты — жанар болып жүрсін менде.

Бұлттардың салмағынан күрсінгенде,
Ақ нөсер ақтарылсын тылсым жерге.
Күрсінсең, аспан болып күрсін, кеуде,
Шұғыла — арманым боп тұрсын менде.

Ашылсаң, аспан болып ашыл, кеуде,
Таратсын ақша бұлтың шашын желге.
Жарқ етсін көкжиектен жүрек — күнің,
Ақтарып әспақ нұрын, шашып жерге.

Жүрегімнің сауыты — тылсым кеуде,
Тынымсыз дүрсілдеуде, дүрсілдеуде.
Көктемдегі аспандай күркірейді,
Болар-болмас жүрегім күрсінгенге...

ҚҰРҒАҚШЫЛЫҚ

Бәрі де бар,

Бәрі бар...

Жетпей тұр-ау бірдеңе.

Анау алып шыршаға,

мынау нәзік гүлге де,

Мына келген тамызға,

кешегі өткен шілдеге,

Жетпей тұр-ау, бірдеңе...

Жетпей тұр-ау бірдеңе...

Құдіретті құдайға қарапайым пендеге,

Анау мұнар аспанға,

мынау құба белге де,

Жетпей тұр-ау, бірдеңе,

өзенге де, көлге де,

Жетпей тұр-ау бірдеңе —

Жайлауға да, шөлге де...

Аунар ма еді дүние ақ нөсердің селіне!

Жетпей тұр-ау сол құрғыр

Жаңа шыққан көгіме,

...Мұхит пенен теңіздер

жатыр ма әлде өртеніп?

Мынау жалын-аңызак, әлде соның лебі ме?!

Айқұш-үйқыш жай ойнап,

аспан мен жер үндесер,

Тоған толып, су ағып,

топырақпен тілдесер,

Арқа-басы малшынып,

дихан баба күн кешер.

Жетпей тұр-ау бір нөсер,

Жетпей тұр-ау бір нөсер...

АҚ КИМЕШЕК КӨРІНСЕ

Әже, сен бірге жүрсің меніменен,
Өліге мен өзіңді телімегем,
Ақ кимешек киген бір кемпір көрсем,
Ақ кимешек астынан сені көрем.

Өңі-түсі өзіңнен бір аумайды,
Немересін ертпесе жүре алмайды.
Таныс дауыс, таныс сөз, таныс мәсі,
Көзіме оттай басылып, алаулайды.

Әппақтығы ұқсайды өрінің де,
Әжімің де, аумайды төлімің де.
...Әлемдегі әженің бәрі бір ме?!
Әже, сен тірі екенсің әлі күнге.

Қия өтпейді...
Ұқсайды ізеті де,
(Ізетсізді бұлар да түзетуде.)
Бұлар да бабасынан алып қалған,
Өз жұртының дәстүрін күзетуде.

Әже, сен бірге жүрсің меніменен,
Өліге мен өзіңді телімегем.
...Ақ кимешек көрінсе, сені көрем,
...Ақ кимешек жоғалса...
Нені көрем?

ШЕШЕ, СЕН БАҚЫТТЫСЫҢ!

Шеше,
Сен бақыттысың!
Жыламағын.
Жай түсіп жатқанда да құламадың.
Тәңіріңнен мен едім ғой сұрағаның,
Сондықтан жыламағын, жыламағын!
Бармын ғой,
Тірімін ғой.
Қасыңдамын.
Өлмеймін, мен өзіңдей асылданмын!
Таусылып, өз-өзіңнен шашылмағын,
Байырғы берекеңді қашырмағын!
Мен сенің қанықпын ғой көз жасыңа.
Өзім кепіл
                                тот басып тозбасыма.
Екі жыр жазсам саған
                                бірін арнап,
Шеше деп
                                жаздым ылғи сөз басына.
(Тәңірім кеше гөрсін кесірімді.)
Аспанға жазам сенің есіміңді!!!
Шеше!
Сен бақыттысың, тербете бер,
Құба талдан иілген бесігімді...

ЖАЙЛАУҒА БАРАР ЖОЛДА

Иір-қиыр сайларда,
Ирек-ирек із қалған.
Аққан бұлақ жайлаудан,
Атқылайды күз-жардан.

Самал сүңгіп шалғынға,
Қыр өртеніп, гүл жанған.
Кәрі таудың алдында,
Кәрі жартас сұрланған.

Ойдым-ойдым қойнауда,
Орман шашын тараған.
Белде сағым ойнауда,
Лақтырып орамал.

Құлай жаздап құсадан,
Құз жартастар шаққа тұр.
Таздың басына ұсаған,
Шыңның басы тап-тақыр.

Айналаңның бөрі өлең,
Бөрі де гүл ашылған.
...Түнжырайды кәрі емен,
Жапырағы шашылған.

ЖҰЛДЫЗДАР СӨНІП БАРАДЫ

Айналып келді батқан күн,
Жығылды түннің жалауы.
Алауын бақпай ақ таңның,
Жұлдыздар сөніп барады.

Адамның бағзы арманы —
Жұлдыздар қайда манағы?
Аспанның лағыл маржаны,
Мұхитқа батып барады.

СЕН ӘЛІ ТІРІ МЕ ЕДІҢ?

О, Махаббат!
Сені әлі тірі ме едің!?
Көзімнен ғайып болған күнім едің,
Гүлім едің...
Елтіген түнім едің,
О, Махаббат!
Сен әлі тірі ме едің!?

Мен сені ұмытқамын.
Жылытқаның есте жоқ суытқаның.
Суып қаным,
Жинағам құрып халім,
Жығылған отауымның уықтарын.
Содан бері мен сені ұмытқамын.

О, Махаббат!
Сен әлі тірі ме едің?!
Тірі ме едің...
Мен де енді тірілемін!
Ақ періште, алдыға жүгінемін,
... Қолдай гөр ғашықтардың пірі мені?!

МЕН — ӨЗІҢМІН

(Оңай ғой сүйемін деу, күйемін деу...)
Мен — өзіңмін жаныммен, сүйегіммен!
Өз айнаңнан өзіңді танымайсың,
Соныңа күйемін мен.

Мен — өзіңмін,
Өзіңнен айнымадым,
Өзіңе ұсап жемісін жайды бағым.
Өз бағыңнан өзіңді қуалайсың,
Соныңа қайғырамын.

Мен — өзіңмін,
Өзің боп еркеледім,
Телі өскен өзіңменен тентек едім.
Өзіңді өзгеден де жат көресің,
Соныңнан жеркенемін.

Өзің менсіз,
Мен сенсіз қалғандаймын,
Табамын, мейлі әзірге тал қармайын.
Қуаламай танырсың, жат көрмессің,
Осыңды армандайын.

О, менің гүл-алаңым!
Саған кеп, сөндіремін мұң алауын.
Сен — маған тыным бермес тіршіліксің,
Осыған қуанамын.

ӘН САЛ, ЖАНЫМ

Қарсы алмаса,
Құрысын қарсы алмаған.
Ән салып бер,
Әніңмен жан сал маған!
Жаңғырығып жасыл тау жөнелсін бір,
Жатсын ұйып жапанда дел-сал далам.

Шырқа, жаным, бабаңның салған әнін:
Көз ұшында «Көкжендет» самғағанын,
Түлкі фәни қыранды алдағанын,
Қырдан қашқан түлкідей заулағанын.

Ән сал, жаным!
Әніңмен тербет мені.
Бір сәтке,
Тынсын тірлік жер-көктегі,
Дала ұйысын,
Дамылдап таулар жатсын,
Таулар жатсын мәңгілік жөргектегі.

СЕН МЕНІҢ МИЙМДАСЫҢ

Сен мына — жанарымның ішіндесің,
Жанардың білесің ғой кішірмесін.
Ішіне жанарыңның сақта мені,
Біреулер көлеңкесін түсірмесін!

Сен менің — мына тылсым кеудемдесің,
Білесің, кеудеме ешкім тең келмесін.
Кеудеңе — зынданыңа салып сақта,
Біреулер көкпар қылып өңгермесін!

Сен мына — тілімдесің, үнімдесің,
Білесің ғой, тілімнің бүлінбесін.
Сен мені үніңе қоса, тіліңе тұт,
Үнім өшіп, үшкір тіл тілінбесін!

Сен мына — менің алып басымдасың.
Білесің,
    ешкім де оны басынбасын,
Сен мені өз басыңмен бірге қорға,
Біреулер зұлымдығын асырмасын!

Сен — менің миймдасың!
Білесің,
    мийм жатқа бұйырмасын,
Мийыңның бір жеріне жасыр мені,
Қиылсын өмір солай...
        Қиылғасын!..

Алдынан терезеңнің жүріп өттім,
Сен мені байқадың ба, құрметтім?
Тұрдың ба терезеңнің ар жағында?
Теңселіп, тұтқан пердең діріл етті.

Неге өртенді?
Жүрегім неге өртенді?!
Нелер келіп, басыма нелер төнді...
Балконыңнан қол бұлғап, қарсы алушы ең,
Неге менен жасырдың көлеңкеңді?

Қайран көктем,
Қайран гүл, қайран жазым!
Сарқылған ба, шынымен сайран-назың?
Айныдың ба, шайлығып шалқарыңнан?
Айдынымда қанатын жайған қазым.

Көзің қайда көшеден мені іздеген,
Сөзің қайда жанымыз егіз деген?
...Терезеңнің алдына келіп тұрмын,
Көгершіндей,
Қысты күн... жем іздеген...

ЖАС ӨМІР, САҒАН ӨКПЕМ ЖОҚ

Жас өмір, саған өкпем жоқ,
Көктем боп тұрдың сан жылдар.
Жеткенде жеріп кеткем жоқ,
Өктем боп талай тағдырлар.

Бір жылға тең боп бір күнің.
Санасыз, ойсыз мас қылдың.
Мінезін бермей түлкінің,
Жүрегін бердің қасқырдың.

Қапыда кейде қан құсып,
Қасқырмын дедім, қасқырмын!..
Кеудеме мына нан пісіп,
Басыммен барып, тасты ұрдым.

Шашырады ұшқын көзімнен,
Бас осал екен тас мықты.
Ес кіріп, сонда сезінгем,
Өткенін қайран жастықтың.

Жасарып ылғи жан-жағым,
Тұратын еді көктем боп,
Жарқ етіп өткен арманым,
Өкпем жоқ саған, өкпем жоқ.

МЕН — ТАУЛЫҚПЫН

Тау дейтін алып жүрек Ана туған,
Мен — таулықпын.

Таудан мен жаратылғам.
Киіктің сүтін еміп ержеткемін,
Қуат алып қыранның қанатынан.

Мен — таулықпын!
Бұлт бүркеніп, жай отын ала туғам,
Күн алғашқы сәулесін маған шашып,
Маған келіп түнейді қара тұман.

Тау ұлымын,
Тау — менің дәу бесігім,
Мен оның әуресімін, сәулесімін,
Асқар шыңдар желпиді бесігімді,
Бір орамын ағытып сәлдесінің.

Мен — таулықпын!
Таудан мен жаратылғам.
Тау деген Ана туған, дара тұлғам.
...Тауға барып,
Көкке ұшып кетсем бе екен,
Ұстап алып қыранның қанатынан...

СӘБИ БОЛҒЫМ КЕЛЕДІ

...Құс та болғым келмейді!
Қанатым бар.
Қанатым бар күмістен жаратылған.
Сәби болғым келеді, сәби болғым,
Мына өмірден хабарсыз, жаңа туған.

От та болғым келмейді?
Жылуым бар.
Жылуым бар, керексе жылыныңдар,
Әлди болғым келеді, әлди болғым —
Күн сәулесі ойнақтап тұлымында,
Отыратын анасы құлынымдап.

Қанаттанып өмірге ұшарымда,
Кесілмесе, бәрібір тұсауым да.
Сәби болғым келеді, сәби болғым,
Сәбиі жоқ Ананың құшағында.

Тар бесігі — кең жаһан тарылмаған,
Біреуге бар, біреуге табылмаған,—
Сәби болғым келеді, сәби болғым,
Ана сүті аузынан арылмаған.

ӨМІР ЖАЙЛЫ

Өмір жайлы сұрай берме сен менен,
Өмірді мен әлі зерттеп көрмеп ем.
Өмір жайлы білгің келсе, қартқа бар,
Қан майданнан жалғыз ұлы келмеген.
Жесір келін, бір нәресте көрмеген,
Жетім шалды бала орнына тербеген.

Өмір жайлы не түсінем мен деген...
Өмір жайлы сұрай берме сен менен.
Өмір жайлы білгің келсе қартқа бар,
Өміріне кегі кеткен, өлмеген,
Жалған айып таңылғанда көлденең,
Ақиқаттың әпшақ туын бермеген.

Содан сұра, содан сұра өмірді,
Нені көрді, нені сезді, не білді.
Неге ақылды ақымақтан жеңілді,
Біреу жылап, біреу неге көңілді?
Содан сұра, содан сұра өмірді.

БӘРІНЕ ДЕ ТҮСІНЕМ

Бәріне де түсінем,
Бәрін білем.
Бірақ білмен өзімнің әлімді мен.

Пайдам да жоқ ешкімге, зияным да,
Ұялтуға қақым жоқ, ұялуға.
Жаяулатып жүріп-ақ, дәмем күшті,
Құрық салам құланға қиялымда.

Қалқасында жүріп-ақ қалтарыстың,
Күшім бар деп, күшіндей Алпамыстың.
Келсін шамам келмесін, шаруам жоқ,
Геркулеспен келеді арпалысыңым.

Олай көрем өзімді, бұлай көрем,
Өзімді өзім патша, құдай көрем.
Кесілмеген тұсауы нәрестедей,
Кездескеннің бәрінен құлай берем.

Шабыт, ашу, шаттық, мұң, ұят қалып,
Жүрген жәй бар, осылай күй атқарып.
Билей алмай жүрмін мен бір басымды,
Роботы ойлардың сияқтанып.

Бәріне де түсінем,
Бәрін білем,
Бірақ білмен өзімнің әлімді мен...

КЕТЕР МЕ ЕКЕМ

Бірде олай ауытқып, бірде былай,
Бір байламға келе алмай жүргенім-ай,
Таулы аймақтың ауасы секілденген,
Аумалы да төкпелі күндерім-ай!

Өз-өзінен өзегім өртенгенде,
Өз-өзімнен түңіліп, жеркенгенде,
Сары ауру сарғайтқан науқастайын,
Үміт күтем бүгіннен, ертеңнен де.

Нені күтем?
Не керек осы маған?
Аяқ-қолым, жанарым, басым аман.
Шаруаның баласы емес пе едім,
Күшіменен тамағын асыраған?!

Өмір деген осынау майданда бұл,
Қолбасы да, қорқақ та сайранда жүр.
Өмір менен өлімнің ортасында,
Кетер ме екем, келе алмай байламға бір!

ӨМІР ДЕГЕН БІРЕУ БАР

Жазықсызбын дей алман, жат көріндім,
Жазықтымын дей алман, ақкөңілмін.
... Өмір деген біреу бар билік құрған,
Билігінен мен соның қақ бөліндім.

Желіктіріп, су бүркіп, сайтан маған,
Кезім болды әділдік айта алмаған.
Батқан ерді арқама ауырсынып,
Жауыр болған құнандай қайқаңдаған.

Арыммен де оңаша қалып көрдім,
Жоғалғанын іздедім, тауып бердім.
Ар-ұят деп аталар нәрестені,
Қызылшақа күйінде алып келдім.

Сайтанның да, күнәсіз періштенің,
Бал мен уын талғамай неге ішкемін?
Періштенің қайғысын бөліспедім,
Сайтанменен, болса да, келіспедім,
Не істермін, тәңір-ау, не істермін!?

Аңқылдаған не таптым ақкөңілден,
Несіне ердім сайтанға жат көрінген?!
Өмір деген біреу бар билік құрған,
Билігінен мен соның қақ бөлінгем.

ЕМХАНАДА

Өкінішті...

Мына құрғыр сырқаттың беті күшті.

Жүрегім көтеріліс жасап жатыр,

Бұзбақ болып кеудемде бекіністі.

Өкінішті...

О, Жүрек!

Менің алтын қазығым-ау!

Қайтейін, қажыдың-ау.

... Қытықтаған бауырдың «назы» мынау.

Қажыдың-ау, байғұсым, қажыдың-ау!

Не істемекпін?

Жаным-ай, саған шипа істемек кім?!

Жаралғанда бүтін ем, үш бөлекпін:

Жүрегім — Африка, бауырым — Кипр

Миым — Мұзды мұхиттай...

Не істемекпін?..

ҚАЙРАН ЖАНДАР

Қайран біздің шешелер!
Арды ойлаған,
Шілік шауып, ши орып, бау байлаған.
Жігіттерден айрылып, қалмай қаран,
Қырман басып, егін сап, арба айдаған.

Шалбарланып көйлегін,
Шарт буынып,
Шаруаның қостарын тартты буып,
Қауіп төнсе,
Қызғаншақ жолбарыстай,
Атылатын жауына жалт бұрылып.

Ұйықтамайтын,
Тек қана көз ілетін,
Көзін ілсе, ерімен кезігетін.
Әйелдігін ұмытып күні бойы,
Түнде ғана,
Жатарда сезінетін.

Қайран біздің жеңгейлер!
Өскен ерен,
Егін орып, бау байлап, дестелеген.
Алақандай ақ шытқа мұңын шағып,
Хат жазатын, кешкісін, кестеменен.

Қарайып, кешегі әппақ маңдайлары,
Аңыздақта қаңситын таңдайлары,
Көздерінде тұратын Күндерімнің,
Көктегені даланың сарғайғаны.
Қайран біздің өмірдің — балқаймағы!

Бір бұйымы — бір үйге мұра болар,
Қайран біздің Атайлар — Ғұламалар!
Алғыс айтып, тәңірге қарғыс айтып,
Айдалада, аулақта жылап алар.

Жылап алып,
Қайтадан қуаттанып,
Егінжайға келетін бұлақты алып.
Тоқтап қалған тірліктің машинасын
Жүргізетін, бір жерін бұрап қалып.
Қайран жандар!
Қайран жандар!..

ҚАРА ӨЛЕҢ

Қалқам,
Мен Лермонтов, Пушкин де емен,
Есенинмін демедім еш кімге мен.
Қазақтың қара өлеңі — құдіретім,
Онда бір сұмдық сыр бар естілмеген.

Жат жерді жастанғанда жазатайым,
Қанымен жазды, мүмкін, ағатайым,
... Қасиетіңнен, қара өлең, айналайын,
Қазақтың дәл өзіндей қарапайым.

Түзу-түзу тілінген таспадайын,
Қамшы өремін таспадан басқадайын.
Қаламасаң қамшымды аулақ жүргін,
Қараша үйдің есігін ашпа, ағайын!

Түзу-түзу жыртылған аңыздайын,
Аңызыма неге нәр тамызбайын.
Қара өлеңі қазақтың қаза болса,
Қара көзден неге қан ағызбайын.

Іздемпаздық менің де бар өнерім,
Бұдан жасап, бидаймен, тары егемін.
Қазан-миым бәрін де қайнатады,
Дара қойып қазақтың қара өлеңін.

Ақынмын деп қалай мен айта аламын,
Халқымның өзі айтқанын қайталадым.
...Күпі киген қазақтың қара өлеңін,
Шекпен жауып, өзіне қайтарамын...

ҚАЙДАН БІЛСІН

«Көрінбейсің газет пен журналдардан»...
Деген мен сөз естимін туғандардан,
Жарқындарым!..
Жанымды қайдан білсін,
Жақсы жырдың жолында құрбан болған.

Қайдан білсін, жыр жазу қиындығын,
Соқыр жармақ екенін сыйым бүгін,
Қайдан білсін, келе алмай күйім бүгін,
Сансыратып кеткенін құйын-күнім.

Білсін бе дерт екенін тіл өнері,
Тіл өнері жоғалтып жіберерін.
Түсінсін бе, дым тамбай, көк аспанның,
Құрғақшылық жылдары түнерерін.

Қайдан білсін...
Туыстар қайдан білсін.
Оңай емес орнату ойдан мүсін!
Болдырам деп болмасты қиялыммен,
Қайдан білсін, біткенін қайран күшім,

...Оу, менің ойран-құсым, сайран құсым!
Оңаша өз бағында сайрап жүрсін,
Бұл ғалам, сенің титтей жүрегіңде,
Не болып жатқандығын қайдан білсін...

ЖАЗДЫҢ ТАҢЫ

Жарықтық,
Жаздың таңы-ай!
Жадырап, қанатымды жаздым талай.

Ақ тауға асылғанда ақ таң келіп,
Ашылған ақ шымылдық — мақпал делік,
Ақ сәуле ұяма кеп ұйығанда,
Ақ таңға қанатымды қаққам келіп.

Асқардың күн ілігіп сәлдесіне,
Қарайды дүниеге сәл кешіге.
Айдында — Жер мен Көктің арасында,
Ақ таңның шомылғамын сәулесіне.

Күн — мені шомылдырған асыл анам,
(Жан-жағым ақ моншақтар шашыраған)
Ақ таудың бөлеп мені бесігіне,
Ақ таңның сүтіменен асыраған,
Күн — менің асыл анам, асыл анам.

Жарықтық,
Жаздың таңы-ай белден асқан!
Бауырын жерге басқан, шөлдеп аспан.
Қия алмай жаз төсегін — жар төсегін,
Қиылып, бозаруда Жер мен аспан...

КҮЗДЕ

Сен — менің тынысым ең, тұрмысым ең,
Сен үшін өмір сүріп, тырмысып ем.
Жыл құсымен оралған жаным менің,
Бірге аттанып кетесің жыл құсымен.

Күзі келіп, өмірдің жазы қайтып,
Қазы қайтып, аттанар назын айтып.
Айдың көлдің бетінде сызат қалар,
Қазы қайтып келгенше жазылмайтын.

Құстар кетті қоштасып көліменен,
Жеріменен, тауымен, көгіменен.
Жаным менің, тағдырым жазбаған-ды,
Қош айтысар кезеңді сеніменен.

Қызылы жоқ қырманда — күзде міне,
Қайтқан құстың қараймын тізбегіне.
... Бара жатыр аттанып аққу-қаздар,
Біздің жақтан күдерін үзгені ме?!

БОЗҚАРАҒАН

Бозқараған...

Көрдің бе бозқараған?

Сирень исі аңқиды боз даладан.

Бозқараған — тікенек, тікенге өскен

Сирень гүлін ешкім де қозғамаған.

(Соның аты, біздіңше — Бозқараған.)

Қара судың жағасы бозқараған,

Бозқараған бұтағын қозғама адам.

Бозқараған ішінде бойжеткенге,

Бозбалалар бозарып көз қадаған.

Бойжеткендер тойларын жасарында,

Бозқараған жанатын ошағанда.

Әтір исін әкеліп аш ауылға,

Желік беріп тұратын жеңгейлерге,

Жер түбіне біреумен қашарында!

Қара саздың тоғайы — сайран бағы,

Сайран бағын неліктен ойрандады!?

... Бозқараған гүлін ап, хатқа салып,

Жіберуші ек туысқа майдандағы.

Бозқараған!

Армысың, қасиеттім, бөзге ораған!

Қайда әлгі бойжеткенің көз қадаған?

Қайда жеңгем?

Соңынан сөз бораған...

АЙХАЙ, КӨКТЕМ

Тентек жаңбыр терезені,
Бытырамен атып тұр.
Кенеледі,
Жер өзегі,
Рахатқа батып қыр.

Үдеріп көк,
Түнеріп кеп,
Аласұрып, атқандай.
Алабұртқан, күреңіткен,
Аласапыран шақтарды-ай!

Күркіретіп,
Дүркіретіп,
Мына келген көктем бе?!
Сіркіретіп, бүркіп өтіп,
Әтір шашып кеткен бе?

Алаңым да,
Адамым да,
Жадырады-ау шалқып бір!
Қырдан ескен самалында,
От иісі аңқып тұр.

... Тентек жаңбыр, тереземді,
Бытырамен тұр атып.
Қандырайын кенеземді,
Айхай, көктем!
Тұра тұр!..

БЕСІК-КӨЛ

Айна көлім,
Қайда менің?
Айналған ба теңізге?!
Қанатымды жайған едім
Аққу болып, сені іздеп.

Жайлауым да,
Сайраным да,
Бәрі неден сасқандай...
Қайық жатыр қайранымда,
Төңкерілген астаудай.

Есік-төрім!
Есіткемін:
Бір сұрапыл өткен — деп,
Бесік көлің — несіптерің,
Бұлт боп ұшып кеткен,— деп.

Селі жеңді,
Көлім өлді,
Селді тасқын атқанда,
Күзетуде өлі көлді,
Қалың шырша қапталда.

Сарқынға мәз, сарала қаз,
Көлшіктен ап талшықты.
Сая болмай самала-жаз,
Сай аңқасын қаңсытты.

Айна көлім,
Қайда менің?
Қосылған ба теңізге?!
Сая іздесең, сайран — елім,
Теңізге кеп, мені ізде...

САРЫ АЛА ҚАЗ ОРАЛДЫ

Сазға тағы оралды сары ала қаз,
Сарша тамыз тағы да бола ма жаз!
Күрік басар ақ тауық күлге аунаса,
Күнге қарап шақырар бала қораз,
Сарша тамыз тағы да бола ма жаз?!

Тұтасқан бұлт айналып, ығысқанда,
Күн күркірер батыстан, шығыстан да.
Әжемнің де баратын күні туар,
Алыстағы жатбауыр туысқанға,
(Із салмады, шіркіндер суысқан ба?!)

Шілде туып, тағы да жаз бола ма?
Аққу ұйықтап, айдынға қаз қона ма?
Қызды ауылға күніне қырық барып,
Желік пайда бола ма бозбалаға?

Салқын жайлау, самал жел, саумал бұлақ,
Жатар ма екен көпіршіп, таудан құлап?
Биыл жазда тағы да көтере ме,
Былтыр күзде қуарып қалған құрақ?

Сары уайым салудың не керегі,
Көгереді, бәрі де көгереді!
...Көп досымды жоғалттым осы қыста,
Келесі жаз, білмеймін, не береді...

Сары ала қаз оралды сазға тағы,
Ақ тырналар аспанды боздатады.
Сұқсыр көкек тоғайдан сұңқылдаса,
Қай-қайдағы мұңымды қоздатады...

ЕКІНШІ БӨЛІМ

ПОЭМАЛАР

ӨМІРДАСТАН

I. БЕСІК БАЛАҒЫНДАҒЫ ЖЫЛАН

Қырық-отыз құрым үй Жиiekтегі,
 Қырқадағы орақта ниеттері.
 Шешем бөлеп,
                     ұйқтатып, бесігіммен,
 Керегеге кетіпті сүйеп мені.

Кетіпті өзі жылғаға су алуға,
 Сусап келер әкемді суаруға.
 Әкем байғұс орақта болса керек,
 Мұршасы жоқ күлуге, қуануға.

Есі-дертін екі ұлға кезек бөліп,
 Кетсе керек әжем ле тезек теріп.
 Тойып алсам, томпыып жатады екем,
 Шамалы екен шешемді мезі еткенім.

Жар салып, жасалмапты тойым анық,
Ағайын шабылмапты қойын алып,
Уыз емген бұзаудай жатсам керек,
Уызына шешемнің тойып алып.

Тал бесігім қорғаныш болып маған,
Жатсам керек, сірәда, қорықпағам.
Қошан-тірлік айналам дүние екен,
Құрымаған, немесе молықпаған.

Жатса, тұрса жармасып жерге үңіле,
Өз тірлігін күйттепті ел де міне.
Сірә, бір жан білмеймін, қуанды ма?
Бір қазақтың өмірге келгеніне.

(Неге керек қуансын, қуанбасын!
Қазақ жұрты әйтеуір, суалмасын!)
... Шешем менің жылғадан қайтсын үйге,
Апыл-ғұпыл, асығып су алғасын.

Асығыпты, ешнеге бұрылмапты.
Әлдендең жүрегі суылдапты.
Құлағына әлдікім сыбырлапты,
Әлде біреу мен болып шырылдапты.

Үйге келсе,
қаперсіз жатыр екем,
Шошырлықтай нәрсе жоқ заты бөтен.
Қайта бүркеп бесікті қойыпты да,
Қаннен-қапер, қатерден қапыл екен.

Бірдеме деп, күбірлеп, ырымдапты
Тіршілігін жалғапты, бұрылмапты;
Жүк үстінде, сол сәтте ала мысық,
Үдірейе, бесікке, бырылдапты.

Ине мұрты шаншылып танауында,
Әлденені мысық тұр қарауылдап,
...Оралып қара шұбар жылан жатыр,
Бас жақта, тал бесіктің балағында.

Зәре-құт жоқ, анамда сұр қалмаған,
Қарсы алдында аждаһа сумаңдаған,
Бас бармақтай басында сағат тілі,
Өтті-кетті дегендей жылмаңдаған.

Құрым үйдің құбыжық есік-төрі,
Дәрмені жоқ алмапты шешіп мені.
Әжем үйге кіргенде, үнсіз ғана,
Әбжыланды нұсқапты бесіктегі.

Әжем келіп жүзімді байқап көрген,
Тірі ме деп басымды шайқап көрген,
Сусып түсіп сумаңдап, шұбар тажал,
Ирелеңдеп, іргеге тайқап берген.

Қысып тұрып қысқышпен желкесінен,
Әжем оны алыпты жер төсінен.
Анама сүт әкел деп бұйырыпты.
Әңгімені доғарып келтесінен.

— Бұзықтың қамшысындай иректелген,
Бұзық ит,

сені не сор сүйреп келген?!

Тамыз, көне,

сүтіңнен таңдайына,
Тажал неме бізге де үй деп келген.

Тұрыпты анам түсінбей мән-жайына,
Бсып-суып, зымырап, қан бойына.
Дұшпанды әжем есен-сау жолға сапты,
Ақ тамызып жауымның таңдайына.

— Өлтірмегін,
көтерме құнын босқа,
Ол шаққан жоқ,
жытуын, қуын, шошқа!
Ұйықта ботам,
өзің кеп тиіспесең,
Жылан деген төкпейді уын босқа.

Мен жатыппын есен-сау бесігімде,
Алда болып аларым, несібім де.
Титтей-титтей қырық күн сығалапты.
Қырық жамау құрым үй тесігінде.

Әлде сақтап, періштем қақты ма екен?!
Әлде қорғап мысығым жатты ма екен?!
Әлде менің дұшпаным өзі қорқып,
Менен келіп қорғаныш тапты ма екен?!

Неге менің үйіме төте кірді?
Бесігіме неліктен көтерілді?!
Неге мені шақпады?!
Сезді ме әлде!

Мен өзіне жау емес екенімді.

Жақын болса жауым кеп, сүйінер ем,
Жауым болса жақыным, күйінер ем;
Кім екенін білмеймін, түсімде мен,
Қара шұбар жыланды жиі көрем.

Сақта мені салқын тау, жұпар далам?!
Улы тістер бар шығар мұқалмаған..
Екінші рет білмеймін не боларын,
Бірінші рет, әйтеуір, жұта алмаған..

Кешірсін мені Жер — Ана,
Жер — Ана — мәңгі жөргегім,
Көк аспан,

тұңғиық көк аспан —
көзімді ашып көргенім.
Әкеткен де іліп сол Аспан,
әжемнің құрған өрмегін.
Тек Аспан — менің арманым,
Тек Аспан — менің өрмегім.

(Шалқамнан бөлеп үйреткен)
Жатырмын міне шалқамнан.

Аспанды көр деп,
Жер өзі,
көтереді арқамнан.
Шаршайды бір сәт жанарым,
сүрініп сонау тауларға,
өте алмай алып қалқаннан.

Қалқанға барып, көкжиек,
салбырап тұрып құлайды;
— Аспанның шеті сол ма? — деп,
абдырап сәби сұрайды.
Әлек боп әже жатқаны,
әуелі атап құдайды:

... Аспанның шеті болмайды,
болмайды, балам, о несі!?
Қалқалап тұрған, көрдің бе?
Таулардың сонау төбесі.
— Әр қарай тағы аспан ба?
— Мыжыма балам, өсесің,
өскен соң өзің көресің.

Көнбеймін,
және қараймын,
Алыста жатыр мұнартып,
көк айдын, бірде ақ айдын,
Тағы да таулар-қалқандар,
Аспанның шеті құлай кеп,
таусылғанға санаймын.

Тамаша!

Дәл сол жерде, оңаша,
Тағы да аспан бар ма екен,
Өз көзіңмен қарасаң!

Көкжиек!

Жұмбақ көкжиек!
Әр жағың маған белгісіз,
Әлде бір жатқан түнек пе,
тірі адам шыдап көргісіз?
Әлде бір аспан бар ма екен,
Менікіне де бергісіз?
Белгісіз маған белгісіз.

Өз үйім ғой — Жер менің,
Алдымен Аспан — көргенім.
Айды,
Күнді,
Жұлдызды —
сонан соң барып көргемін.

Алдымен аспан — көргенім,
сонан соң барып таныдым.
бұлттардың қаптап өргенін,
ағызып өткен селдерін,
селдерден кейін, аспаннан,
әжемнің көрдім өрмегін.

Аспаннан түнді таныдым,
аспаннан таңды таныдым,
Таныдым түннің түнегін,
Таныдым күннің жарығын.
Аспаннан саулап тұратын,
түйірі ме әлде бидайдың,
түйірі ме әлде тарының?

Желпініп алып,
бір сәтте,
желікпе — бұлттар тарайтын,
Тойымсыз біздің томпақ жер,
томсарып көкке қарайтын.
Көкжиек және көлбей кеп,
көлеңке тауға жанайтын.

Жанарына жас тұнып,
Жалғызсырап көлдер де,
Аспанға қарап жататын,
Қайтқанда құстар, келгенде.
Айдында шабақ шоршитын,
аспандағы айды көргенде.
аспаннан сәуле төнгенде.
Аспанға қарап суығам,
аспанға қарап жылығам,
«Аспанның асты кең» дейді,—
(Үсті кең, солай ұғынам)
Апырау, мұнда не сыр бар?!
Майлыаяқ біздің қамықса,
аспанға қарап ұлыған.

Аспанға қарап келді адам.
аспанға қарап кетті адам,
Шынымен аспан шексіз бе?!
Белгісіз осы тек маған.

Көкжиек таумен сүйісіп,
көрінбей жатса әр жағы,
Аспанның біткен жері сол,
аспан жоқ әрі деп қалам.

Құнысқан құрым үйімде,
жаттым-ау, талай шалқалап,
Белгісіз маған әуе-аспан,
белгісіз маған шартарап.
Майыстырып уығын,
желпініп алып, құрым үй,
Аспанымды, аядай.
тұратын еді арқалап.

Аядай менің Аспаным.
Төңкерілген төбемнен.
Алайда, сен шексізсің,
шетіне жетпей келем мен.
Өзіңе қарап туыппын,
Өзіңе қарап өлем мен...

III. АҒА, МЕН ТІРІМІН

... Содан бері көрмедім, жолаушы аға,
Жолығысып шіркін-ай, қол алсақ-ау!..
Кезең асып, қайрылмай кетіп едің,
Сонау — сен, сонау — атың,
сонау — шанаң.

Жадымда,
Соғыс кезі, сойқанды кез,
Қыс еді қытымыр шал, сойқан мінез.
Салдыртып шыға келдің қыр басына,
Қалдырып алдыңдағы қайқанды лез.

— Мынадай түтеп тұрған борасында,
Ей бала, өлейін деп барасың ба?!
— Ағатай, ала кетші нағашыма?
Әнеки, аноу таудың арасында.

Сөзіміз осы болды, үндемедің,
Шұбар ат желіп кетті «Шуу» деп едің.
Қайырымсыз кісіні алғаш көрдім.
Қайырымсыз қазақты білмеп едім.

Деп тұрғам жоқ, сенен мен өш алайын,
(Кездесті ғой қайырымсыз неше ағайын...)
... Шұбар атың аман ба, өлген жоқ па?
Сынған жоқ па сондағы кәшауайың?

Білмегенсің, менің кім екенімді,
Жетпесімді ауылға, жетерімді,
Сәлем, аға, көңілдің архивінен.
Сен қалдырған бір тозақ көтерілді.

Сен кеттің.
Мен тағы да жаяулайын,
Жүгірейін, желейін, аяңдайын.
Сәл сабыр ет, ағасы, ретіменен,
Аспай-саспай, ақырын баяндайын.

Аштық дейтін албасты — наланы артқан,
Бала едім қорек іздеп бара жатқан.
Адамның баласы деп, қарайлап ем,
Қараңдап көрінген соң қараң арттан.

Баратқан ем, таппақ боп несібемді.
(Ағат айтсам, ашумен, кешір енді...)
Сен маған қайырылмай кеткеніңде,
Есіңде ме, ағасы, бесін еді.

Екі көзім — шұбар ат, сенде, менің
Өкпем кеуіп артыңнан терлегемін.
Әуре етейін деген бір әзілі деп,
Өзімді-өзім жұбатып, сенбегемін.

Панам ғой деп, тәңірім жолықтырған,
Шырылдағам жолыңа болып құрбан.
Естімеуің даусымды мүмкін емес,
Себебі,

жел мен жақтан соғып тұрған.

Ақыры ғайып болды тарлан шұбар,
Тарлан шұбар — сендегі ардан шұбар.
Жарты қасық қазақтық қаның болса,
Құлағыңда дауысым қалған шығар.

Сол кеткеннен, мол кеттің қарамадың,
Күн батты, қырға қарай жағаладым,
Жүріп келем, қадалып жүрегіме,
Шұбар аттың емшекті тағалары.

Батырсып, қайрат жиып, жортқан болам,
— Қайт!— дейді,

қарсы алдымнан соққан
боран.

Сонда, аға, сен қай жерде бара жаттың?
Шұбардың тұяғынан оқтар борап?!

Мен адастым таудың бір аңғарында,
Байыппенен бағдарлай алмадым да.
Еміс-еміс естимін иттің даусын.
Ендігі сол — үмітім, арманым да.

Болды ма аяз, білмеймін болмады ма,
Көңіл бөлген мен жоқпын ол жағына.
(Сен сонда шай да ішіп үлгердің-ау,
Болайын сенің қазақ болғаныңа...)

Үй иесі өзіңнен бөлек екен,
Бала десе, бәйік боп өледі екен.
Қайырымды қазаққа дөп келіпін,
Қазақ деген сен емес, бөлек екен.

Жауып жатыр тонын да, торқасын да,
Беріп жатыр етін де, сорпасын да.
Нағашымның қыстауын таппағанмен,
Әке-пешем отырмын ортасында.

Сен туралы қартқа айттым, жолаушы аға,
Сені жақсы демеді ол оншама.
Әкеңнен, тәліміңнен түк қойған жоқ,
Ластанды сонау ат, сонау шанаң...

Қарт сенің біледі екен қылығыңды,
«Даярлап жүрмін,— деген, құрығымды»
Қан майданнан баласы оралғанда,
Қалайда үзем деген жұлыныңды.

Білмеймін бес бересі, аласыңды,
Қарт саған кәрін төгіп, аласұрды.
«Ит болмаса, айтпай ма, бұл тауда жоқ,
Ол сенің біледі ғой нағашыңды».

Өткен күн — өткен із ғой басылады,
Көшкен бұлт — көңіл кірі, ашылады.
Бабам білмес қазақтың қара шалы,
Он бес күн каникулда асырады.

Қолқанат қып, қойын да бақтырмады.
Тоң аудартып, кетпен де шаптырмады.
Өзі әкеліп тастады ауылыма,
Өзіңе ұсап, өзекке лақтырмады.

Жетер енді,
Жел сөзді желпіді інің,
Жолаушы аға, барсың ба, мен тірімін.
Атын былғап, аман-сау жүрсің бе сен,
Қазақтың қасиетті кемпірінің?!

IV. ДАРИҒА-ЖҮРЕК

I. Аққудай еді...

Болған-ды менде бір жеңге,
Жылайтын еді бірдемде,
Күлетін еді бірдемде;
Күлетін еді күллі әлем,
Дариға жеңгем күлгенде:
Жас тамып жасыл бүрлерден:
Қарағай, терек, бүргеннен;
Жылайтын еді гүлдер де,
Дариға жылап жүргенде;
Ауыра қалып бірдемде,
Айығушы еді бірдемде.
«Аққудай еді көлдегі,
Сұңқардай еді жердегі».
Айта да жүріп осы әнді,
Дариға-жүрек шөлдеді.
Санаттан жары келмеді.
Саятқа көңілін бөлмеді,
Сабырға сайтан ермеді:
Сайтанға ерік бермеді:
Дариға-жүрек шөлдеді,
Шөлдеді, бірақ өлмеді;
«Сұңқардай еді жердегі».
Аққудай еді көлдегі».
Аққудай еді көлдегі...

Жолбарыс бақай — білегі,
Құлан жон жанның бірі еді;
Құлпыра қалса реңі,
Құтыра соқса жүрегі,
Қыранды құрдай іледі:
Қос уыс бұрым арқада,
Қос жылан болып жүреді;
Егіз шың тұрған кеудеде,
Еңістің жатыр сілемі:
Қос жанар бірден жалт етсе,
Жарқ етіп шыққан күн еді;
Дариға-жүрек кім еді?..
Даланың жалғыз гүлі еді,
Екеуі болса, бірі еді;
Біреуі болса, өзі еді;
(Оны өзі де сезеді.)
Дариға-жүрек кім еді?
Тасылмай қалған өзені,
Ашылмай қалған өзегі,
Келмей бір кеткен кезегі,
Керемет жанның өзі еді;
Айтылмай қалған сөз еді;
Ашылмай жүрген сыр еді,
Басылмай жүрген жыр еді;
Дариға-жүрек кім еді?
Дариға-жүрек мендегі!
«Сұңқардай еді жердегі,
Аққудай еді көлдегі»;
Дариға-жүрек шөлдеді,
Дариға-жүрек шөлдеді.
Сап-салқын қоңыр кештерде,
Сайлардан самал ескенде.
Алыстан Ай кеп, шыңдардың,
Ақ сәлдесін шешкенде,
Керуен-бұлттар көшкенде,

Көңілден оттар өшкенде,
Аршалар күбірлескенде,
Жан салар соның бәріне,
Ән салар сонда бір үн бар;
Тұрыңдар бәрің, тұрыңдар!
Әнменен туып, бірге өлген.
Атаңнан қалған ырым бар;
Тұрыңдар, түгел тұрыңдар!
Әуезге құлақ бұрыңдар,
Әуелі сыртқа шығыңдар;
Шығыңдар да, тыныңдар,
Талықсып жеткен сол үнге,
Толықсып біраз тұныңдар;
Аясында анау аршаның,
Дариға отыр ән салып;
Білдірмей өксіп, бір шалың,
Бір шалың отыр тамсанып...
Дариға отыр ән салып;
Жер түбі кеткен жарларын,
Жесірлер тұрсын қарсы алып,
Жетімдер ұшсын жан салып,
Дариға отыр ән салып,
Өлі бір кешке жан салып;
«Сұңқардай едім жердегі,
Аққудай едім көлдегі...»
Дариға-жүрек шөлдеді,
Дариға-жүрек шөлдеді.
Сапардан жары келмеді...
Дариға отыр ән салып,
Дариға солай отырсын,
Жалғаннан жарын шақырсын;
Керенау, дел-сал, ей, таулар,
Күрсінбей неге жатырсың?
Кейімей тұрсың, кең жайлау.
Кең жайлау емес, татырсың!

Кеуіп бір қалған тақырсың!
Кейімей тұрсың Ай да, сен,
Ай емес, қара бақырсың!
Қараңды суға батырсын!
Күңірен таулар, күңірен.
Күңірен жайлау, күңірен,
Кеудеңнен жалын атылсын!
Кірпігіңді қақшы, Айым,
Көзіңнен жасың шашылсын.
Дариға-жүрек басылсын,
Көңілдің кірі ашылсын,
Жасырсын, бәрін жасырсын,
Шақырды жарын, келмеді,
Белгісіз тірі өлгені;
Дариға-жүрек шөлдеді.
Тау-дағы көңіл бөлмеді,
Ай-дағы көңіл бөлмеді,
Жайлау да көңіл бөлмеді;
Қос басы — өлік көмгендей,
Дариға оны көрмеді;
«Сұңқардай едім жердегі,
Аққудай едім көлдегі»,
Дариға-жүрек шөлдеді,
Дариға-жүрек шөлдеді.

2. Ж а л ғ а н

- Жеңгелер-ау,
                    жеңешем қайда менің?
— Шомылып жатыр аноу сайда,— деді.
Бір сұмпайы күлкіні қымтап қалды,
Қылымсыған қатынның қаймақ ерні.
— Әкел бермен,
                    қымызың қайда?!— деді.
— Қымыз емес,
                    бүгінгі айран еді...

— Ыстық мынау,
соншама кешігесің...

Әкел бермен!

Несіне тесілесің?

Шалғы шыңдап отырған кексе қатын:

— Ей, Бәтіш,

неңе сонша есіресің?!

Несібеңді ұрлаған Дариға ғой,

Балаға несін сонша жекіресің?..

— Жүресің де қоясың,

өсек бағып,

Қашан бізге беріп ең төсек салып?!

Жәйіңе отыр оттамай, ісіңді біл,

Тұлпарға әкеп теліме есекті алып!..

— Пішту деген бетім-ай!

Қарай қалғын?!

Білмейсің бе сынғанын шар айнаңның?!

Өз көзіммен көргемін, әлі көрем!

Шомылуға сен-дағы талай бардың..

Мен кетіп қалдым...

* * *

Жаман түстен шошынып оянғандай,

Шошып кеттім,

шошыдым,

ой, аллам-ай!

Мен алапат екі бір жыртқыш көрдім,

Қызыл қанға бөксесі боялғандай.

Сұмдық көрдім ешқашан сыр ашпаған,

Несіне айтамын деп тыраштанам...

Сұмдық көрдім,

бүкіл бір сұлулықты,

Сұрқия құмарпаздық ластаған.

Дүние-ау,
сұлу ең ғой жаңа ғана,
Оп-оңай-ақ,
осылай,
жоғала ма?
Айтсаңшы, ей, табиғат,
сұлулығың
Осындай сұрқайлықтан жарала ма?!
Дариға...
Тфу!!!
Жаман еді аты қандай!
Сорлы аға,
сойқан апты қатын алмай.
...Ауызымды аңдаусыз ашып қалсам,
Жүрегім снаряд боп атылардай.

Тфу, ит!
Қалай жаман ән салады,
Ән емес, осы екен ғой аңсағаны.
Мына бір бояуы жоқ бозала тау,
Өзіне сұлумын деп тамсанады.
Мына бір бұрқыраған бұзық өзен,
Даурығып өзіне- өзі жар салады.
Мына бір татымы жоқ тау самалы,
Ана бір албастыдай аршалары,
Мен сұлу, мен сұлу деп қарсы алады;
Мына бір қызыл гүлдер қызынақсып,
Ана бір жаужапырақ қол соғады;
Қай жерден көрінер деп қансонары,
Сонау бір көрі қыран тау шолады;
Қыран емес, жауыз ол, қан сорады!

Жақпар-жақпар жартастар,
құдайсыңдар!
Себебі, сендер, міне, былайсыңдар:

Такаппар сұлулықты сақтайсыңдар,
Беттеріңнен жосқанда лай сулар;
Такаппар сұлулықты сақтау үшін,
Такаппар қорлықтарға шыдайсыңдар;
Күннен жылу, желден тіл сұрайсыңдар;
О, жартастар!

Жартастар, құдайсыңдар?

Жабыла кеп жалғандық күндегенде,
Әр «сұлудың» басына құлайсыңдар;
Сұлулықты қайтадан құрайсыңдар;
Сендер ғана — мәңгілік ескерткіштер,
Сендер ғана — мәңгілік құдайсыңдар;
Сендерге мен шыңғырып шынымды айтсам,
Шыңғырып сендер бірге жылайсыңдар.

Жалған!— дедім,

(жалған деп айтам әлі.)

Жалған-н-н!— деді,

(жартастар қайталады.)

Таулар деп — ем,

(тауларым байқамады.)

Жартастарым таулар деп қайталады.

Дариға-жүрек

(тағы да қайталады.)

Құндыз бөркі құздардың шайқалады.

Намыспен Муза

Самалдап барып,

саялап тынған шалғайда,

Дариға-жүрек,

аққуға, қосқан ән қайда?

Сұлулық шіркін,

шынымен мені алдай ма?

Дариға-жүрек,

және бір өнге салмай ма?!

Қою түн мынау,
                            қоқырсып
                            жатыр қос басы.

Бойкүйез тау тұр,
                            бозбала бұлтпен достасып.

Бір бел мен бір бел —
                            қосыла алмайтын қос
  ғашық,

Гүлдерін ұстап,
                            қолдарын бұлғап, қоштасып.

Естерін жиып,
                            есіней-есіней,
  маужырап,

Адамдар түгел ұйқыға кетті қалжырап.
Бұлақтың басы,
                            бұйығы өскен бал-құрақ,

Бағады сыбыс,
                            естілер емес ән бірақ.

Жартастар жатыр,
                            жалаңаш тастап кеудені,

Сайлар да, міне,
                            сарыла-сарыла, шөлдеді.

Мазасыз бұлақ маңайға тыным бермеді,
Аңсатып бәрін,
                            Дариға-жүрек келмеді.

Несіне келсін,
                            ән салу оған мақтан ба,

Не жетсін, шіркін,
                            несібе құшып жатқанға.

Несі бар оның:
                            жетім мен жесір, қарттарда,

Не жетсін, шіркін,
                            темекіні орап тартқанға.

Жат көздер, мейлі,
жазғырып оған қарасын,
Түсінсін бе олар,
өлі мен тірі арасын.
Жарайды сол да,
жанының басты жарасын,
Жадырап енді,
жалыны бойға тарасын.

Дариға-жүрек,
несіне енді салсын ән,
Несін алды оның,
жүрекке ине шаншыған;
Не тауып еді,
көзінен тамған тамшыдан,
Не тапты әннен,
көңілін ыңғи жаншыған?!

Күтпеңдер таулар
Дариға әнге салмайды,
Жартастар күтпе,
Дариға даусы бармайды.
Күтпеңдер сайлар,
күлкімен енді алдайды,
Халқының үнін сауыққа енді арнайды.

... Осы бір ойлар,
түн сайын мені езеді,
Бойымда қаным —
тулаған таудың өзені.
Жанымды менің,
жеңгемнің даусы кезеді,
Жүрегім ұлып,
қалғандай жетім сезеді.

Шөпшабыс еді,
Қосымыз тұрған шатқалда
Ұйқыдан қауым,
жаңадан тұрып жатқанда,
Дариға-жүрек,
ботадай келіп боздады,
Бозарып тұрып,
бозарып атқан ақ таңда.

Тыңдаған жан жоқ,
өзінше жұрттар дүрбелең,
Кімдері сөйлеп.
кімдері ұрсып кімменен.
(Қауымның мұндай,
қатігездігін білмеп ем.)
Айғай мен хайбат,
айналам тегіс гулеген.

— Таң атпай жатып,
ойыңа түсті әлдене?
Сайқалданба енді,
үніңді өшір, қар неме!
Сұмдықты бастап,
таң атпай жатып зарлама,
Үніңді өшір!
Өтірік зарлап, алдама!

— Пәруәрдігер,
албасты ма өзі, пері ме?!
Әруақты мына ит,
оятар болды-ау көрінен.
Дариға-жүрек,
мына жұрт сенен жеріген,
Көмгелі жатыр.
әніңді бірге сенімен.

Күрсініп алып,
                    күңіреніп кетті тау маңы,
Бағытын бұзып,
                    бұлттағы Ай теріс заулады.
Тигендей бүйі,
                    кең жайлау кейіп, аунады,
Дарига-жүрек,
                    дамылын таппай, лаулады.

Жайлауды тастап,
                    жапырлап ауыл көшкендей,
Шатырлап барып,
                    ошақта оттар өшкендей.
Азалы бір үн,
                    аяулы біреу өлгендей,
Азамат мерт боп,
                    ауылын жауы жеңгендей.

Азалы бір үн,
                    арызын кімге шаққандай,
Мезгілсіз күз кеп,
                    мерейді тұман жапқандай;
Мекенін тастап,
                    мезгілсіз құстар қайтқандай,
Қоңыр қаз,
                    өн сап,
                    Қоштасып бара жатқандай.

Қыршындай солған,
                    қызғалдақ гүлге бұр
  жарған,
Қурайлар сыңсып,
                    жоқтау сап құла қырлардан.
Азалы бір үн,
                    бірде мұң-қайғы,
  бірде арман,

Азалы үннің астында жатыр бұл жалған.
Дариға-жүрек,

лапылдап барып басылды,
Күрең күн келіп,
. мойнына таудың асылды.

Бір белден сонда,
бригадир келді ашулы,
— Тездет!— деп,
жұрттың дегбірін әбден
қашырды.

Тірліктің күні,
тірліктің сәнін сырғытты,
Тірліктің күні,
тірліктің әнін қылғытты.
Жалына аттың,
біреулер жасын ырғытты.
Біреулер жасын,
бетінен төмен жылжытты..

* * *

— Қымызың бүгін тәтті екен,
құйшы, тентегім
Айызым қанып,
ішейін бүгін мен тегін.
Жеңгемде көзім,
күдіктің бұлтын серпемін,
Белгісіз маған,
көңілім бір күй шертеді.

Ернінде оның, қиығы менің көзімнің,
Елестеп кетті, қылығы бағлан-қозымның.
Қозыма сусын бергендей болып сезіндім,
Лас ойларды лақтырдым мүлде, безіндім.

Сыр тостақтан,
сызылта сорып болды да,
Сызыла беріп
сырғанай тұрды орнынан.
Аяныш көзбен,
абайлап қарап сорлыға,
Жігерім жасып,
көңілім сонда болды нан.

— Тентек,
сен отыр,
атыңды тұса, аттанба.
Тас жуа теріп келейін ана шатқалдан!
— Дем алсаң етті,
несіне сонша желіктің,
— Тентегім менің...
түсінесің бе...
жерікпін...
(Түсіне алмағам, жерікті қашан көріппін.)

Оңаша, жалғыз,
отырмын жұмсақ мақпалда,
Қоямын қарап,
жеңешем кеткен шатқалға.
Оңбаған ойлар,
оралып жатыр қайтадан,
Сонау бір өткен,
сонау бір сұрқай шақтарға.

Безінем одан,
көрмедім оны,
бармадым,
Бәрі де сұлу,
сұлулық толы жан-жағым.

Қарағай-шырша,
қапталдан құлай қаулауын.
Тұңғыық көкте,
қыранның, қара, самғауын.
Сайлардан соққан
самалдың,
қара,
салқынын,
Таңдайға ұйып,
гүлдердің мына аңқуын.

Бу шашып,
әнеу,
кәрі жартастың балқуын,
Жасыл белдердің
жасырын бәрі шалқуын!
Жарық дүние-ай,
жаным-ай менің
Ғажапсың!
Ғажапсың шіркін!
Амал не, тезсің,
аз-ақсың...

Құзар жартастан
орамал көрдім бұлғаған,
— Қош бол, тентек!..
(Өзілдеп сірә тұр маған.)
Көк көйлек көрдім,
қалықтап құздан зулаған,
— Қош бол!— деп,— Тентек...
шуылдап үні тынбаған.
— Қош бол!— деп,
тастар хабарлап
жатты жан-жаққа,

Неғылған сұмдық

Дариға ма, әлде әруақ па?!

Өте алмай қалдым,

жете алмай қалдым ар жаққа,

Дариға-жүрек...

Ұшты да кетті аулаққа...

Муза деп атап,

ақындар ғибрат қылатын,

Сол екен — менің періште жырым,

мұратым.

Дүниенің мынау,

қабағын бағып тұратын,

Дариға-жүрек,

өмірге берді бір ақын...

АҚҚУЛАР ҰЙҚТАҒАНДА

1

Өзен де жоқ сыймаған арнасына,
Жылға да жоқ даламен жалғасуға.
Таста тұнған жаңбырдың тамшысындай,
Қалай біткен мына көл тау басына?
Мөлдірейді, қарайды қарға, шыңға,
Жалғыздықтан жамандық бар ма, сіре.

Қанша ғасыр өтті екен, қанша заман?
Қанша ұрпақ кетті екен, қаншама адам?
Қанша шырша өсті екен, құлады екен,
«Жетімкөлге» қараудан шаршамаған?
«Жетімкөлден» су ішкен қанша марал,
Қанша киік қалды екен сай-салада?
Қанатынан үзіліп ән-самала,
Қаншама аққу кетті екен — аңсаған ән?

Ортаймаған «Жетімкөл» толмаған да,
Болған өмір ұқсайды болмағанға.
Сызат та жоқ бетінде, сызық та жоқ,
Айдынына аққуы қонбаған ба?!
Қызғыштары қиқулап, қорғағанда,
Сорлағанға ұсайды, сорлағанға,
Шөрегейлер айдынын қорлағанда,
Көкқұтандар қанатын қомдағанда...

Беу дүние-ай, аққулар оралғанда,
Айдын көлдің иесі жол алғанда,
Жетісіп бір «Жетімкөл» қалушы еді-ау,
Тынушы еді-ау, теңселген қара орман да.
Таянғанда аққулар қонар маңға,
Басушы еді-ау байызын бар арман да.

Сорлы көлдің сол күні болар ма алда,
Иелері айдынның жоғалған ба?!

Қанатынан аққудың балапандап,
Ән ұшатын сымпылдап таң атарда.
Сүйінші бер дегендей бір толықсып,
Сыбырлайтын «Жетімкөлі» Алатауға.
Тына қалып бұлбұл да жаға-талда,
Қарайтұғын айдынға — ақ отауға.

Таң мен күннің арасы таянғанда,
Таудың басы алаумен боялғанда,
Тірілетін таудағы бар тіршілік,
Қанатынан аққудың оянған ба?!

Көмейінде тәтті үні былай қалып,
Жаға-талда жас бұлбұл тұр ойланып.
Жетті аққулар.

Түгендеп «Жетімкөлін»,
Жағалауда ұшып жүр шыр айналып,
(Бірден көлге қонбайды құлай барып)

Сондайтұғын, аққулар сондайтұғын,
Асығыстық оларда болмайтұғын.
Қомағай көкқұтандар секілденіп,
Жалп беріп, жағаға кеп қонбайтұғын.
Сондайтұғын, аққулар сондайтұғын,
Ақ мүсін айдынға кеп орнайтұғын.

Әлдилеп ақ төсінде, бермей тыным,
Ақ айдын ақ мүсінін тербейтұғын.
Бұл көлге мылтық алған саятшы емес,
Тірі жан аяқ басып келмейтұғын.
Аққулар аман-есен қайтқанынша,
Суына «Жетімкөлдің» шөлдейтұғын.
(Суымен сырқаттарын емдейтұғын)

Ұрпақтан ұрпақ алып жалықпастан,
Сондай бір дәстүр бар-ды қалыптасқан.
Заманнан заман өткен, жаңарған жұрт,
Аққуын айдын көлдің налытпастан,
Дәстүрін аттамаған, анық басқан.
Сондай бір дәстүр бар-ды жарық шашқан,
Бір ұрпақ бір ұрпаққа алып қашқан.

Қайсыбір қиын-қыстау ай, күндерде,
Шойрылтып, түссе-дағы қайғым белге,
Алаңсыз аққуымды атпасын деп,
Жатқа да дастарқанды жайдым төрге,
Аққулар ұйқтағанда айдын көлде...

... Оралмады аққулар осы маңға,
Жылдар өтті, байғұстар шошыған ба?
«Жетімкөл» жетімсіреп қала берді,
Арман-ай, аққуымен қосылар ма?!

II

Бала жатыр төсекте, албыраған,
Әке жатыр еденде, қалжыраған
Түн күзетіп ана отыр, қос жанары
Шарасыздан шаршаған, жаудыраған.
Түні мынау тамыздың маужыраған,
Тауың анау — шымылдық салбыраған.

Биік барып жаралған жер бетінен,
Сол байырғы «Жетімкөл» келбетімен.
Айдынында аққулар ұйқтап жатыр,
Сайдан соққан самалмен тербетілген.
Жер бетінде тыныштық, көл бетінде,
Қауышыпты қара орман,
көл де, түн де.

Бала жатыр төсекте күйіп-жанып,
Баласының ана отыр күйін бағып.
Қайдағы бір қатігез, сұрқай ойлар,
Миын қарып барады, миын қарып.

«Сарқытындай өлімнің қалған қарға,
Екеу болса, дүние-ай, арман бар ма!..»
Аракідік назарын аударады,
Төрт бүктеліп еденде қалған жарға.
Қауіптеніп түндерге, таңдарға да,
Үн шығармай ішқұста, зарлауда ана.

«Мана, күндіз, тәуіп шал не деп кетті?
Әлде өтірік, әлде шын демеп кетті...
— Аққуменен баланы аластаңдар,—
Деді-дағы жәйімен жөнөп кетті».

— Тұрсаңшы,

Таяу қалды таң атуға,
Неткен жансың санасыз жаратылған!
Манағы тәуіп шалдың айтқан сөзі,
Ұмытылып кетті ме санатыңнан?
... Айналайын аққудың қанатынан,
Қайтеміз, ол да адамға бола туған.

«Жетімкөлге барып қайт таң жамылып
Таң атқанша қалайда тауға ілік.
Біреулердің көзіне түсіп қалып,
Дүрліктірме жұртыңды, салма бүлік!
Кім білсін, мүмкін, бәрі жалған үміт...

— Апыр-ай, қалай барам, қалай барам!?
Атармын аққу құсты қалай ғана?!
Айдынның аққулары ұйқтағанда,
Өрген мал, өскен шырша абайлаған,

Барлығы қасиетке қарайлаған,
Оқ атам қасиетке қалай ғана?..
Бармаймын, бара алмаймын,
қалай барам?

Адуынды жан екен алған жары:
— Жалғыз ұлдан артық па,
жалған бәрі!

Балам өлсе, бақыттың керегі не?!
Топан су басып кетсін қалғандарын.
Перзент сұрап, несіне армандадың!?
Құрысын онсыз сенің жанған бағың!
Мылтықты өкел!

Атты ертте!
Жалған бәрі!

... Оятып дүниені дел-сал ғылып,
Тамыздың таңы да атты тамсандырып,
Сай-сайдан бошалаған бозала таң,
Таудағы тіршілікке өн салдырып,
Еміндіріп,
еріксіз қарсы алдырып,
Бұлбұлға дүниеге жар салдырып,
Тамыздың таңы да атты тамсандырып.

Қасқа таң.
Бұлбұл үні.
Көл бетінде,
Аққулар ұйқтап жатыр тербетіле.
Басбағып жағада отыр жалғыз ана,
Таңданып төкәппар құс келбетіне.

Тығып ап тұмсықтарын мамығына,
Айдын — төсек, аспанды жамылуда.
Арша, шырша, жартастар жағадағы,
Сұғынып, бәрі көлге табынуда.

Аласұрып, қан ойнап тамырында,
Ана-жүрек тыпыршып, қабынуда,
Не қыларын біле алмай, жабығуда.

Асқар белден күн нұры шашырады,
Шашырап, ол да көлге бас ұрады.
Құс әппақ, айдын әппақ,

нұр да әппақ,
Әппақ нұр — әппақ нұрға қосылады,
Көл-көкке, көк-көлге кеп, асылады,
Ұйқысы аққулардың ашылады.
Сұлулыққа сұқтанып, қашып әлі,
Ана-жүрек солқ етіп, басылады.

Қызғанып, қызғыш байғұс шыр айналды,
Абыржып ана-көңіл мың ойланды.
Ғазиздің көзінде емес, көңілінде,
Айдын көл астан-кестен лайланды.
Дәстүр, ырым, жәйімен құдай қалды,
Жалғыз ұлдан басқасы былай қалды.
Айдынның аққуының орынынан,
Көргендей, көзі тұнып, құмайларды.

... Аққулар.

... Аққу-мойын, сүмбе-қанат,
Алаңсыз тарануда күнге қарап.
Айдынның еркелері, білмей тұрмын,
Етермін тағдырыңды кімге аманат?!

Жаны сұлу ақ еркем, ары сұлу!
Бір мамығы майысса ауырсынып,
Тарақ етіп тұмсығын, тарайды кеп,
Тарайды кеп, тарайды қауырсынын,
Құм тұрса да бір түйір ауырсынып,
Жаны сұлу ақ еркем, ары сұлу!

Ақ қанатын сабалап, асыр салып,
Бірде суға сүңгиді басын малып.
... Ойнасыншы, ойнасын ерке құстар,
Тыныштығын олардың қашырмалық.
Мерген отыр жағада.

Ей, ақша бұлт,
Жаулығыңмен оларды жасыр барып.

Басбағады шыршаның қалқасынан.
Қаруынан қолында қан сасыған.
... Ал аққулар,

Аққулар тарануда,
Сусып түсіп, су моншақ арқасынан.
Қарайды ана шыршаның қалқасынан.

«Сірә, сорлы жоқ шығар менен өткен,
Құлынымның қасынан неге кеткем?!
Ошақ қасы, от басы,

көрмеппін ғой
Дүние-ау,
сен осындай керемет пе ең!?»

Ана отыр.
Озбыр ойлар қамалауда,
Қамалауда, әлде кім табалауда.
... Аққулар ақ айдынды қалдырды да,
Тартты кеп, ана отырған жағалауға.

Шошымай шолжаң өскен батырларың,
Ана отырған шыршаға жақындады.
Көзі тұнған бейбағың, топ аққуға,
Білмей қалды мылтықтың атылғанын.
Көздің алды көк түтін, ақыл жарым
Білмей отыр жаңағы тыныштықтың,
Сүт ұйыған тегешін сапырғанын!..

Ию-қию көл маңы, астан-кестен,
Жер айналып, тау құлап, аспан көшкен.
Жаңғырығып, жар салып, жартастар тұр,
«Жетімкөлдiң» қайғысын бастан кешкен
Көріп-біліп, таныпты тастар да естен.

Алып аспан астына сия алмай бір,
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр.
Мөлдіреген «Жетімкөл» көкке қарап,
Мөлтілдеген көз жасын тия алмай тұр.
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр.

Сан айналып, сұңқылдап ұшты-дағы,
Сапар жолға мезгілсіз түсті-дағы,
Бетін түзеп, батысқа бағыт алып,
Қарғыс атқан мекеннен күсті бөрі.
Тау жаңғыртып, тамаша құстың әні,
Қош айтысып көлменен, ұшты бөрі.
Көл бетінде көлбеңдеп, жаралы аққу,
Ұша алмайды, ұшпақ боп күш қылады...

Сыңар қанат сынық құс байлауда тұр,
Тағы бірі айдында жайрап жатыр.
Қан аралас қалқыған мамығымен,
«Жетімкөлдiң» толқыны ойнап жатыр.
... Қасиетке оқ атып, жойған пақыр,
Қалай алып келерін біле алмастан,
Сүле-сопы, жағада ойлауда құр.

«Жетімкөлден» сән кетті мана тұнған,
Аққу кетті, ән кетті қанатында.
Асқар-асқар таулардан асып әрі,
Шың-құздардың үн қалды қабатында.
Аққу әні естілмей қалатын ба?
Алатаудан үзілтіп, Қаратауға,
Жаңғырығып жартастар таратуда...

III

«Жетімкөлдiң» басында жылқы жатқан,
Дөңге шығып, қарт тұрған жылқы баққан;
«...Апыр-ай, бұл кім болды, таңсәріде,
Көргенсіз, көл басында мылтық атқан?!
Құстардың зәре-құтын шырқыратқан,
Неғылған қаніпезер құлқы қатқан?!

Мылтықты атарлықтай көлге келіп,
Апыр-ай, жоқ еді ғой елде желік...»
Мылтық даусы, құстардың шулағаны —
Шыдамын алды қарттың, бермеді ерік.

«Бұл маңның адамы емес, сірә-дағы,
Білейін, табайын да бір амалын.
Қаруы бар кезапқа құрықпенен,
Ұмтылса, қалай қайрат қыла аламын!
Жөн болар алыс тұрып сұрағаным...»
... Аққу үркіп, батысқа бет түзеген,
Қамшы басты атына, шыдамады.

Алыс тұрып, ақырды қыр басынан:
«Берекесін бұл жердің кім қашырған»
Өңім бе, түсім бе деп таңданады,
Көз алмай орамалды ұрғашыдан,
Көз алмай сүле-сопа тұлғасынан:

— Ей!
Кімсің?
Тірісің бе?
Жаның бар ма?
Аққуды неге атасың, арың бар ма?!
Тастағын қаруыңды, келгін бері,
Келгін бері, кеудеңде жаның барда!

...Байғұс әйел үн-түнсіз жылап тұрды,
Қарттың үні мең-зең қып құлаққа ұрды.
Қолындағы мылтығын құлаштап кеп,
Бөгелмей, «Жетімкөлге» лақтырды.

Қартқа қарай ақырын аяңдады,
Қарусызға қарт келді, аянбады.
...Көзінен жас, көңілінен зар төгіліп,
Болған жәйтты келіні баяндады.

— Әй, балам!..
Болмады ғой, болмады ғой...
Қасиет кетті көлден, сорлады ғой.
Тәуіптің айтқанының бәрі өтірік,
Атқа мін, ауылға қайт, олжаны қой!..

Мін атқа, қайт ауылға тағат қыл да,
...Білмеймін, сор аттың ба, бақ аттың ба?!
Аққуға кезенерде, ырым жасап,
Тым құрса саусағыңды қанаттың ба?

— Әлек боп, арпалысып сор-қайғымен,
Жоқ ата, жасамадым ондайды мен...
Жасымнан естігенім бар-тын еді,
Әйтеуір аққу атқан оңбайды деп...

— Солай, солай...
Аманат бір құдайға...
Қай-қайдағы түседі құрғыр ойға...
...Ат басын шұғыл бұрып, тайып тұрды,
Қарт тастап нелер сұмдық сырды бойға.

Бәрі ұмыт: бақытың да, байлығың да,
Күлкі, шаттық, күйзелткен қайғы, мұң да.
«Жетімкөл» жетімсіреп қалып қойды,
Бір елі, бір тірі аққу айдынында.

Бар өмірден көңілі шайлығуда,
Байғұс ана еркінен айрылуда.

Әлденеден сұм жүрек сескенеді,
Аракідік әлде не ес береді.
Табиғаттың, таудың да, аққудың да,
Байғұсқа болмай қалды еш керегі.
Келеді ана, сезбейді ештеңені.

Бай ұмыт, әлсіз жатқан бала да ұмыт,
Қайтқан құстай алыстап барады үміт.
Көліменен қоштасқан аққу үні,
Құлағына келеді аракідік.

Өмір емес өмірі, қораштанған,
Байғұс ана тірліктен қалас қалған.
Келеді ана, қарабет қарақшыдай,
Ел мен жерден біржола аласталған
Әппақ нұрды көре алмай ақ аспаннан,
Түн-түнекте бөйне бір адасқан жан.

...Абыр-сабыр, үй маңы дүрбелең-ді,
Алғаш ана абыржып, білмеген-ді.
Ат үстінен түсе алмай қатып қалды,
Мелшиіп, білмей тіл мен үн дегенді
Білмейді, қайда келді, кімге келді.

Өң бе, түс пе, әйтеуір таласуда,
Өлі менен тірінің арасында.

Отырғандай «Жетімкөл» жағасында,
Аққу жатыр көзінің шарасында.
Аунап түсіп атынан, үйіне енді,
— Есіне алып ерін де, баласын да.
Өліп жатқан ұлына қарасын да,

Қалсын ана «Жетімкөл» жағасында,
Өлі менен тірінің арасында.

...Әппақ нұрмен шомылтып айналаны,
Ақ сәулемен айдынның ойнағаны,
Көз алдында...
Құлақтан кетер емес,
Таңда бұлбұл тамылжып сайрағаны,
Көз алдында — аққудың жайрағаны.
Сыңар қанат, сынық құс — жаралы аққу,
Өлі аққудан кете алмай айналады.

Ақ төсек — әппақ айдын, аққу — бала,
Жаралы аққу секілді жаттың ба, ана?..
«...Мына жатқан «Жетімкөл»,
мына аққуды,
Өз қолыммен өлтірдім, аттым жаңа...

Жоқ!

Мен емес...

Мен атпадым...

Кеше гөр, кешіре гөр, жаратқаным?!
Ғазиз ана, ербеңдеп екі қолы,
Жиылған жұртқа қарап алақтады.

Күледі, бірде жылап, зарланады,
Көкке қарап, бекерге қарманады,
Бірде үнсіз, мелшиіп тың тыңдайды,
Құлағында аққудың арман-әні.
Алдымен жұрт үн-түнсіз таңданады,
Қыбыр-сыбыр артынан жалғанады...

Бірде ана көкке жайып алақанын:
«Қазір, ботам... Мінеки, таң атады...
Қазір, ботам, аққумен ұшықтаймын...
Жазыласың құлыным... балапаным!..

Қасиет!..
О, қасірет!
Осындай ма ең?!
Сорымның қалыңдығы шашымдай ма ең!..
Қасиет!..
Қасиеттер ұшып кетті,
Қасірет!..
Қасымдағы досымдай ма ең!..
Қасиет... Қасірет...
Қасірет... қасиет...»

Э П И Л О Г

... Сол кеткеннен мол кетті, оралмады,
Жерді аңсаймын...
Жалғыз-ақ сол — арманым.
Қиын екен, қимасың екі бірдей,
Көз алдыңда ғайып боп жоғалғаны...

Көрдің бе бір-біріне дөп келуін,
Бір қырсық бір қырсықпен шектелуін?
Балам-ай, мынау өмір-дарияның,
Білмейсің қайда екенін өткелінің.

Содан соғыс басталды,
соғыс бардым,
Соғыс бітті осында қоныстадым.
Шешең — орыс, інің мен әкең — қазақ,
Арасында ағайын орыстардың...

Елді көрер дәрмен жоқ...
Жерді аңсаймын.
Жетім қалған таудағы көлді аңсаймын.
«Жетімкөлге» оралды ма екен деймін,
Осы маңға аққулар, келген сайын.

Аққулар...

Аңыз көп қой олар жайлы,
Көзіңмен көргеніңдей бола алмайды...
Тек қана тыныштықта ұйқтайды олар,
Шошыса, екінші рет оралмайды.

...Елдің бәрі бір ел ғой, жері бөлек,
Сібірдің өзені де, көлі де көп.
Жападан жалғыз біткен тау басына,
Қарағым, «Жетімкөлдiң» жөнi бөлек!..

Қарағым, менің сенен өтінерім —
Бір баршы, есен бе екен «Жетімкөлім»
Ел басына күн туған со бір кезде,
Мұршам жоқ қоштасуға, кетіп едім.

Арыла алмай келемін сондағыдан,
Өмірдің өттім талай жолдарынан.
Татпаған дәм, көрмеген жерім де жоқ,
Бір-ақ шықтым Сібірдің орманынан..

* * *

Аманатын орындап, барғам көлге,
Қызғыш ұшты қызғанып арман-көлде
Жетім десе, «Жетімкөл» жетім екен,
Тіл күрмелер қарт сөзін жалған деуге.

Орнында екен «Жетімкөл» жоғалмапты,
Ортаймапты, немесе тола алмапты.
Жағалауын жауыпты жасыл жалбыз,
Қасиетті аққулар оралмапты.

Өшті-ау, сірә, нешеме тағдыр мұнда!..
Мен соның бір білтесін жандырдым да,
Тайып тұрдым. Көз жасын алып таудың
Қызғаншақ қызғышына қалдырдым да...

АРУ АНА

БАС БӘЙГЕ

Бір төбеде бір топ тұр а, құдайлап,
Бір төбеде бір топ тұр Абылайлап.
Мысық мұрт бағзы біреу аллалайды,
Ала бесті тағдырын қабыл ойлап.

Ала бесті иесі — аты Құрман,
(Ол емес-ті бұл тойға шақырылған)
Жанын алған жатқанның қарақшы еді,
Алты болыс Албанды запы қылған.

Қарақшы еді мал тапқан ат жалынан,
Қарғыс атқан өмірі қатпа қылған.
Жортып өткен Құрманның жолдарынан,
Жойқын-жойқын әлемет ақтарылған.

Сұрапылдай сұсты еді суық тағы,
Бұрыс жолдан тағдыры бұрылтпады.
Құрақ ұшып Құрманнан қорқатұғын,
Туған елдің сықырлап уықтары.

Мекені жоқ, елі жоқ тұрақ қылған,
Жерді төсек, жұлдызды шырақ қылған.
Кезбе өмірі делбе етіп кер кедейі,
Кез келген қиырларға лақтырылған

Құрман сол топ ішінде аялдады,
(Бәйгі аттар оралуға таяу қалды)
Бай отырған төбеге бетін түзеп,
Кәнігі кәззәп бөрі аяңдады
Барды да, байға былай баяндады:

— Байеке, озады атым, бәс тігемін,
Тұлпарыңды тұғырым басты менің.
Алты болыс Албанды дүрліктіріп,
Құнанында бәйгі алған тастүлегім.

— О, сәуегей, әулие, көріпкелім,
Құдайдан құжат алып келіп пе едің?!
Қастерлеп, қанат байлап жіберсең де,
Тұлпардан тұғыр озбас, желікпегін!

Қайдан білдің ат әлде бап шабарын,
Қалай-қалай бөсесің қатпа жаным?!
Жөніңді айтқын әуелі, елірме олай,
Қайдан жүрген пендесің, бәтшағарым?

— Жұртым — жер, руым — көк,
далада өстім,
Қорлық көріп байлардан, нала кештім.
Бәс тігемін байеке, бәйгемді бер,
Бәйгемді бер, озады ала бестім.

Бәс тігем де, қаласаң жамбы атамын,
Қиырға қой киікті, қандатамын.
Шығаршы шымыр дене палуаныңды,
Аяғыңның астына аунатамын!..

Атып тұрды құр белбеу, саптама етік,
(Алып ұрып, кетпекші аттап өтіп)
Апыл-құпыл Құрман да ұстай алды,
Қолын қару, кеудесін қақпақ етіп.

Қос дүлей ұмар-жұмар түйдектелді,
Сығады қабырғаны күйреткелі.
Бай намысын қорғаған пақырыңды,
Әп-сәтте-ақ Құрман-пері илеп берді.

Алып ұрды алдына, шыдатпады,
Жолбарыстай атылып, бір аттады.
Қыз-келіншек қымсынып,
бетін шымшып,
Мөрт жығылған палуанды ұнатпады.

Барлық назар Құрманда, таң көреді
Сүмбедей сұңғақ бойды, пак денені.
...Осы сәтте ойпатта үздік-создық,
Шуатылған шудадай шаң келеді.

Жұрт дүрліге ойысып, ұрандады,
Аруақтарын шақырды, тұра алмады.
Қою шаңнан үзіліп жалғыз қара,
Жалғыз, дара ойнақтап, қылаңдады.

Жалғыз қара үзіліп, суырылды,
Қара жолдың апшысы қуырылды.
Айтып-айтпай не керек сол бәйгеде
Тұлпарлардың енесін тұғыр ұрды...

Дүрліктіріп, таңданып, рулы елді,
Ала бесті сөреге бұрын келді.
Бай алдында ала атпен ойқастаған,
Жұрт жабыла қарап жүр жырынды-ерді.

— Байеке, бәйгем қайда, атым келді,
— Байеке, бәйгем қайда, атым келді,
Бас бәйгені байлану — қақымда енді.
...Бұғынбай нөкерлерін жиып алып,
Өзара сөйлесуді мақұл көрді.

— Жолаушы тойсын менің жұғыныма,
Қыз бермеймін кедейдің тұғырына.
Сары атанды бас қылып, мал беріңдер,
Жетер сол да пақырдың ғұмырына.

Жалғыз атты жолаушы қара қасқа,
Адуынды неме екен алақашпа.
Еліме күшік күйеу болам десе,
Атын әкеп байласын мама ағашқа.

Жақыным болам десе жатсынбаған,
Астындағы Аласын сатсын маған.
Құйын қуған келімсек кер-кедейді,
Алласы асыра деп тапсырмаған!

Есітіп мұны Құрман жалынбады,
Жалынбады және де қабынбады.
Сипай соққан самалға бетін төсеп,
Ала аттың арқасында дамылдады.

«Байекеңе айт, естісін, Құрман атым,
Зауқым жоқ заңды олжадан құр қалатын.
Табиғаттың тауда өскен тағысымын,
Тақыр кедей мен емес құл болатын.

Кесір бай кесе алмайды қанатымды,
Бар малына бермеймін Ала атымды.
Заңды олжамды алдыма тарт көлденең,
Байыңа айт, тауыспасын тағатымды».

Сұр қашты хабаршыдан сумаңдаған,
Сыбыр мен үрей кетті «Құрман» даған.
Құрман-есім құлаққа тигенінде,
Байдың да мысы құрып,
тұр қалмаған.

«Байеке, екі айтпаған тұқымыңыз,
Төніп тұрған түлейді тұқырыңыз.
Жетім қызды артына мінгестіріп,
Қызыл көзді пәледен құтылыңыз.

Елден безген есерсоқ, соқпа құрғыр,
Арыстандай айбат қып шапқалы тұр.
Қарғап қойған құдайдың шатпағы бір,
Ала атыңмен адасып отқа кіргір...»

Талқан болды Бұғыбай тас қамалы,
Жұлқа тартып тәсбиғын тастады әрі.
Жеңіп алған жендетке бас бәйгеге
Қыз беруден қалмады басқа амалы.

...Тамашалап тобыр топ дуылдайды,
Қол ұшын беріп біреу бұрылмайды.
Ей, әлепат ит өмір, естисің бе?
Торға түскен торғайың шырылдайды.

Көзің қайда көк аспан, көремісің,
Жарылсаңшы, осыған көнемісің?!
Қара құс кеп қарлығаш балапанын,
Қағып кетіп барады қорегі үшін.

Ар-намысы жаншылып, қараң қалып,
Зарлайды он бес жасар Жамал налып,
Туылмаған нәресте!

Міңгестіріп,
Бір жырынды барады Аңанды алып.

Өмірге келме, сәби, шақырмаймын,
Шықпаған күнім болшы аһ ұрмаймын.
Қарақшыға мұрагер болғаннан да,
Қанымда қалғаныңда мақұлдаймын.

Қара жер жемсауында нала барда,
Осылай құс іледі қара қарға.
Сор-Жамал сорасы ағып, зарланады,
Заңына замананың шара бар ма.

Ағажан, ажыратшы ақ-қараны,
Жетімек ем — өмірдің ақ табаны.
Арыздасып қалайын атыңды бұр,
Артымда сорлы бауыр қап барады.

Кеше ғана екеуміз гүл қарап ек,
Ағажан, аноу қырға бір қарап өт?
Болайық біріміз — құл, біріміз күң,
Ағажан, екеумізді бірге ала кет?

Ағажан, солай бұршы атың басын,
Артымда қап барады ақылдасым.
Шер жүрек, шерменде бір ғазиз еді,
Қуарып, құса кешіп, аһ ұрмасын.
Ағажан, солай бұршы атың басын?»

Қыз даусын Құрман тыңдап желкесімен,
Зекиді оқта-текте келтесінен.
Қос құлағын қайшылап Ала бесті,
Қояндайын жымады жер төсімен.

«Тәйт әрі, неткен ащы сұм дауысың!
Мен бе екен жыртатұғын күң намысын?!
Берілмеген қос құлақ ер жігітке,
Әйелдің бақырғанын тыңдау үшін.

Өз-өзінен таусылып өткені не?!
Анаң қыз, атаң ұл боп өтпеді ме?!
Ағасы нес-с....

Әлде сол әке-шешен
Бірі ерім, бірі әйелім деспеді ме?!»

Қашаннан қас әдетін ұмытпапты,
Қарақшы жатағына суыт тартты.
Қыза-қыза өртеніп, шоқтанған күн,
Нарттай жанып, батуға жуықтапты.

Сарыла ойлай-ойлай иі қанған,
Тұншықты Жамалдағы тұйық арман.
Күн батты. Ал батыста талауранып,
Тапжылмай жатып алды ұйыған қан.

Ауыздықпен алысқан Ала бесті,
Апырай, қайда сенің қараң өшті?!
Құзар тау, құлама өзен, ну қарағай,
Сыпырып сай-саланы самал есті.

Бұлықсып былдыр бұлақ сайда аунады,
Бұралып бұйра талдар Айды алдады.
Қарағай сыбдырымен қалғып-мүлгіп,
Суып тұр Ала бесті байлаудағы.

Шыңыраудан үн шықты шырылдаған:
— Өлдім-ау... өлдім... апа...

Күнім қараң!..

Қарақшы, сұм қарақшы... затың құрсын!
Өлдім апа... естімей жатырмысың?..

Ай кетті бір орнында шыр айналып,
Тояттап төбеде отыр құмай барып.
Әлгіндегі жап-жасыл ашық аспан,
Әлемет боп барады лайланып...

Сәбилік сөнді... тауда қала берді...
Ей, өмір, балаң емес Жамал енді!
Арман-өмір, аманат тек өзіңе,
Алдыңа ашулы Ару Ана келді!

ҚҰЗДА

— Үш жыл өтті, бас ием, тұтқындадың,
Өміріңнен еш дерек ұқтырмадың.
Бөлтіріктей бағасың бейбағыңды,
Ұрлап әкеп жазықсыз жұрттың малын.

— Жап аузыңды! — деп Құрман
шатынады,
Қатын деген пенденің ақымағы...
— Сабыр, сабыр, жарқыным, қаласаң жұт
Сен бір атан, мен шөлдің жапырағы.

Жалтармаймын жарқыным, жалақтама,
Көретінім сені мен Ала ат қана.
Мен де өзіңдей адамның баласымын,
Теңгермейсің көлдегі шабаққа да.

Елің бар ма, әміршім, елің қайда?
Ел-жұртың, дос-бауырың,
теңінді ойла.

Қашанғы қарақшы боп күнелтеміз,
Адамша күн кешейік, белің байла.

— Сендей заржақ көрсемші бұл жасымда,
Апырай, іштен оқып туғансың ба?!
Сәби керек! Тек сонда жөн түзеймін
Тумаған тұл қатын да ұрғашы ма!

Нәсері жоқ дауылдай бұрқанасың...
Перзент керек, және де ұл табасың!
Тағдырымды тау-таста қуалаған,
Атам қазақ менен де ұрпақ алсын!

Елім шетін көремін қай бетіммен,
Жапа шегем, жан күтем айла етумен.
...Ақ патшаның ордасы опат болып,
Бұл күні шаруа күйреп, бай кетілген.

Осы еді сенен бүккен сырым ғана,
Босуда елің Қытайға, Қырымға да.
Аңдысын аңдиық та, күн кешейік,
Сөзіңді маған енді шығындама.

Төртінші қыс таудағы, үңгірдегі,
 Ай сығалап, нұр шашып, күн кірмеді.
 Төртінші рет тұншығып мұз астында,
 Бұлықсыған бұлақ-күй күмбірледі.
 Төрт жыл болды тау-пері тарлан үкі,

Таста отырып, тапжылмай міңгерледі.
 Төрт жыл өтті, ал Жамал дым білмеді.
 Ақыреттей аяз тұр жалаң қағып,
 Үңгіріне қисайды Жамал барып.
 Жолбарыстай тояттап Құрман жатыр,
 Жортуылы жаздайғы тамамдалып.

«Осы үңгірде мың рет өксідім-ау,
 Осы үңгірде мың рет арамдалып.
 Еркек біткен егерде болса осылай,
 Жалғандағы неғылған жаман халық.

...Өлтіріп қашсам ба екен...

Қайда барам?..

Қарсы алар ата-анам жоқ аймалаған...
 Жөн сілтеп, жол көрсетер бір пенде жоқ.
 Әлде су, әлде құзда, сайда қалам.

Ақ патша дегені кімі тағы?!
 Құдай білсін, өзіңдей ұры-тағы...
 Ой, сұмдық-ай пенделер жұмыр басты,
 Қалайша елі-жұртын ұмытады?!

«Босуда елің Қытайға, Қырымға да?!»
 Деді-ау маған, ой тоба... Зұлым жаңа.
 Аң мен құс аждаһаның мекенінде,
 Әлем бе жабайы боп шынында да?!

Жалған-ай, тынысымның тарылғаны-ай!
Бақытсыз басым қара жамылғаны-ай...»
Қалғып кетті.

Келеді шыңға өрмелеп,
Шатынап шанағынан жарымжан-ай.

Құзар тау, құлама құз, боз жотаны,
Астына ап аяз-бейбақ боздатады.
Сайларда сайтан-боран көкпар тартып,
Көкесін қорқыныштың қоздатады.

Құздарда пері жортып, жын аунайды,
Шыңдарда тозаң оты лаулайды.
Бораннан сауға сұрап қарағайлар,
Жезөкше келіншектей бұраңдайды.

Жарқ етпей жанындағы асыл үміт,
Жалт етпей жанарында жасы бұғып.
Тотысы иесіз таудың ерке бұлақ,
Қалыпты мұз астында жасырынып.

Сегінеп бара жатыр түн жиегі,
Ақ басын Ататау да түнге иеді.
Үрейлі үңгірдегі май шам ғана,
Үмітсіз аурудай ілмиеді.

Хандайын тояттаған ханшасынан,
Қорылдап Құрман жатыр шалқасынан.
Кеңсірігін кенеп бір жібергенде,
Демінен тас үгіліп, шаң шашылған.

Үстіне асқар таудың тасын үйіп,
Жамал жатыр жаны — өрт, басы — күйік.
Заман-ай, өлі ұйқының өзінде де,
Қалыпты тәңіріне басын иіп.

Ала ат тұр, ұйқылы-ою, күркешікте,
Ол да тұтқын, басы байлау, кілт есікте.
Қара тағдыр үшеуін ұмар-жұмар,
Әкеліп қамағаны-ай бір тесікке.

Таң атты, Күн де шықты құлақтанып,
(Тіршілік өз міндетін жүр атқарып).
Жылайды қапастағы қайран бұлақ,
Қайрымсыз әлде кімге мұң ақтарып.

О, таулар, таулар,
таулар басып бұлт,
Тындың ба түні бойы тасың ұлып?
Түнімен асыр салған перілерің,
Қалды ма шың-құзыңа жасырынып?!

Түнде ғана тұр едің сұрапылдай,
Тасың қалған қалайша уатылмай?!
Енді міне, аязың әппақ шыны
Маңдайдан шертіп қалса сынатындай.

— Ал, қатын, мосыңды іл, асыңды қой,
Тысқа шық ,түнгі әлемет басылды ғой.
Не деген бетпақ еді салдақы түн,
Адамның берекесін қашырды ғой.

Тұр, қамда тірлігіңді, жарамайды,
Жатқанды алла пендеге баламайды.
Асың әзір болғанша, мылтығымды ап,
Бір аралап келейін қарағайды.

Ыққан аң түнгі дауыл түнегінен,
Паналайды тоғайды, білемін мен.
Бұйрық болса, сергиік жас сорпа ішіп,
Сыбағамыз бар шығар бұл өмірден.

Жамалға қарады да қиық күліп,
...Ол кетті, бердеңкесін иыққа іліп.
Жамал бей-жай, көтерді өзер басын,
Ұйып жатып төсекте, ұйып тұрып.

Түн өтеді, қайтадан Күн келеді,
Күн өтеді, тағы да түн келеді.
Ғазиз Жамал төсекке сүт боп еніп,
Айран болып ертесі түрегеледі.

Ол байлаулы құлынды желі-Күнге,
Екіталай енші жоқ ерігінде.
Жанын жеген жалғыз ой Жамалдағы:
«Осы мен тірімін бе, өлімін бе?!»

Ойлайды да, өзегі өртенеді,
Өзіне-өзі ібіліс, жеркенеді.
Ғазиз жанның өткені бүгін болып,
Бүгінгісі сорлының ертеңі еді...

ТОЛҒАҚ

Болар-болмас желбіреп боз жалауы,
Шың басында бір нүкте қозғалады.
Талма түсте талаурап өртенген Күн,
Сексеуілдің шоғындай қозданады.

Өшіріп, өмір дейтін шырай қалып,
Бас имекші өлімге құлай барып.
Тау тағысы пендені күзеткендей,
Төбесінен төнеді шыр айналып.

Құз жартастың құлама қиясында,
Балапандар шулайды ұясында.
Шыныменен, ей, Жамал, мына өмірді,
Ажалдың алқымына қиясың ба?

Қарашы жан-жағыңа ғажап қандай,
Бар тірлік саған қарап наз атқандай.
Тиыл мынау ойыңнан, тиянақ тап,
Албастыға-ажалға мазақ болмай.

Қарашы анау масаты сай-саланы,
Саған қарап, күнәсіз жайқалады.
Саған арнап, ей, Жамал,

сезесің бе?

Сан рет бұлбұл әнін қайталады.

Қара орманға қарашы қалғып тұрған,
Қайрымдылық күтеді барлық қырдан.
Сіңлің-бұлақ әнеки, жылай-жылай,
Сыңғыр үнін сылқ үзіп, қарлықтырған.

Болар-болмас желбіреп боз жалауы,
Шың басында бір өлім қозданады.
Шың басында, Ананың құрсағында,
Басталмаған бір өмір қозғалады.

Бір өмір тұр құрсақта оянғалы,
(Опат болды Жамалдың ой-арманы)
Құшағына құз қанша тартқанымен,
Екі бірдей өмірді жоя алмады.

Ақ кебінін ажалдың жамылмады,
Ақ шырағы өлімнің жағылмады.
Қайта оралып ғайыптан ғазиз Ана,
Жатағына келді де дамылдады.

Құрман отыр, отыр ол, сесі биік,
Құрап отыр, жас талдан бесік иіп.
— Жарқыным, неменеге тұнжырайсың?
Ұрыдан ұрпақ қалса несі күйік?!

Несіне түнересің, аһ ұрасың?!
Түнерме, тұңғыыққа батырасың.
Қиядан қыранымды ұшырмасам,
Қара жер қарс айрылып қақырасын!
Несіне түнересің, аһ ұрасың?!

— Белгілі енді сенен айнымасым,
Ей, батыр, қашан маған қайрыласың?
Енді маған ел шетін көрсетпесең,
Менен де, сәбиден де айрыласың.

Қарама ондай кейіппен ұнатпаған,
Ит емен босағаңда шуақтаған.
Иесіз таудың елігі емеспін ғой,
Кез келген жыраларда лақтаған.

* * *

Ғашық етіп ғаламды келбетіне,
Жаз жамырап болған кез жер бетіне.
Аспанның астындағы алып бесік,
Асқар тау абдырап тұр тербетіле.

Жалаң аяқ самал жүр сай-салада,
Шыңылдаған шыңдар бір қайсар аға.
Бұлдыраған бұлақтар — бұйығы іні,
Жасыл өңір, жалпақ жаз — жайсаң ана.

Бұл аймақтан күн нұрын аямайды,
Сағым болып желпиді, аялайды.
Жер бетінде тыныштық болса егер,
Осынау тауға келіп саялайды.

Шыңдарында найзағай дамылдаған,
Құздарыңда қорқыныш мамырлаған.
Талма түсте тау-ару ұйқыдағы,
Боз көрпесін бойына жамылмаған.

...Талма түсте...

Талықсып күн шығады,
Тар үңгірде әлдекім тұншығады.
Ет жүрегін Құрманның езіп ұстап,
Арын келіп әлдене шымшылады.

Ол үңгірге беттейді, бата алмайды,
Әрі кет!— деп ары оны бақандайды.
Берекесін қашырған берместердің
Берен-мылтық мінеки, от алмайды.

Құрақ ұшып Құрман тұр, елеңдейді,
Құлын даусы Жамалдың бебеулейді.
Ол өмірден түскен бір пенде еді ғой,
Пенде еді ғой...

Апырау неге өлмейді?!

Ғазиз-Жамал құлындай шыңғырады,
Құз шатынап, талықсып, шың жылады.
Бебеулеген бейбақтың беймаза үні,
Тас жігерін Құрманның құм қылады.

Бір түседі атынан, бір мінеді,
(Не сыйлайды тағдыры, кім біледі?!)
Тайыншадай теңселіп тентек болған,
Телміреді бір сәтке ділгір еді.

Бір дел-салдық басып тұр тау-алыпты,
Бар тыныштық осында қамалыпты.
Құжыр-құжыр жартастар ұмсынады,
Ұғатындай ұлы бір жаңалықты.

Самал да жоқ сайдағы сыбырлаған,
Қалт кідірді құрақ та қыбырлаған.
Құздан-құзға сол сәтте жаңғырығып,
Үні шықты сәбидің шырылдаған.

Таң-тамаша табиғат аңырады,
Таң-тамаша таудың да тағылары.
Құрбысының үніне құлақ асып,
Қуанып тұр арқардың ақ лағы.

«Я, алла, көрдім бе, көрмедім бе?!
Я тәңрім, бердің бе, бермедің бе?!
Шырылдаған үніңнен айналайын,
Шыныменен өмірге келгенің бе?!

Қызым болсаң, қырымда құралайсың,
Ұлым болсаң, ұлы бір мұрадайсың.
Естисің бе есі жоқ, ей, дүние,
Менен неге сүйінші сұрамайсың?!

Қызым болса, қырмызы қызғалдағым,
Ұлым болса, түнекті бұзған жалын.
Бақытыңды осы бір ей, дүние,
Қый маған, қырын қарап қызғанбағын!

Шарасында шатынап, көзі жайнап,
Көңілінде дауыл тұр, сезім ойнап.
Алақанға арманын алды-дағы,
Өзі кесті кіндігін, өзі байлап.

Жаба қойып бетіне орамалды,
Жамал тынды,
Тым-тырыс бола қалды.
Құрман жалғыз жейдесін дар айырып,
Қуанышын құндақтап орап алды.

«Қашан менің тағдырым тыным көрді,
Қан қақсатқан бөрі едім рулы елді.
Ұрпағым бар, дүние, енді менің,
Естисің бе ей, өмір, ұлым келді».

Жалғыз едім таста өскен шыршадайын,
Жабырқаушы ем дауылда сынса қайың.
Су боп кетпей неге тұр қос шырағым,
Ну боп кетпей неге тұр қу самайым.

Жанарыңнан айналдым, жаным Жамал,
Жарым болып, мәңгілік жанымда қал!
Келешегің, бақытың келді, міне,
Көгершінім, көтеріл, қабылдап ал.

Шолпаным бол шоқтанған таң атарда,
Ақ қанатты құсым бол алақанда.
Тәңірім бол табынып, бас иетін,
Ұшып шығар ұя бол балапанға.

Жапырақсыз, бұтақсыз қу бас едім,
Жалғыздықпен жалғанда сырлас едім.
Ей, дүние, неге сен қуанбайсың,
Күйің келмей күйігіп тұр ма сенің?!»

* * *

Арқандаулы ала тұр шыбындаған,
Күйбең-күйбең Құрман жүр қыбырлаған.
Көкейінде бір ой жүр шымырлаған:

«Адам тек азап үшін туылмаған,
Өмір жоқ өң өзгертіп құбылмаған.
Өкінішпен өткерген сәттерім-ай,
Өмір сенің өзіңнен құнымды алам!»

Алып келді ала атты арқандағы,
(Қабыл болсын қашанғы қарт арманы.)
Бердеңкесін соққылап қара тасқа,
Ұңғысын уатты да, талқандады.

«...Жанып барам, Жамалжан,
жанып барам,
Қарақшы деп ат қойды халық маған.
Қарабет боп мәңгілік қалсам-дағы,
Екеуіңді еліме алып барам!»

Солай бастап сезімі қаралы ерді,
(Қандай жаза болса да бара көрді)..
Құлазыған құзар тау бөркін бұлғап,
Қоқыс үңгір қоштасып қала берді.
Өз өмірін өткерген өгей-Құрман,
Өзге өмірді еліне ала келді.

«Қан қақсатқан кешегі рулы елді,
Мекендеген тау-тасты жырынды еді.
Қаласаңдар қағыңдар, басым міне,
Есенбісің ел-жұртым, ұрың келді...

Қандай менің аяйтын тағдырым бар,
Суға тастап,

я отқа жандырыңдар.
Тек бір ғана тілегім, ағайындар,
Ұрпағымды артымда қалдырыңдар!

Алдында тұр, ағайын, қаңғыбасың,
Қаласаңдар мінеки қанды басым.
Аманат қып араңда қалдырамын,
Жаңа өмірдің жазықсыз қарлығашын...»

— Салтанат құрмағанмен салқында өсіп,
Алтын бесік ел іші, алтын бесік.
Жаңа өмірді біз солай бастап едік,
Тентегімнің қылығын халқым кешіп.

Қалғамыз жоқ опық жеп, ойрандап оқ,
Бай да жоқ, басымызда байлау да жоқ.

Ел қатары күнелттік еркімізбен,
Егін салып, мал бағып, жайлауда боп.

Тәрік етіп бар күшін, бар амалын,
Орындады ол елінің қалағанын.
Қайта туған, өмірге қайта келген,
Жер қайыспай қайыспас қара нарым...

Э П И Л О Г

— Ана, армысың!

— Уа, бар бол, балам, саумысың?

Сәл сабыр ет, қарағым,

Інішегің қалғысын.

Далада өскен емес пе бабаларың,

Талпынады далаға інішегің.

... Пай, пай,

қандай мына бір самала күн!..

Есен-саусың қарағым, тыныш елің?..

Сайрады жасыл бақтың кенті — бұлбұл,

Уыз сәби ұйқыда елтіді құр.

Тентек-самал әжейдің шәй жаулығын,

Бүлк еткізіп, абайлап желпіді бір.

Жапырақтар жайылған алақандай,

Жәудірейді бұтақтан, тағат алмай.

Жасыл жәннәт. Ақ үрпік әжей отыр,

Ұядан жаңа шыққан балапандай.

Саялатып самал тұр жасыл бақты.

(Ақ жаулығы әжейдің қасын жапты.

Кәрілікке әлі де бас ұрмапты,

Ақша жүзін әлі өмір жасырмапты).

Мен де отырмын, алқызыл айналам гүл,

Айналам гүл. Жалпақ жаз.

Жайнаған нұр.

Салауатпен сол әжей жалт қарады,

Қос жанардың алмасы таймаған бір.

— Оңаша осы баққа күнде келем,

Балам сені осыннан күнде көрем.

«Түсі жылы, түңілме» дейді ғой жұрт,
Түсің жылы бала екен, білмеген ем...

— Күнде түсті осында өткеріп ем,
Мен де сізді осыннан көп көріп ем.
Үлкен адам болғасын, сәлем беріп,
Парызымды өтейін деп келіп ем...

— Күнде осыннан шұбырып ел де өтеді,
Қалмаған-ау кішілік елде тегі...
Жөн, жөн, балам, әманда осылай бол,
Сәлемдесіп жүргенге нең кетеді.

... Әңгімеден әңгіме қозды-ай дерсің.
Сері-самал теректі қозғай берсін,
Әлдеқайда асыққан жүрдек поезд,
Ботасы өлген інгендей боздай берсін...

Уыз-сәби ұйқыда балбырасын,
Жайып құшақ жәннәт-бақ албырасын.
Ертегідей өмірін еске ап әже,
Ет жүрегі езіліп, қан жыласын...

(Сауал қойдым әжейге тұрған бойда)

— Құрман ше,
Құрман... әде,
Құрман қайда?

— Оқ тиіп,
қан майданда қайтыс болған,
Соры бір арылмаған қу маңдайға...

Сол тұңғышым осында, дәрігер-ді,
Қалғандары, қайтейін, бәрі де өлді.
Қайсыбірін айтайын қалқам саған,

Қайсыбірін айтайын қалқам саған,
Білесің ғой кешегі әбігерді...
Мына біреу немерем...

Қарғам менің!

Шүкіршілік аллаға, арманда едім.
Айта берсе, қалқам-ау, арман көп қой,
Бұл өмірде армансыз жан бар ма еді...

Өлеңдер

«АРМЫСЫҢДАР, ДОСТАР» ЖИНАҒЫНАН

Кең дүние төсіңді аш	7
Күзетші	8
Алпысқа келдіңіздер	9
«Тау өзені тентек»	10
Біздің жақтың іңірі	12
Мен бе екем?!	13
Жұмыстан соң	14
Отыздан асып барамын	15
Хат	16
Күміс жалды күн	17

«ҚАРЛЫҒАШЫМ КЕЛДІҢ БЕ?» ЖИНАҒЫНАН

Отыз бесінші көктемім	18
Бұзылған там	21
1941 жыл. Ақпан	22
Қырқыншы жылдар	24
Махаббатым өзімде	25
Кел, Болашақ!	26
Алатау, ассалаумағалайкүм!	27
«Кем болып жаралғам жоқ»	28
Сіздер	29
«Ауыл түні бозғыл, торғын»	30
«Жұтайыншы елімнің таза ауасын»	31
Арулар	32
«Бір ән бар»	33

«Қабағы таудың қатулы»	34
«Қарлығашым келдің бе?»	35
«Бұлқынып жатыр»	36
«Қап-қара, ғажап, сыйқырлы»	37
«Шау тартып қалыпсың-ау»	38
«Адамды адам түсінбеу»	39
Қасым солай болмаса	40
«Тау бұлағы да ағады»	41
«Санаулы күн»	42
«Сонау бір жазда»	43
Сағым	45
«Жалаңаяқ жар кешіп»	46
«Жоқ күндерім»	47
«Заулап өткен заман-ай»	48
«Жүрегімде жүргені-ай»	49
«Әке, сенің тастап кеткен»	50
«Досым, саған сенемін»	51
Майгүлге	52
«Бұлданба жүрек»	53
«Қаздар қайтып барады»	54
«Тоқта, ботам!»	55
Бәсіре	57
«Сағынып, аңсап барғанда»	58
«Көтеріп шаңын көшенің»	59
«Мен өскен лашық — бір бөлме»	60
«Азамат едің тәп-тәуір»	61
«Суық күз»	62
«Бала едік»	63
«Ат суара барғанда»	65
«Ғашықпын»	67
«Көңілде ән»	68
«Жамылып сағыныштың»	69

«МАВР» ЖИНАҒЫНАН

«Үйім — халқым»	70
«Көктем де келер»	71
«Ей, табиғат»	72
«Жүргейсің бізге тәуе етіп»	73
Шардара	74
«Біздің таулар»	75
Жоқ, дәрігер!»	76
«Жарық дүние-ай!»	78

«Япыр-ай, неткен көктем!»	79
Таудағы нөсер	80
Арманың бар ма?	81
«Шалғының жүзін»	82
Шұбат пен бота	83
«Құмған алған»	84
«Бір әңгіме қозғашы»	85
«Саршұнақ аяз»	86
Ата — Жайық	89
«Ақбақай» дейтін көл екен	90
«Сонау бір — сонау заманда»	91
Аякөз — Ару	92
Махаббат моласы	93
«Жасасаң қайыр»	94
«Кейіме, інім»	95
«Сағым боп аққан»	96
Қайран жеңгем	97
«Ойым бар менің»	98
«Қазынам бар»	99
«Иек артқан теңізге»	100
Неге ертерек суалдың!	101
«Тымырсық күңдей»	102
Әбділдаға	104
«Қажыдың, қарғам»	105
«Қашанғы қалжыраймын»	107
«Жүрегіме жүк артып»	108
«Махаббат сенен»	109
«Туады, туады әлі»	110

«ДАРИҒА-ЖҮРЕК» ЖИНАҒЫНАН

Поэзия	111
Тілек	113
Айхай, далам!	114
Көктемде келер	115
Жүр, қалқам.	116
Құрдастарға	117
«Санаулы менің сағатым»	118
Сыбағам қайда?	119
«Сусыны жоқ жолаушыдай»	120
Автограф	121

Барлығы да менікі	122
Құрметтендер жиырмасыншы ғасырды	124
Жаралылар	125
Сырласу	126
«Қырқада, ойда, бөктерде»	127
Өмір	128
Қыстауда	129
Үш бақытым	130
Асығу керек	131
Қырқыншы жылдардағы бесік жыры	132
Шұғыла арман	134
Құрғақшылық	135
Ақ кимешек көрінсе	136
Шеше, сен бақыттысың	137
Жайлауға барар жолда	138
Жұлдыздар сеніп барады	139
Сен әлі тірі ме едің?	140
Мен — өзіңмін	141
Ән сал, жаным	142
Сен менің миымдасың	143
«Алдынан терезеңнің»	144
Жас өмір, саған өкпем жоқ	145
Мен — таулықпын	146
Сәби болғым келеді	147
Өмір жайлы	148
Бәріне де түсінем	149
Кетер ме екем	150
Өмір деген біреу бар	151
Емханада	152
Қайран жандар	153
Қара өлең	155
Қайдан білсін	156
Жаздың таңы	157
Күзде	158
Бозқараған	159
Айхай, көктем!	160
Бесік-көл	161
Сары ала қаз оралды	162

ЕКІНШІ БӨЛІМ

Поэмалар

ӨМІРДАСТАН

Бесік балағындағы жылан	165
Алдымен көргенім — аспан	166
Аға, мен тірімін	172
Дариға-жүрек	177
Аққулар ұйықтағанда	192
Ару Ана	206
Эпилог	225

М. Макатаев

ОМІРДАСТАН

Избранные стихи и поэмы

(на казахском языке)

Редактор *Д. Канатбаев*. Художник *М. Горелов*. Худ. редактор
А. Смагулов. Тех. редактор *Б. Карибаева*.
Корректор *К. Сагинбаева*.

Сдано в набор 31/X 1975 г. Подписано к печати 2/II 1976 г.
Бумага № 1. Формат $70 \times 100^{1/32} = 7,25$ п. л.—9,42 усл. п. л.
(Уч. изд. л. 7,81). Тираж 10 000 экз. Цена 90 коп.
Издательство «Жазушы», г. Алма-Ата, 480091, пр. Коммуни-
стический, 105.

Заказ № 1942. Фабрика книги производственного объединения
полиграфических предприятий «Кітап» Государственного комитета
Совета Министров Казахской ССР по делам издательств, по-
лиграфии и книжной торговли, 480046, г. Алма-Ата,
пр. Гагарина, 93.